

СТО И ЧЕТИРИДЕСЕТО ЗАСЕДАНИЕ

София, сряда, 29 май 1991 г.

(Открито в 10 ч. и 15 м.)

Председателствували: Заместник-председателят Никодим Попов и заместник-председателят Иван Глушков

Секретар: Трифон Митев

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ (*звъни*): Господа народни представители, кворум има. Дневният ред ви е раздален.

1. Продължаване на разискванията по проекта за конституция на Република България на първо четене.

Има думата за процедурно предложение госпожа Екатерина Маринова.

ЕКАТЕРИНА МАРИНОВА: Уважаемо председателство, уважаеми колежки и колеги народни представители! Моля да чуете едно процедурно предложение. Мисля, че няма да се засегнат онези колеги, които очакват днес да вземат думата по проекта за конституцията, ако предложи този път да гласуваме едно ограничение на времето за изказвания до 10 минути. Всеки, който желае да вземе активно и съдържателно участие, ще ми повярва, че по-важно е всички да се изкажат, отколкото да държим по-дълги речи. Голямата аргументация за проекта всъщност е изложена.

Много ви моля, господин председателствувач, да подложите моето предложение на гласуване. (*Частични ръкопляскания*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата заместник-председателят Гиньо Ганев.

ЗАМЕСТНИК-ПРЕДСЕДАТЕЛ ГИНЬО ГАНЕВ: Това предложение би трябвало да се базира и на една малка сметка: 45 души са ораторите. Това значи 450 минути, ако говорят по 10 минути. Разположено в деня, спокойно към 19 часа може да гласуваме на първо четене проекта за конституция.

Така че аз искам с тази допълнителна аргументация да приканя народните представители да подкрепят процедурното предложение на народния представител госпожа Маринова.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Моля, господа народни представители, гласувайте дневния ред.

Със 191 гласа за, 5 против и въздържали се няма, дневният ред се приема.

ДНЕВЕН РЕД:

1. Продължаване на разискванията по проекта за конституция на Републи-

ка България на първо четене

Моля, гласувайте предложението за регламент на изказванията 10 минути.

Със 184 гласа за, 10 против и 2 въздържали се, предложението се приема. Има думата народният представител Маньо Манев.

МАНЬО МАНЕВ: Уважаеми председателстващ, уважаеми колеги! В своето изказване желая да спра вашето внимание върху два въпроса, които смятам, че са от съществено значение за успешното решаване на задачата, която всички сме си поставили - приемането на една съвременна конституция, отговаряща на възжеланията на нашия народ, на неговите интереси и потребности, на изискването за успешен преход на страната ни към световната цивилизация.

Първият въпрос е за отношението ни към първоосновата на икономическата система, която искаме да изградим сега и в бъдеще у нас, т.е. за видовете собственост и за приоритетите между тях. Не е тайна, че досега съществуващата в нашата теория концепция за собствеността е такава, че опирайки се на нея, могат да се искат все нови и нови преразпределения, все нова и нова експроприация на наличното обществено богатство. Хората се приучиха да гледат на собствеността не като резултат на труда на производството, а като резултат на разпределението и преразпределението. Както във високата теория, така и в масовото съзнание на народа се създадоха многочислени прецеденти на неуважение на правото на собственост, отъждествявайки последната с присвояването, с експроприацията на експроприаторите. В последна сметка днес думата собственост прие повече отрицателен смисъл и се приближи до думата кражба. На свой ред кражбата престана да бъде нещо греховно, заповедта "Не кради!" е почти забравена, превръщайки се в обикновено икономическо действие, просто в присвояване. И всички ние знаем днес мащабите на всеобщите кражби в нашето общество, кражби, прикрити с безотпадна собственост, с безотговорност. Краде се едва ли не всичко и крадат едва ли не всички.

На този фон преходът към нова еуфория за преразпределение на уж митичното богатство, натрупано от апарата, е показател, че обществото ни се плъзга, вмъква се в поредното експроприаторско безумие. В същото време все повече хора разбират, че преразпределителните настроения приемат нездрав характер, не водят към решаване на действителните проблеми. Но това разбираше засега не намира израз в действията и насоките, които трябва да се вземат в съответните документи. Несъгласните с преразпределителните утопии се чувствуват като че ли парализирани. И това е факт, свързан с разместването на ценностите между личността, обществото и собствеността. Ето това засега,

когато все повече се осъзнава принципната порочност на популистката, прудоновска по своята същност конценция за собствеността като кражба, присвояване и експроприация и признаване на нейната свещеност и неприкосновеност, то това трябва да бъде не само спрямо частната, както това е предвидено в проекта за конституция в чл. 17, ал.3, но и спрямо всички други форми на собственост - обществена, кооперативна, държавна и т.н. Всяко отрицание, всеки релативизъм към обществената форма на богатство, нейното разграбване, палене и унищожаване открива пътя не толкова теоретически, но преди всичко практически, на което сме и свидетели, към безкрайно варварско и прогресивно обединяване на нацията ни.

Затова в посочения смисъл предлагам ал. 3 на чл. 17 да се разшифрова, като в нея се посочват основните видове собственост, тъй като в този вид тя е развита едностранчиво и създава условия за nihilisticно отношение към другите форми на обществено богатство, също резултат на труда, на производството.

Вторият въпрос, по който искам да взема отношение, е свързан с третирането на проблема за местното самоуправление в глава осма на проекта за конституция. Това според мен е най-слабо разработеният раздел на проекта. В посочената глава неудачно е защитен един от водещите принципи при изграждането на съвременните териториално- административни образувания, а именно даването на възможност на населението за свободна изява и възможност за самоуправление и вътрешно регулиране на своите взаимоотношения. Показател за горепосочения извод е начинът, по който се решават равнищата на самоуправление, съответно на административно-териториалните единици, както и осигуряването на финансово- икономическите условия за съществуването и развитието на териториалните общности . Решително изразявам своето несъгласие с предложението за две нива на деление на територията на Република България - общини и области, или вариант окръзи. По същество това е друга форма на утвърждаване на съществуващото положение и пълно принижаване ролята на най-малката жизнена единица в страната ни - кметството.

Смятам, че пътят към трайно решаване на местните проблеми е развитото и силно самоуправление на равнище кметство, община и околия, т.е. предоставяне възможност на хората както в отделното населено място, така също и на съвкупността от населението, обитаващо определени исторически сформирани се производствени, географски, етнографски и духовни региони, сами да определят своите общи потребности и интереси, пътищата и средствата за тяхното реализиране и удовлетворяване.

Естествено е, че там, където населените места са твърде малки, те могат

и следва да се обединяват по тяхна преценка със съседните по-големи села, но и в този случай трябва да им се запази статутът на кметства и в краен случай на пълномощничества със самостоятелни бюджетни сметки. Кметовете и общинските кметски съвети на общините трябва според мен да се избират пряко от населението чрез мажоритарната система. В никакъв случай не трябва да се допуска обаче премахването на кметства, както е застъпено сега в проекта за конституция, и тяхното заместване с други органи, лишени от самостоятелност. Непосредствено с кметствата и общините следващо равнище на самоуправление следва да бъде околията. Страната ни има опит и традиции в това отношение. Важното е околията като равнище на самоуправление да има икономическа, кадрова, социална и техническа мощ да задоволява потребностите от по-висок порядък, тоест на такива, които не могат да бъдат задоволени в отделно село или на общинско равнище, а именно - средно и професионално образование, специализирани културни дейности, поликлинично и стационарно медицинско обслужване, съдопроизводство, банкова дейност, административна и други специализирани дейности, породени от съвременното развитие на техническия прогрес. Ето защо, колко и кои градове трябва да бъдат определени за околийски центрове, следва да става не на основата на посочването, а на възможностите, които те предлагат за решаването на животрентящи потребности и проблеми на населението. На всяко от разгледаните равнища на самоуправление, включително и на следващото равнище на управление, ако се възприема - областта, следва да се образуват самостоятелни, независими един от друг бюджети така, щото никой от тях да не зависи от външни органи при формирането и изразходването на своя бюджет, а всяко едно от тях да е заинтересовано при пълна независимост да формира своите финансови средства по съответни пера и да ги изразходва, без да иска от никого разрешение за това освен в съответствие с предвиденото в закона. Само така при наличието на финансова автономия ще се стимулира интересът на всички граждани да съдействуват за формулирането на по-голям бюджет и неговото рационално използване.

Ползвам се от случая, вземайки отношение към въпроса за местното самоуправление, за да заявя от името на преобладаващата част от населението на Новозагорския край, че в бъдещите областни структури, ако те се изградят, то желае да бъде към предлаганата в един от законопроектите за териториално устройство - Старозагорска област. Това е естествената, най-благоприятна социално-икономическа, културна и духовна среда за населението от този край. Това са двата въпроса от общ характер, които исках да поставя на вниманието на уважаемите народни представители. Надявам се, че Комисията за изработ-

ване на проект за конституцията ще ги отчете и ще ги има предвид при окончателното редактиране на текстовете към нея.

В заключение искам да подчертая, че поддържам като цяло разглеждания проект за конституция на Република България и ще гласувам за нейното приемане със съответните корекции в хода на нейното разглеждане. *(Ръкопляскация)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Драгомир Драганов.

ДРАГОМИР ДРАГАНОВ: Уважаеми господин председател, уважаеми колеги народни представители! В хода на досегашната дискусия по проекта доста ясно се оформиха две групи становища за характера на бъдещата конституция. Едното твърди, че тя се нарежда сред най-добрите съвременни европейски образци на конституции, а другото упорито се стреми да докаже, че тя си е наша и е само наш, роден, български основен закон. Откровено казано, за мен второто твърдение е направо несериозно. Доста дълго ние само географски се числяхме към Европа, за да се опитваме сега отново да смайваме стария континент с някакъв собствен принос във вековните му конституционни традиции и постижения. Както предполагам и мнозинството в тази зала, аз също се стремя към пълната интеграция - икономическа, политическа, законодателна, културна и т.н., на България в Европа и от тази гледна точка не виждам нищо срамно в това да се поучим от богатия европейски опит и да вземем най-доброто от това, което предлагат съвременните европейски модели на конституция. Обратното би означавало след една търновска, една димитровска и една живковска конституция ние да приемем една не гиньоганевска по името на председателя на Комисията за изработване на проект за конституция на Република България, а една байганьовска конституция. Не, дами и господа!. Бъдещата конституция трябва да бъде не типично българска, а съобразена с последните съображения на европейската конституционна мисъл и практика. И именно от тази гледна точка, след като се занознах внимателно с проекта, аз считам, че макар и да не е свършен, Комисията за изработване на проект за конституция на Република България заслужава определено похвала за резултатите от своя труд. В най-голяма степен според мен това важи и за така наречената догматична част от проекта, тоест за глава втора, в която се третираат основните права и задължения на гражданите. Комисията се е облегла изцяло на съответните международни текстове и аз смятам, че това е едно от най-големите достойнства на бъдещата конституция.

Подобен подход означава, на първо място, значителни икономии на време и особено на политически страсти. На второ място - ние избягваме риска

от съмнителни компромиси, постигнати след нескончаеми дискусии, които биха поставили в твърде деликатна ситуация бъдещите тълкуватели на конституцията. И, трето - избягва се опасността от своеобразна хипертрофия на декларациите за права, било по чисто демагогски или пък по групови съображения, а последното е особено опасно, доколкото би подменило правата на гражданите с правата на отделния човек или на група хора. И ако по втора глава имам и препоръки, те могат да се обединят най-вече в пожеланието текстовете от новата конституция, които засягат хуманитарния аспект от правата на гражданите, да се вземат буквално от първи раздел на Европейската конвенция за защита на човешките права и основни свободи от 1950 г., както и от нейните допълнителни протоколи и по-специално от протокол 1, 4 и 6, касаещи отмяната на смъртното наказание, и да бъдат подредени по начина, възприет в конвенцията. Някому подобно пожелание би могло да прозвучи крайно, но според мен при подобен подход ние си осигуряваме и стратегически, тоест дълговременни предимства на бъдещия основен закон.

От една страна, Европейската конвенция вече е вложена и утвърдена като конституционна стойност в редица европейски страни, а в други - нейният авторитет е по-голям от този на националното законодателство и тя служи за критерий при тълкуването на конституцията. От друга страна, и може би това е най-същественният момент - на практика конвенцията от 1950 г. вече си е извоювала привилегирована позиция в конституционното право на европейската общност като цяло. Юридически този факт беше закрепен в решенията на Арбитражния съд на общността в края на 60-те и началото на 70-те години.

Извън съмнение е, че ако Великото Народно събрание приеме този подход и заложи в бъдещата конституция Европейската конвенция за защита на човешките права и основните свободи, ние ще ускорим процеса на приемане на нашия основен закон и ще го поставим в авангарда на интернационализацията на човешките права, която придобива все по-голямо значение. И най-важното - при това положение България ще има един изключително важен аргумент в полза на бързото ѝ приемане като пълноправен член на Съвета на Европа и същевременно ще направи една не само съществена, но и реална крачка към Европейската общност.

Искам отново да се спра и на предложената в преамбула формулировка за България като демократична, правова и социална държава. Макар че за някой може би ще прозвучи дребнаво, но много е важно подреждането на трите характеристики: Демократична, правова и социална. В този си вид понятието "демократична, правова и социална държава" поставя на първо място народовластието и ако социалното се добави след народовластието, нещата добиват

вече съвсем определени форми - народовластие, насочено към силна намеса на държавата в икономиката или още по-ясно - казах го вече веднъж, ще го повторя още по-ясно - социалистическа демокрация. И, обратното - понятието "социална и демократична правова държава", каквато е подредбата например в Испанската конституция, съдържа в себе си много повече либерален и плуралистичен заряд и е много по-подходящо за основна характеристика на държавната уредба на едно постмодерно общество на смесената икономика. Интервенционистката държава е поставена на първо място, но нейната намеса се определя с демократичните методи на политическия плурализъм при върховенството на закона. Именно заради това считам, че ние трябва да възприемем формулата: "социална и демократична правова държава" и това да влезе в ал. 1 на чл. 1, а определянето на институционната форма на управление, както е заложено в случая - парламентарна Република - да отиде като ал. 4 на чл. 1 след изричното позоваване на народния суверенитет и неговата неприкосновеност. По този начин още в началото на бъдещия основен закон ние ще поставим още една важна предпоставка за доближаването му към съвременните европейски конституции.

Съвсем накратко ще се спра и на въпроса за прекия избор на държавния глава от народа. Съгласен съм, че това изглежда по-демократично, отколкото тези правомощия да бъдат поверени на парламента. Съгласен съм, че в настоящия момент конюнктурата съветва да засилим прерогативите на държавния глава, за да имаме поне една малко по-стабилна държавна институция. Съгласен съм и с това, че изборът на държавен глава от парламента обикновено е в резултат на компромиси, което не би било възможно при прякото му избиране. Но, дами и господа, тези съображения са повече или по-малко конюнктурни. Ако ние се водим само по тях, това означава, че отново мислим за месеци или за година-две, а не за десетилетия напред. Какво всъщност означава заложено сега в ал. 1 на чл. 1 твърдение, че България е парламентарна Република, а ако не, че парламентът е върховният орган на властта в държавата и че никой, включително и държавният глава, не може да стои над него? Какво страшно има в това, ако избирателите делегират на своите избраници в парламента правото да определят лицата, които за даден период ще упражняват представителните функции в държавата? Какво лошо има в това, ако в интерес на нацията и страната изборът на държавен глава от парламента стане именно в резултат на компромис между основните политически сили? Та нали тъкмо по този начин ние ще продължим да се учим на демокрация и, нещо повече - ще продължим да се учим на политика, като изкуството да постигаш възможното. Толкова ли сме укрепили гражданския мир и социалното спо-

койствие в държавата, та периодически и по повод на преки избори за държавен глава да изправяме едни срещу други двете половинки на народа? А и от чисто икономическа гледна точка ще попитам: Толкова ли сме богати, че да организираме още едни, трети, наред с парламентарните и местните избори, струващи милиони лева и огромни човешки усилия? Мога да изреждам още много аргументи, но ще спомена само един, който ми се струва най-важният. Нека не се лъжем - за 113 години, откакто съществува нова България, ние така и не съумяхме да съградим някаква демокрация, която да пусне достатъчно дълбоки корени в българския политически живот. Да си припомним, че само три години след приемането на Търновската конституция тя беше суспендирана, че за 64 години след това - до 9 септември 1944 г. страната ни преживя пет преврата и четири диктаторски режима, че и след 1947-1948 г., макар и да се провъзгласихме за Народна Република, ние отново попаднахме под личните режими на Червенков и Живков и че една такава тъжна столетна и повече традиция съдържа в себе си реалната опасност някой, концентрирал чрез прекия избор немалко власт и възможности, отново да се опита да се обяви не за представител на нацията, а за "баща" на нацията. Поради всички тези причини ние сме длъжни да приемем конституция, според която държавният глава да царува, но да не управлява, тоест, върховната власт да принадлежи на парламента. Или, с други думи - конституция, според която народът управлява чрез изразените в парламентарните избори предпочитания към една или друга политическа партия, делегирайки на своите избраници правото да определят лицето, което ще представлява нацията за определен период от време. Тъкмо това според мен е имал предвид и Левски, когато ратува за своята "Чиста и свята Република". Дами и господа, би било грехога пред наметта на Апостола, да изменяме на поръката му! Благодаря ви. *(Ръкопляскания)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Златев.

СТЕФАН ЗЛАТЕВ: Уважаеми госпожи и господа народни представители! Няма да развивам обща теория около конституцията, тъй като много неща вече бяха казани. Позволете ми да се спра само на няколко изключително актуални според мен въпроса, в това число и спорни в някои среди.

На първо място, не мога да не се спра на мястото и конституционното уреждане на един от най-болните въпроси - въпросът за националната сигурност. Националната сигурност на страната е един от съдбовните проблеми на отечеството и се нуждае от първична конституционна уредба. Някои от основните въпроси и изисквания към националната сигурност трябва да намерят точни и прецизни формулировки и изрично да бъдат изписани в компетент-

ността на съответните органи. Оценката ми социалдемократ е, че в настоящия етап страната се намира в дефицит на национална сигурност и оттук идва моят загриженост. Затова предлагаме: Би следвало в преамбула да се открие готовността и решимостта на народа да укрепва националната сигурност като непоклатима основа на демократичното развитие и просперитета на България.

В Глава първа "Основни начала" на съответното систематично място да се изведе първостепенната възможност на националните интереси и върховенството на националната сигурност на страната. Целесъобразно е да се даде легално определение на националната сигурност, което да се използва като нормативен критерий в законодателството, правозащитната и правораздавателната дейност, а също така и в политическия и обществения живот. Нужно е да се подчертае, че основните въпроси и правоотношения на националната сигурност се уреждат със закон. Мястото и ролята на въоръжените сили се пуждаят от по-прецизна редакция и там трябва да бъде споменато, че също така ще бъдат уредени със закон.

Народното събрание трябва да може да взема решения за викане на чужда военна помощ, както и за даване на разрешения за преминаване или разполагане на чужди войски на територията на страната. В правомощията на Народното събрание още следва да се включат: Избиране и освобождаване на началника на Генералния щаб и на командувачите видове въоръжени сили на армията, произвеждане в генералски звания по предложение на началника на Генералния щаб. Тези позиции на Народното събрание ще неутрализират засилените позиции на президента в качеството си на върховен главнокомандващ и опасността от неправомерно използване на въоръжените сили, включително и за влияние върху определени политически и обществени сили. Целесъобразно е към Народното събрание да се изгради постоянна Комисия по националната сигурност (такава има), но нейните правомощия трябва да бъдат учредени по специален начин.

Специално още за правомощията на Президента: Да се изключи назначаването и освобождаването на висшия команден състав на въоръжените сили и удостоверяването с генералски военни звания и същевременно да му се предостави правото да удостоверява с офицерско звание и да връчва бойните знамена на частите, съединенията и обединенията. Този подход ще позволи да се издигнат авторитетът и престижът на българския офицер, ще гарантира неговите и на семейството му права и интереси, ще укрепи позициите на президента като върховен главнокомандващ, без същевременно да предизвиква опасения от сентуални диктаторски амбиции.

Българският офицер не е и не може да бъде смятан за обикновен държа-

вен служител. Неговата чест и достойнство трябва да бъдат защитавани от най-високо равнище. Съветът за национална сигурност към президента трябва да бъде съветателен орган и в това си качество не се нуждае от уреждане на неговите правомощия със специален закон. По-скоро това трябва да се реши в разпоредби на закона за национална сигурност.

И някои специфични въпроси. Отбраната на страната се нуждае от специална уредба. Целесъобразно е да се приеме и разработи кодекс на отбраната, който да регламентира компетентността на държавните органи, обществените и други фактори, както и на гражданите в мирновременния период и във военно време. Гражданската отбрана на страната се нуждае от специална законова уредба и въпросите за социалната осигуреност на военнорслужещия също така трябва да бъдат уредени със закон.

Особено възмущаващ е въпросът, дали тази конституция е годна за нашия преходен период, защото аз гледам на нея като конституция на прехода, конституция, която да гарантира мирния преход на страната, смяната на политическата и икономическата система.

Много въпроси възникват във връзка с чл. 5, ал. 4, която гласи, че законът няма обратна сила, освен когато това изрично е предвидено, и при условие, че се създават по-благоприятни последици за гражданите. Възникват и спекулации по този въпрос и аз като парламентарист и демократ искам да внеса известни разяснения. При това ще изхождам наистина от позициите на демокрацията и на международното право, а не от позициите на специалист по социалистическо конституционно право.

Ние сме длъжни да спазваме всички постановки, залегнали в международното право, които са възникнали и които са подписани от българска страна. При това положение ние не можем да не спазваме тези постановки в Международната харта за правата на човека и Международния пакт за гражданските и политическите права, които гласят (чета чл. 15, ал. 1 на Международния пакт за гражданските и политическите права): "никой не може да бъде осъден за действие или бездействие, което не е представлявало престъпно деяние, съгласно националното законодателство или международното право в момента на извършването му. Не може също така да се налага по-тежко наказание от онова, което е било предвидено в момента на извършване на престъплението."

Уважаеми господа, лично аз съм заинтересован всички тези, които по времето на тоталитаризма са извършвали престъпления, да бъдат наказани, но това трябва да стане без потъпкване на основните демократични и правови принципи. *(Частични ръкопляскания)* Ето защо искам да прочета и ал. 2 на чл. 15 от Международния пакт за гражданските и политическите права: "Нищо в този

член (има се предвид чл. 15 от посочения документ) не пречи едно лице да бъде съдено и наказано за действие или бездействие, което по време на извършването е било престъпление, съгласно общите правни принципи, признати от всички народи." Този принцип, съчетан с ал. 5 на чл. 6 от проекта за конституция, който гласи: "Международните договори, ратифицирани по законодателен ред в съответствие с чл. 85 от Конституцията, влезли в сила и обнародвани, са част от вътрешното право на Република България. Те имат предимство пред нормите на вътрешното законодателство, които им противоречат."

По този начин на практика ние имаме всички необходими закони и правни гаранции, че всички хора, които са извършили престъпления по силата на нашите закони и по силата на международните закони, които са ратифицирани и приети от нашата страна, ще бъдат приложени към всеки един човек, извършил престъпление, към всеки един, който е потъкал правата на личността.

И още един въпрос - въпросът за собствеността. В чл. 17 на конституцията е казано, че неприкосновена е частната собственост и това е съвсем правилно, но то съвсем не означава, че незаконно придобитата частна собственост е неприкосновена. Напротив, незаконно придобитата частна собственост подлежи на всякакви видове санкции съгласно законите на страната - вътрешни и международни. Това съвсем не означава, че не може да бъде отнето незаконно придобито имущество на организации, в това число и на българската комунистическа партия и на нейните приемници. Това съвсем не означава, че тази конституция обаче, трябва еднозначно да реши този въпрос, тъй като е предмет на изричен закон. Тук искам да подчертая, че Българската социалдемократическа партия, вярна на своите принципи, не на приказки, а на дело действа за това. Тя е първата партия, а може би единствената, която внесе законопроект за конфискация на незаконно придобитите имущества от обществени организации. Смятаме, че това е единствено правилният законов път за уреждане на тези въпроси и последователно ще се борим за него.

С направените забележки, както и с тези, които ще предам в писмен вид, приемам проекта за конституция и ще гласувам за него. (*Частични ръкопляскания*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Велев.

ДИМИТЪР ВЕЛЕВ: Уважаеми господин председател, уважаеми народни представители! Преди всичко бих искал да приветствувам членовете на конституционната комисия и нейния председател за това, че положените от тях неимоверни усилия се оправдаха с един положителен резултат. Те ни предста-

виха достоен проект за конституция на Република България, който бих квалифицирал като високо постижение, като проект на съвременна, демократична конституция.

Достойнството на този проект се изразява в това, че в него Република България е прогласена като демократична, правова и социална държава, основана върху народовластието и съгласието. Достойнството на този проект се изразява и в това, че в него са възприети общочовешките идеали и ценности като мир, свобода, хуманизъм, равенство, справедливост, търпимост, че са издигнати като висш принцип правата на личността, нейното достойнство, неприкосновеност и сигурност.

Не споделям опасенията на някои колеги депутати, че прогласуването на България като социална България асоциира представи за социалистическа, нито пък подменянето на понятието "социална" с изрази от рода на "закрила на социално слабите слоеве от населението" и други подобни. Това е една ненужна словесна еквилибристика и на второ място означава, че едва ли не увековечаваме категорията на социално слабите слоеве от населението.

Не мога да разбера какво толкова плаши думата "социална", след като френската, испанската, германската и други съвременни конституции също прогласяват своите страни като социални държави. Разбира се, тук не става въпрос само за думата, а преди всичко за съдържанието.

Ето защо смятам, че преамбюлът в тази си част, както е представен, следва да се запази изцяло. Отчитам достойнството на проекта за конституция навсиче в неговата същинска, нормативна част, но бих искал да направя някои предложения, които по мое мнение ще отстранят съмненията и неясните формулировки, както и някои предложения от принципен характер.

В чл. 5, ал. 5 от проекта за конституция е предвидено това, което се цитира от господин Златев преди мен, че международните договори, ратифицирани по законодателен ред, да са част от вътрешното право на Република България и те да имат предимство пред нормите на вътрешното законодателство, които им противоречат.

Очевидно тук се имат предвид случаите, при решаването на които участва международен елемент, но когато се решават казуси, случаи без наличието на такъв елемент, ще важи ли това предимство?

На второ място не се ли получава парадокс, че международните договори, веднъж обявени за част от вътрешното законодателство, ние ги противопоставяме на други норми пак от вътрешното законодателство, като им даваме приоритет при противоречие. Щом се обявили, че и едните, и другите норми са част от вътрешното ни право, няма ли да важи общият принцип, възприет от

Римското право, според който *Lex Specialis Derogat Legis generalis* - специалният закон дерогира общия. Струва ми се, че разсъждения от този род ще създадат големи затруднения при приложението на текста на конституцията и законите. Идеята за предимството на международното право пред вътрешното ни законодателство е правилна, но тя трябва ясно да се формулира, за да се гарантира точното и еднаквото приложение на закона.

Аз мисля, че нищо не пречи, обявявайки международното право за приоритетно, международните договори, ратифицирани от нашата страна, да си останат като част от международното право, а не да ги приемаме непременно като част от вътрешното право и да издаваме в тези противоречия.

В текстовете на ал. 5 и 6 на чл. 5 има и други несъответствия, където на някои места се използва терминът "публикува", в други "обнародва" (Има се предвид нормативните актове). Аз мисля, че тези термини трябва да се изчистят. Ние знаем какво е публикуване и какво е обнародване. Очевидно тук става въпрос за обнародване на нормативни актове, респективно в "Държавен вестник". Защото публикуване може да има и в обикновения, ежедневния печат, но това още не означава обнародване.

По чл.17, ал. 2 от проекта за конституция е посочено, че собствеността е частна и публична. Тук колегата Корнезов, а и други колеги, се спряха подробно на тези въпроси. Аз смятам да не повтарям техните разсъждения, но бих искал да добавя още нещо. Собствеността е обявена като два вида - частна и публична. Но какви форми в себе си включва тази публична собственост? В ал. 4 се говори за обекти на държавна собственост. В ал. 5 се говори за частна и друга собственост, но каква друга, не е посочено. За юриста е ясно, че терминът "публична" е заимствуван от Римското право, което означава държавна или нечастна. Но за останалите граждани тази терминология е объркваща. Затова мисля, че е правилно да се пише държавна собственост, а не както сега е посочено публична. Щом в Италианската конституция е записано, че собствеността е държавна и частна, като не е възприета правноримската терминология, защо ние трябва да я заимствуваме? Освен това терминът "публичност" има и друг смисъл, който е употребен в чл.3. Там е казано, че официалният език в Републиката е български и че неговото използване в държавните учреждения и публичните отношения е задължително. Очевидно тук под "публични отношения" се имат предвид отношенията на гражданите на обществени места. Явно е, че тази публичност няма нищо общо с публичната собственост, поради което мисля, че не е допустимо в конституцията да се използва една и съща терминология с различно значение.

По ал. 3 на чл. 17 вече се говори доста. Аз искам да добавя следното. Там

е казано: "Частната собственост е неприкосновена". Аз бих поставил въпроса - а държавната или друга собственост, или публична да я наречем, прикосновена ли е? Не изпадаме ли от едната крайност в другата? Досега държавната и обществената собственост, макар да не беше изрично обявена за неприкосновена, беше по-силно защитена и гарантирана от закона. В Наказателният кодекс се предвиждат по-тежки наказания за посегателства върху държавната собственост. Трябва ли сега да правим обратното? Не е ли по цивилизовано да поставим в еднакъв режим и защита всички видове и форми на собственост? Не е ли една и съща обществената опасност при посегателство върху която и да е собственост? Ето защо аз смятам, че ал. 1 на чл. 17 от проекта е достатъчна, където е казано, че правото на собственост се гарантира и защитава от закона. Разбира се, правото на законно придобита собственост, както тук стана въпрос преди малко, независимо от това кой е субект на правото на собственост. Или ако трябва изрично да се посочи, че собствеността е неприкосновена, то това да се отнася за всички видове и форми на собственост. Демократично и оправдано е да бъдат равнопоставени различните форми на собственост.

По чл. 18, ал. 2 относно установяването на държавен монопол. Там е предвидено, че такъв може да се установява само върху железопътния транспорт и върху производството на оръжие, взривни и силно упойващи вещества. Не бих искал подробно да се спирам на този текст, но си заслужава да се помисли. Необходимо ли е конституцията пряко да определя в кои стопански дейности може да се установява монопол и само това ли са дейностите, като се има предвид, че конституцията ще има едно продължително действие, а това не е Конституцията на прехода, както стана въпрос преди малко. Аз мисля, че тази конституция ще действа десетки, а дай Боже и стотици години напред.

По чл. 30, ал. 1 е казано: "Всяко лице, обвинено в престъпление, се предава на съдебните власти във възможно най-кратък срок". Това е една излишна и много неопределена норма. Наказателно-процесуалният кодекс предвижда точни срокове за разследване и предаване на съд. Ако тази норма остане, ще има постоянно позоваване на нея поради прякото действие на конституцията и поради неопределения и субективен характер на понятието "възможно най-кратък срок". Ще се породят безброй неоснователни спорове.

Бих искал съвсем накратко да се спира на един въпрос, регламентиран в чл. 68, ал. 2, където е казано, че народният представител, избран за министър, преустановява да изпълнява правомощията за времето, през което е избран. Това значи, че за времето през което е избран за министър, неговите правомощия са свободни и неговото място никой не заема в парламента. Първо, редакционно бих искал да уточня, че не става дума за правомощия за народния предс-

тавител, а за пълномощия. Тъй като правомощията се дават на държавен орган, а народният представител сам за себе си не е държавен орган, а част от държавен орган. Но ако си представим, при този състав на Народното събрание, който се предлага от 200 души, една част - 5-6 или 10 народни представители, ако бъдат избрани за министри, намаляват състава на Народното събрание. И като имаме предвид, че обикновено една трета от народните представители не участвуват в заседанията на парламента, аз виждам че бъдещият парламент и то по-точно, работещ парламент, ще бъде от 120-130 души. При гласуване на закони и важни решения с обикновено мнозинство, 60-65 народни представители ще решават съдбата на България. Ето защо аз мисля, че посоченият брой народни представители, а именно 200 е малък. А 300 бих казал е много. Затова смятам, че ние трябва да се движим в тези граници. Може би цифрата 250 е най-подходяща, а защо не да се възприеме и предложението на господин Велко Вълканов за 229 народни представители, което ще има и историческо, и традиционно значение.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Времето ви изтече.

ДИМИТЪР ВЕЛЕВ: Завършвам. Аз бих искал да взема отношение накрая и за местното самоуправление. Бих казал само няколко думи с оглед на това, че времето свършва.

Бих казал, че първо, заглавието на глава осма, ми се струва, че е неточно. Там е казано "местно самоуправление". Но в тази глава са разработени и въпроси и за управлението, и самоуправлението, за административно териториалните структури, където няма самоуправление. Ето защо аз предлагам то да бъде "местно самоуправление и местна администрация".

И последно, мисля, че ние няма да имаме възможност да осъществим това административно-териториално деление, за което сме се готвили цяла година, и ще трябва да извършим само някои изменения в сега съществуващия закон за народните съвети и да се приеме закон за местните избори и да се приключи.

В заключение бих искал да изразя убеждението си, че се намираме пред финала на едно благородно дело и смятам, че ще го довършим докрай. В противен случай ще се окажем недостойни за това, за което сме избрани.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Господин Воденичаров, господин министърът има предимство пред вас.

МИНИСТЪР ИВАН КОСТОВ: Уважаеми господин председател, колеги депутати! Вземам думата, за да направя предложение в текста на конституцията да се включи раздел или глава, не мога да преценя сега как точно ще бъде конструирано, касаеща проблемите на публичните финанси. Запознаването ми

с опита на другите страни конституциите третират въпроса за публичните финанси и изобщо финансовите проблеми на държавата и ги решават по определен начин. Това е така дори в най-старата конституция на света - тази на Съединените американски щати, където макар и разпръснато има множество текстове, които уреждат финансовите проблеми. Включването на подобен абзац се налага, защото финансите на страната са едно отражение на административната организация и на разпределението на властта във всяка държава. Затова моето предложение е в текста на конституцията да бъдат включени няколко члена, групирани в следните тематични области.

Първата е свързана с разпределението на компетенциите.

Втората е свързана с третирането на финансовите структури от типа на държавния бюджет, държавния дълг, държавното съкровище.

Третата е свързана с данъците и тяхната уредба.

Четвъртата е свързана с режима на разходите, данъците и данъчните органи.

И петата е свързана с конституирането на сметната палата.

Смятам, че от начина, по който ще бъдат уредени тези текстове, до голяма степен ще бъде извършено разпределението на реалната власт в нашата страна. Така например това се отнася за текстовете, които уреждат възможностите да се обсъждат, внасят поправки и коригират предложените законопроекта за държавния бюджет на страната. Това се отнася до забраните за използването на държавни разходи, без те да бъдат изрично указани в съответни законови документи или в нормативни актове на правителството. Това е разпределението на властта между правителството и Народното събрание по въпроса за това, кой може да сключва държавни заеми и кой е страна на държавния дълг на страната на практика.

Тук е текста например по този въпрос ние предлагаме външните държавни заеми и кредитите, които дава българската държава, да бъдат разрешавани от Народното събрание, от парламента, като само то има право да отпусна външни заеми и да дава гаранции по заеми и да разрешава получаването на външни кредити.

Вие знаете от какво е предизвикана необходимостта от такова решение. От обстоятелството, че именно поради липсата на публичен контрол и на контрол над правителството и над върховните органи на реалната власт в нашата страна беше получено това крупно нарастване на държавния дълг. Същевременно смятаме, че конституцията трябва да гарантира кредиторите на нашата страна и да съдържа текст, според който всички дългове и задължения, постигнати от страната до приемането на настоящата конституция, запазват своята си-

ла. Освен това, че законността на държавния дълг не може да бъде оспорвана и че Народното събрание има право да разпределя тежестите по обслужването на външния дълг между всички данъкоплатци. Едновременно с това смятаме, че правителството може да бъде овластено със закон да открива вътрешен държавен заем, да гарантира такива заеми и да взима решения да дава кредити.

Също смятаме, че е наложително парламентът да изисква в бъдеще правителството да отчетва не само държавния бюджет, но и така наречения консолидиран държавен бюджет, т.е. държавния бюджет плюс активите и пасивите на страната, плюс баланса на страната, всички извънбюджетни сметки, състоянието на външния дълг и т.л.

Народното събрание трябва да одобрява един такъв консолидиран общ отчет на правителството и правителството трябва да бъде задължено да вписва в бюджета и в отчета всички държавни приходи и разходи.

Вие ще разберете вероятно в следващите седмици и месеци в каква степен в страни от парламента въвн от контрола на Закона за държавния бюджет са извършени значителни разходи от сметки, които на практика не са подлежащи на контрол. Смятаме, че това нещо трябва да бъде прекратено.

Освен това в текстовете, които предлагам, са записани процедурите за разработването и за внасянето и приемането на държавния бюджет на страната, третира се положението, при което страната може да остане временно без бюджет, поради разпуснатото Народно събрание или поради изтекли пълномощия, или поради други причини. Предлагам тогава да действа приетият Закон за бюджета. Правителството да има право да го реализира в продължение на 120 дни.

Едновременно с това в предлаганите текстовете се съдържат такива, според които само Народното събрание определя с ограничен или специален закон вида, субектите, обектите и коефициентите на републиканските данъци и акцизи, а също така и сключването и освобождаването от данъчно облагане. И едновременно с това не се допускат референдуми и други преки изрази на воля по отношение на данъчното облагане и бюджета. т.е. пълнен суверенитет на Народното събрание за определянето на данъците.

Едновременно с това предлагам да не се допуска законодателна делегация или инициатива да се искат данъчни преференции от страна на Народното събрание за различни случаи. И републиканското данъчно облагане да бъде единно за територията на цялата страна.

Също към този текст на закопа данъците да не могат да се налагат с обратна сила. Едновременно с това предлагаме всички закони и правителствени ак-

тове да не могат да налагат налози, но общо казано, с обратна сила. Вие знаете, че такива прецеденти се случиха дори с нашето правителство.

Предлагаме бюджетът на страната за следващата финансова година да се внесе не по - късно от 50 дни преди настъпването на финансовата година. А Народното събрание да приеме задължението да разглежда, внася поправки и одобрява закона за държавния бюджет до началото на финансовата година.

Едновременно с това съм включил в текстовете едно предложение, каквото съществува в редица конституции, което гарантира автономността на изпълнителната власт на правителството. Искам да подчертая това свое предложение - предложение и поправки, внесени от народни представители, намаляващи държавните приходи и увеличаващи държавните разходи, първо, да не се обсъждат, ако не посочват източниците за компенсация, второ, да не се приемат без съгласие на правителството.

Ако изпълнението на Закона за държавния бюджет се окаже непостижимо, то да се осъществява на основата на специален закон.

Предлагаме да се забрани при разходите на държавата да се предоставят и вписват в държавния бюджет заплати, пенсии, цивилни листи и хонорари без ограничен или друг специален закон. Вие знаете колко изключения в това отношение имаше. Да се започват програми и проекти, които не са включени в Закона за държавния бюджет. Да се осъществяват разходи и поемат преки задължения, които надхвърлят бюджетните и допълнителните кредити. Да се прехвърлят и пренасочват средства от една бюджетна категория в друга или от една бюджетна организация за друга без разрешение на правителството.

Друга важна кауза - издължаването на държавните налози е задължително за всички стопански субекти на територията на страната и за данъкоплатците. За укриването на данъци се носи наказателна отговорност. Събирането на държавните налози се осъществява от единна данъчна администрация, в системата на която действа данъчна полиция. Правата и задълженията на данъчната администрация се определят със закон.

В последната част от предложението - сметната палата е финансов съд, висш контролен орган на финансовата отчетност и на стопанската дейност на държавата, както и на публичния сектор.

Законът гарантира независимостта на сметната палата и на нейните членове, които са несменяеми и не могат да заемат други длъжности като съдии. Сметната палата упражнява предварителен контрол на законността на действията на правителството както и последващ контрол върху изпълнението на държавния бюджет. Сметната палата проверява отчетите на правителството и на държавния публичен сектор, предоставя годишен доклад в Народното съб-

рание, в който съобщава нарушенията, преценява законността на правителството, бюджетните организации, държавните фирми и препоръчва мерки за отговорност. Функцията и структурата на сметната палата се определят със закон.

По всички имуществени въпроси да се фиксира в конституцията нещо, което сега го има в Гражданско - процесуалния кодекс, по всички имуществени въпроси държавата се представлява от министъра на финансите. Благодаря ви за вниманието. Впаям писмено предложение в Народното събрание.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Благодаря ви. Има думата господи Воденичаров.

РУМЕН ВОДЕНИЧАРОВ: Уважаеми господин председател, уважаеми господа народни представители! Противно на твърденията на така наречената решителна опозиция в парламента, вчера аз изброих от какви категории демократи се състои тя, но съм пропуснал две от тях - едните са членове на клубовете за гласност и преустройство, които са против преустройство, които са против преустройството по съветски образец и другите са законно избрани депутати. *(Оживление в залата.)* Противно твърденията на тази опозиция проектът за новата конституция беше внесен на обявената предварително дата - 15 май.

За сведение на народните представители този проект вече е преминал три четения в конституционната комисия, чийто член съм аз, като в него е попаднало всичко полезно, демократично и съвременно от 15 български проекта и десетина променени на практика европейски демократични конституции. И все пак надеждата, че проектът ще стане плод на колективно условие е тук, в пленарната зала.

Политическите лидери, чийто партии и движения не са безразлични към въпросите за монархия или република, към въпросите за държавното устройство и са особено чувствителни към въпросите за основните човешки права, изглежда, не се ръководеха от елементарните си задължения съгласно правилника за работа на Великото Народно събрание, а именно да присъствуват на заседанията на работната комисия по изготвяне проекта на конституцията. И ако д-р Дертлиев беше сравнително редовен, то същото не може да се твърди за лидери като господи Лилев и госпожа Елка Константинова. Господин Стефан Савов, например, беше доста активен, докато се разискваха въпросите, свързани с короната на лъвчето от герба. След това обаче и той беше обладан от мисълта, че в тази комисия, съставена по пропорционален принцип и приета от самия него, добра конституция не може да се изготвя, защото мнозинство имат социалистите. И ако господин Савов би могъл да бъде поддърган да

работи докрай със смяна само на чл. 1, ал. 1 от конституцията, който например би могъл да гласи така: "България е конституционна монархия", то един друг лидер, Ахмед Доган или българският гражданин Меди Доганов изобщо не откликна на поканите да вземе участие в обсъждането поне на глава втора - "Основни права и задължения на гражданите". Той или е сигурен, че без негово участие конституцията ще включи всички права и свободи, за които той твърди, че е лежал в затвора и за които сега се бори на свобода, или не се интересува достатъчно от бъдещата конституция на Република България, защото смята да я нарушава, както я е нарушавал и я нарушава понастоящем.

В същото време черноработниците на Движението за права и свободи, бивши комунисти проф. Татарлъ и посланик Бахлев, бяха доста активни и винаги на особено мнение по въпросите за човешките права на малцинствата. И въпреки че в комисията те останаха по правило в изолация, тук в пленарната зала продължиха още на първо четене, ако забелязахте, да спекулират с важни неща, каквито са човешките права и международните договори за тяхната защита.

Уважаеми господа депутати, предстои важно за българската нация гласуване и с цел да си изясним някои неща един път завинаги, ще фокусирам моят изказване само върху някои членове на глава първа и глава втора. Няколко члена от глава първа и втора са спорни - те са чл. 2, 3, 13, 24, 27, 34, 35 и 42. Тези членове третираат права или ограничения на конституционни права, свързани с езика, минали нарушения, политическите партии, религията, гражданството, смъртното наказание и други. За тези, които песимистично гледат на предлагания проект, мога да кажа, че по включените конституционни гаранции основните човешки права в новата конституция са по-демократични от тези в конституциите на много страни, включително нашите съседки Турция и Гърция. Възстановени са много нарушавани в миналото права на гражданите, като правото на наследяване, правото на частна собственост, правата на стачка, правото на избор на местожителство, свободата и тайната на кореспонденцията, правото на неприкосновеност и на адвокатската защита от момента на задържането или на предявяването на обвинението, неотменимост на българското гражданство, свободата на словото и печата. Република България очевидно ще продължи да бъде социална държава. Достатъчно е да спрем поглед на чл. 46, 48, 52 и 53, за да се убедим, че държавата и за в бъдеще ще поема грижите за образованието, здравеопазването и социално слабите. Доколко ефективна ще бъде тази система, зависи от данъчното облагане и фондове, които ще се натрупват. Засега много граждани предпочитат да печелят, без да допринасят достатъчно за приходната част държавния бюджет. Това преди малко

и министър Костов заяви с предложението си за глава в конституцията. Те отсега нарушават чл. 60 неговата ал. 1, който гласи, че гражданите са длъжни да плащат данъци и такси, установени със закон съобразно техните доходи и имущества. Нарушителите са толкова много и толкова открити, че дори и временните управи и общините в комбинация с полицията или в бъдеще с данъчната полиция могат да поощрят едно обществено движение, наименувано например "спекулантите и нарушители на обществения ред в помощ на социално слабите".

Мисълта ми е, че на първо време с глобите, събирани от тези два вида граждани, могат да се натрупат значителни фондове. Но за това трябва твърда ръка и закон. Икономическите санкции към нарушителите например в Сингапур, където демокрацията е по-ограничена и за хвърлянето на цигара се плаща глоба от 50 долара, ни най-малко не намаляват престижа на тази малка страна - икономическо чудо.

Прекалено много задължения към държавата, особено когато тя се е сляла с една партия, формира чувство за малощеност на човешката личност, формира хора работи и граждани с висока степен на хуманoidност. Само година и половина от 10 ноември обаче ни бяха достатъчни, за да се убедим, че прекалено много права и почти никакви отговорности водят обществото и държавата към ново състояние, клонящо към анархия и нарастваща престъпност. Много граждани дори с носталгия започват да си припомнят времето, когато нямаха достатъчно права, но имаха относителна сигурност и обществен ред и център на столицата не беше тотално циганизиран. Те вече не вярват, че ние ще влезем в Европа, липейки слънчогледови семки в автобуса, на улицата и на работните си места и демонстрирайки твърде често пренебрежението си към парламентарната демокрация, каквото между впрочем и днес ще бъде демонстрирано.

Нещо повече. Болшинството граждани прогресивно изтрезняват и разбират, че за да се върне равновесното състояние на обществото, не трябва да абсолютизираме правата на гражданите, а по-скоро трябва да търсим и непрекъснато да променяме към гъвкаво законодателство баланса между правата и ограниченията на тези права.

Бих искал да се спра накратко на ограниченията, които в отделни аспекти съпровождат някои от спорните все още членове и които се налагат от факта, че България се намира на тройна и уникална граница - между два континента, между две държави с обща история, която не е в наша полза, и между две несъвместими, и това е доказано от историята, религии.

Уважаеми господа народни представители, България от Освобождението

насам страда хронически от отсъствие на собствена суверенна политика. Сега за първи път прокламираме в конституцията си, че външната ни политика няма да зависи от интереса на великите сили, а ще бъде подчинена на дълговременните национални интереси. Защитата на интересите на българския народ, на еднонационалната българска държава изискват на всяка стъпка в новото законодателство да спазваме принципа на реципрочност в отношенията ни с другите държави, а също така и във вътрешното ни законодателство. Друг избор за малка суверенна страна, граничеща с по-големи, по-силни, по-агресивни държави като Турция и Югославия за нас няма. Поредица от грешки в новата ни история доведоха до разделение между християнската и мюсюлманската общност, което не затихна след 10 ноември, независимо че бяха възвърнати както имената, така и останалите нарушени основни човешки права. Следователно причината не е била само в тоталитарната система, а в съзнателно и педантично провеждана политика на нашите съседи, които използват нашата отстъпчивост и национален nihilизъм, за да ни насаждат турско или македонско съзнание, както и чувство за обща национална вина .

България е страна, която е загубила част от своята територия и не е взела педя чужда земя. Българското население в изгубените територии е асимилирано или прогонено. Сега се прави опит да се асимилират български граждани вече в пределите на България, като в същото време с добре разчетени действия се прогонват българите от районите, населени с мюсюлмани. Новата конституция е длъжна да включи и членове, които да дават възможност да се прилагат закони и да се гласуват закони, които да защитят българската нация като единна и българска държава като еднонационална. Турция, нашата мощна съседка, въпреки че не е сериозно заплашена от проникване на християнството, е поставила непреодолими бариери както в конституцията си, така и в законите за политическите партии. Всеки, който държи на нетурския си произход, практически е лишен от политически, граждански и други права. В чл. 44 от турската конституция се казва: "никакъв език освен турския няма да се преподава като роден на турските граждани в която и да е било институция на обучение." Закон 2832 забранява публикациите на друг език, освен турския; Законът за политическите партии 2820 забранява създаването на политически партии, които да действуват с цел да се разстрои неделимата цялост на турската държава, с цел да се предизвикат езикови, расови и религиозни различия или пък зонални различия. Забранява се агитацията на друг език освен на турски и с турска азбука.

"Чл. 81. Политическите партии не могат да си поставят за цел разстройване на единството на народа, създавайки малцинства на територията на турска-

та република по пътя на защита и усъвършенстване, и разпространяване на други езици и култури."

Само бегъл преглед в този много точно направен закон от 1983 г. (забележете!) ще покаже на лидерите на ДПС в България, че на турска територия тяхното движение със сигурност би се ръководело от затвора.

Господа денугати от ДПС! Нашата конституция ще бъде значително по-демократична от турската. И все пак ще ви припомня думите на един българин от Източна България: "Поемай толкова демокрация (в случая човешки права), колкото ти позволяват националните интереси. Другото е самоотричане и самоунищожаване."

Ето защо в чл. 3 записахме, че ползуването на официалния български език е задължително и в публичните отношения. Господин Татарлъ и господин Бахнев отново спекулират с този текст. Става въпрос за митингите, господа, които вие си позволявате да водите на турски език. Става въпрос за бъдещите демонстрации, на които лозунгите трябва да бъдат на български език. Става въпрос за проява на лоялност и добронамереност към останалите български граждани, без които всички ваши приказки и изявления, че България е еднонационална държава и че ние сме български граждани, остават без покритие.

В чл. 2 следва да се уважи твърдението на проф. Татарлъ и той да гласи: "Република България е единна еднонационална държава с местно самоуправление. В нея не се допускат автономни териториални области."

В два члена, а именно в чл. 11 и чл. 42 - единият е за политическите партии, другият е за сдруженията - се забраняват партиите на етническа и религиозна основа, както и дейност, която води до разединяване на нацията. Тази забрана, която се оспорва от господата Бахнев и Татарлъ, се прие с почти пълно съгласие в Комисията за изработване на проект за конституция, 34:2.

РЕПЛИКА ОТ ДПС: Не сме гласували!

РУМЕН ВОДЕНИЧАРОВ: Спекулирането с термини като права на малцинствата, европейско правно пространство, трето поколение човешки права има смисъл само в страни като Югославия, Чехословакия, СССР, тоест в многонационалните държави. Мюсюлманската общност е религиозно малцинство и всеки член на това малцинство има всички конституционни гаранции, че индивидуалните му човешки права ще бъдат зачитани. За 1990 г. няма нарушения, свързани с религиозна дискриминация. Колективните права намиришват на политика, на борба за власт, която още временните управи вече показаха, че веднага започва да накърнява правата на останалите граждани. Как могат да се квалифицират действия като уволнения на български...

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Времето Ви изтече.

РУМЕН ВОДЕНИЧАРОВ: Моля за една минута повече. (*Реплики на негодувания от ДПС. Емил Чавдаров: "Не говорете глупости!"*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Времето ви изтече.

РУМЕН ВОДЕНИЧАРОВ: Моля за още една минута, господин председателствуваш.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Не, не може! (*Шум в залата*)

РУМЕН ВОДЕНИЧАРОВ: Прекъсвам изказването си и предлагам на журналистите, които се интересуват, да получат моя текст. (*Ръкопляскания*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата за реплика Ремзи Осман.

РЕМЗИ ОСМАН: Имам реплика към господин Воденичаров. Господин Воденичаров, Вие поддържате идеята за задължително използване на официалният език и при публични отношения. Може би Ви е интересно да слушате в момента (*Румен Воденичаров разговаря с група депутати*), но аз ще се обоснова защо не трябва да бъде и при публични отношения. Скоро в Кърджали ще не да се проведе един концерт. Това беше концерт на турски самодееен състав на турски език. Това също е "при публични отношения". Утре-в друг ден в едно друго читалище в едно друго село вие ще забраните, както забранявахте през 1985 г. с наредба N 1 да се говори на турски език. Тази наредба забраняваше дори по улиците или в цяло едно село да се говори на турски език. Ако наистина поддържате това, то аз Ви разбирам. Но как ще отидем в Европа - Вие ще го кажете вече натагък. Благодаря.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Кой друг искане думата за реплика?

СОНИЯ МЛАДЕНОВА: Имам едно процедурно предложение, ако ми позволите, господин председателствуваш. Тъй като започнаха личните нападки, а господин Румен Воденичаров не разви тезата си докрай, аз правя процедурно предложение. Нека да му гласуваме три минути да си развие тезата, след което вече да се даде възможност на другите за антитези. (*Ръкопляскания*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Това предложение подлагам на гласуване. Моля ви гласувайте!

Гласували са 144, 6 против и въздържали се 9. Предложението се приема. Моля имате думата, но в даденото ви време, господин Воденичаров.

РУМЕН ВОДЕНИЧАРОВ: Благодаря Ви, господин председател. Думата ми, уважаеми господа народни представители, беше, че колективните права намирисват на политика и на борба за власт. Времето ви управи вече показаха, че започнаха веднага да се нахвърлят правата на останалите граждани. Как

могат да се квалифицират действия като уволнение на българските учители, на главен архитект в смесените райони като тези на Кърджали и Исперих? Тук се говори за езиковата дискриминация от турско говорещите. Примерът се дава обаче от проф. Татарлъ, от Ахмед Доган с митингите на турски език. Заплахите, в резултат на които се обезбългаряват селските, а вече и градските райони в Кърджалийско и Добруджа. Ако борбата за власт напоследък на християни като господин Филип Димитров не ни допада, ние трябва да сме два пъти по-внимателни, когато борбата за власт се води от мюсюлмани, защото комбинацията между политика и религия панесе щети за милиарди долари и отнесе милиони човешки жертви в Средния и Близкия изток. Едногодишният легален живот и дейност на Движението за права и свободи показва на всички българи, а това не се забелязва единствено от водачите на така наречената репшителна опозиция, че тази обществено-политическа организация на мюсюлманите (това е записано в техния устав) не намали напрежението в смесените области и че работи срещу българските национални интереси. Ето защо, ако главният прокурор все още изчаква, то новата институция конституционен съд ще трябва да го задължи да заведе в двуседмичен срок дело срещу Движението за права и свободи за противозаконност. Всички други политически партии са открити за членство на тези, които се смятат и се определят непрекъснато като български граждани. Новият закон за изборите и Законът за политическите партии ще бъдат изменени в съответствие с тази забрана. Аз призовавам народните представители да престанат да мислят цветно. Българската нация е в опасност! Тази опасност, веднъж обявена официално и пред демократична Европа, и пред Съветския съюз, и пред Съединените американски щати, но гласно, не под нос, ни дава пълната възможност да въведем забрана за политическите партии на етническа и религиозна основа съгласно чл. 4 от Международния пакт за граждански и политически права. ДПС* и ОМО** "Илинден" не могат да имат място в българския политически живот. Те трябва да останат културно-просветни и правозащитни организации, но не и организации със сепаратистки цели. Въпросът за единството на нацията е свързан със спорната ал. 2 на чл. 35 относно правото и задължението да се изучава българският език. Гражданите, изповядващи исляма, трябва да са наясно, че изучаването на българския език е не само право, но и задължение. Алинея I е много точна. Не можем да скандираме "Равенство, единство!" - това бяха лозунгите на митингите

* Движението за права и свободи (ДПС)

** Одринско-македонска организация (ОМО)

в Гоце Делчев и Мадан, и в същото време да се отказваме от това, което ни обединява като нация. Родители, които предпочитат да учат децата си на чужд език независимо дали е турски или лабораторен македонски език, а не на официалния, работят срещу техните бъдещи интереси и мотивация за труд в Република България. За всяка длъжност, за всяка държавна служба, включително и за кмет задължително условие отсега нататък трябва да бъде знанието на официалния български език и завършено средно образование. Ето защо смятам, че национално предателство е идеята за изучаване на турски език дори експериментално в българското държавно училище. Всеки може да се самоопределя етнически, както си иска, но гражданството му е българско, а в българското училище следва да се изучава един език плюс езиците, признати за официални в Организацията на обединените нации. Който се самоопределя като турчин ще има възможност по новата конституция да изучава турски език в частни училища, курсове или турското национално училище от другата страна на границата.

Предлагам вече за втори път ал. 2 на чл. 35 правото за изучаване на майчин език да бъде формулирано така: "Гражданите от небългарски произход освен задължителното изучаване на български език имат право да се оgramотяват и ползват своя майчин език извън пределите на българското държавно училище." Нека гласуваме това предложение и да поставим имената си под него. Няма защо да се разходват суми от държавния бюджет. Трябва да се включи в ал. 5 на чл. 53 текстът: "Образованието на всички нива, а това включва и частните училища, е под контрола на държавата."

Говорители на ДПС*, а сега ще им дадем думата за реплика, много обичат да се позовават на Конституцията от 1974 година. Според тях тя била истинския демократичен образец. Като служители на тоталитарната държава и идеология те най-добре знаят, че човешките права при сталинизма бяха украшение на псевдодемокрацията и оставаха обикновено на книга. На практика се действуваше по друг начин. Грешката, която направи комунистическият поколение, дава плодовете си и сега.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Времето Ви изтече.

РУМЕН ВОДЕНИЧАРОВ: Ние просто сме задължени да поправим тази грешка и да излезем от тресавището на националния nihilизъм. Предлагам ви без паника, стегнато, без съобразяване с уличния натиск на монархисти и анархосиндикалисти да приемем на първо четене новата конституция на Република България.

* Движение за права и свободи (ДПС)

публика България! Благодаря ви. (*Ръкопляскания*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Имате думата за решлика.

ИБРАХИМ ТАТАРЛЪ: Уважаеми председателю, уважаеми народни представители. Разрешете ми съвсем накратко да взема отношение по някои от повдигнатите въпроси. На мен и на Великото Народно събрание мисля, че са познати възгледите на господин Румен Воденичаров. Той не е никакъв правозащитник. Той защитава апартейда, геноцида и според мен трябва да бъде подведен под отговорност по чл. 416, 417, 418 за насаждане на вражда между етническите компоненти на българския народ. Това е!

Второ. Тук се спекулира с комисията. В комисията ние най-лоялно сме се изказали и сме взимали участие и мисля, че сме допринесли за одобряване на проекта за конституция. Що се отнася за така наречената геополитика, то, вижте - господин Румен Воденичаров е млад човек. Той не познава пещата, не познава и турското население, но той живее в средните векове. За него България е изправена пред опасността от исляма и цяла Европа е изправена пред тази опасност. Това е средновековие, господин Воденичаров. Ние боравим със съвременни понятия. Въпросът за етническите групи - това е вътрешен въпрос на България. В момента в Турция се намира българска делегация, която разговаря за сътрудничество, разбирателство и т.н. Вие и вашето изказване допринасяте не за балканско сътрудничество, а за взривяване, за поставяне на религиозни и на етнически и т.н. конфликти и е насочено даже срещу това сътрудничество.

Колкото до Движението за права и свободи, то е напълно легитимно и това, което се привежда тук като примери, не отговаря на истината. В сегашния ни устав няма такова нещо. Това не е вярно. Така че тези неща, които се казват тук, са клевети. По другия въпрос - за езика, господин Воденичаров твърди, че аз съм говорил непрекъснато на турски език. Извинявайте, господин Воденичаров, но аз съм от хората, които редовно говорят на български език и понякога, когато сме имали смесена аудитория, тогава говорим на турски. Това е дезинформация. (*Викове от залата: "Времето! Времето изтече!"*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Моля пазете тишина, господа.

ИБРАХИМ ТАТАРЛЪ: Така стои въпросът и с конституцията. Ние искаме и сме за разбирателство. Ние сме за лоялност. Това, което господин Румен Воденичаров разпространява, е чист геноцид, чист живковизъм. Тук в това Народно събрание се бяха изказали маса хора и не само ние защитаваме тази теза. Господин Атанасов стана и се противопостави срещу обявяването на был-

гарския език даже за официален език. Той е българин. Господин Стоилов предлага член, който предвижда правото на свободен избор на етническо съзнание, право на език, право на култура. Той е член на Българската социалистическа партия. Това е българин. Нима вие се съмнявате?! Аз добре познавам историята, в която има примери на такива патриоти - българи като Бобчев, като Петко Стоянов, които са ратували за разбирателство, вие вършите тъкмо обратното. (*Викове от залата: "Съобразявайте се с времето! Времето ви изтече!"*) Това е чист живковизъм!

Права процедурно предложение да се премине към дискутиране на проблема, а не само да се слушат примерите на господин Воденичаров. Нека да разискваме и да разчистваме въпросите, а не така да се излиза и да се отправят неверни твърдения.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Имате право на реплика.

ЮНАЛ ЛЮТФИЕВ: Уважасми колеги! Длъжен съм категорично да изразя протеста на Движението за права и свободи срещу речта на господин Румен Воденичаров. Искрено съжаляваме, че неговата реч не беше посветена на проекта на конституцията, който е обект на нашето обсъждане. Тя беше изцяло пропита с инсинуации и клевети против едно легитимно, законно избрано и законно регистрирано движение, каквото е Движението за права и свободи. Категорично протестирам срещу клеветите, които бяха отправени срещу Ахмед Доган, че и преди, и понастоящем нарушавал конституцията.

Второ, искам категорично да протестирам - негово право е дали да участва в работата на конституционната комисия или не. Нашите колеги проф. Ибрахим Татарлъ, господин Дърмов и господин Бахнев съвсем съвестно и компетентно, повтарям, взеха най-активно и конструктивно участие при изработването на проекта за конституция и не само в главата за правата и свободите на гражданите, а и в изработването на всички глави на проекта на конституция.

ГЛАСОВЕ ОТ ЗАЛАТА: Времето!

ЮНАЛ ЛЮТФИЕВ: Категорично протестирам срещу инсинуациите и клеветите, че Движението за права и свободи провежда политика на изселване на учители, т.е. създава обстановка да бъдат изселвани и уволнявани учители и други специалисти от районите, където живее смесено население. Нямаме доказателства, това са инсинуации и лъжи. Категорично протестирам и срещу това, че на митингите се говори турски език. Говори се, господин Воденичаров, защото никъде не е забранено да се говори турски език. Ние приемаме, че официалният език в България е българският език, но нито един нормативен доку-

мент, а още по-малко сега действащата конституция забранява да се говори турски език и ние ще говорим. В новата конституция ние ще направим всичко възможно да не фигурира официалният език да бъде само български и да бъде само на публични места. На публични места ще се говори и турски език, защото публично място е транспортът, панаирът, магазинът и всички други места! *(Оживление в залата)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Приключвайте.

ЮНАЛ ЛЮТВИЕВ: Освен това категорично протестирам срещу това, че Движението за права и свободи е деструктивна организация. То със своето парламентарно присъствие и действия, както и извън парламента, показва, че конструктивно действа. Не по-малко на Движението за права и свободи са мили суверинитетът и националната сигурност на нашата родина - България.

Ето защо предлагам действително да бъде подложено на дискусия изказването на господин Воденичаров, защото то не беше по проекта за конституция, а беше насочено изключително против Движението за права и свободи.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Долапчиев. *(Към трибуната се приближава народният представител Георги Пирински, който иска думата за реплика от името на парламентарната група на Българската социалистическа партия)* Процедурно ли е вашето предложение? Имате думата.

ГЕОРГИ ПИРИНСКИ: Господин председателствувач, дами и господа! Въпросите, които бяха повдигнати, третираат проблем, който възнува всеки един от нас тук, както и всеки гражданин на България. Струва ми се, че те трябва да бъдат разгледани отделно, а не в хода на сегашната точка от дневния ред, която дискутираме.

Ние сме пред гласуването на първо четене на проекта за конституция и смятам, че трябва да се съсредоточим върху тази задача. Безспорно е, че въпросите, които бяха повдигнати отново и отново ще възникват във връзка с отделните глави от конституцията и текстовете в тях. Очевидно е, че има необходимост от по-нататъшна работа и в рамките на конституционната комисия във връзка с текстовете, които сега фигурират в проекта.

Господин председателно, правя процедурно предложение сега да прекратим с репликите и становищата във връзка и изказването на господин Воденичаров и да продължат изказванията по записания списък пред вас. Моля това предложение да се гласува. *(Частични ръкопляскация)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: За изказване има думата господин Долапчиев. *(Народният представител Емил Чавдаров настоява да му се даде думата за реплика)* Три реплики се направиха, пямате право да

вземете думата.

ГЕОРГИ ПИРИНСКИ: Ако е необходимо, гласувайте предложението, но предлагам реплики да няма.

ЛЮБЕН КОРНЕЗОВ: По правилник също няма право.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: По правилник повече реплики не се допускат. Имате думата за изказване.

ЕМИЛ ЧАВДАРОВ: Ние се чувствуваме засегнати. Защо да не се дава думата за реплика?

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Добре, ще имате право на изказване.

ЕМИЛ ЧАВДАРОВ: Господин председателстващ, нека да се документира, че не давате думата на господин Чавдаров.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Вие нямате право на четвърта реплика.

ЕМИЛ ЧАВДАРОВ: Защо да нямам право, господин председателстващ?

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Моля Ви се, нямате право.

ВАСИЛ ДОЛАПЧИЕВ: В правилника е записано. Трябва да познавате правилника.

ЕМИЛ ЧАВДАРОВ: Така ли? По-добре от вас го познавам.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Моля Ви, не спорете. Имате думата за изказване.

ВАСИЛ ДОЛАПЧИЕВ: Господин председателстващ, уважаеми госпожи и господа народни представители! Седмото Велико Народно събрание навлезе в последната съдебна фаза на своята прогнорочива, бурна и твърде тревожна история. Всички ние сме призвани, проявявайки политически разум и съвест, в новата демократична конституция на България да отразим народната воля за мир, свобода, справедливост, равенство, хуманизъм и търпимост, която като че ли току-що демонстрирахме, че е проблематична в самия парламент.

Конституционната комисия свърши твърде голяма по обем и качество работа с помощта на експертите и на цялата българска общественост, която дискутира проблемите около конституцията. По моя преценка и по преценка на значителна част от народните представители, проектът отразява творчески традициите на българския народ в конституционното нормотворчество и достиженията на световната цивилизация в тази област.

Изключително дискуссионен беше проблемът около социалната държава. Много преимущества бяха изтъкнати пред вас. Забележителни и паметни бя-

ха речите на Драгомир Драганов, Петър Корнажев, Елена Понтодорова, Николай Павлов и други народни представители от богатата политическа палитра в парламента. Самият аз няма да добавям нови аргументи в полза на тази теза, но ми се струва, че твърде свенливо са скрити тези две думи в преамбюла на конституцията и бих искал да се върнем към една от преходните редакции на чл. 1, която гласи, че България е социална демократична държава. Това за мен е не принципен проблем, а ключов проблем на бъдещето, тъй като пазарната икономика, към която се стремим, свободната и лоялната конкуренция на стопанските субекти (било частни или държавни) и механизма за развитието на обществото и неговото благоденствие, на социалната държава, която е безспорно завоевание на цивилизацията, тъй като пазарна икономика съществува в около 140 държави на планетата, но едва около двадесетина от тях могат да се нарежат в редиците на социалните държави, е онази организация, която дава възможност паралелно да съществуват съревнованието във всички сфери на обществото - политическата, гражданската, икономическата и индивидуалната инициатива и стремеж към лично благоденствие това да се съчетае безспорно с хуманизма, алтруизма в едно общество и наличието на гаранции за духовен и материален екзистенц-минимум на всеки гражданин.

Не би трябвало, изхождайки от конюнктурни политически съображения и от стремежа ни към консенсус, който е необходим, за приемане на конституцията, да оставим социалната държава в преамбюла поне по моя преценка. Мисля, че бъдещите поколения ще ни сметнат за лоши законотворци, ако бягайки от миражите и метаморфозите на източноевропейския вариант на социализъм, анатемосаме социалната държава.

Нов момент, който на мен лично ми достави удоволствие, когато четох конституцията в процеса на работата е възможността за пряко приложение на нейните норми. Това е един специфичен механизъм, който дава възможност за по-голяма гаранция при прилагане на правата на човека и съответно създава прегради към законови деформации при уреждане на обществените отношения.

В сферата на икономическата част на конституцията, в чл. 17 подкрепям тезата, че в България основните собственности са частната и държавната. Бяха изнесени аргументи против двусмислието на понятието "публична", а също така и частната собственост, която е ориентирана към производство също на стоки - де факто продуктът на този човешки труд, когато е ориентиран към обществена реализация и има публичен характер, едва тогава се превръща в икономическа категория. От тази гледна точка мисля, че е по-удачно държавната собственост достойно да фигурира в чл. 17.

В чл. 18, ал. 2, където е фиксирана възможността за монопол на държавата върху определени сфери на дейност, е възможно да се помисли и върху включването на телекомуникациите, които представляват огромен национален интерес.

В следващите текстове в конституцията, отразени в глава втора и регламентиращи права на човека (много ярки защиты имаше на разработката на тази глава), тя отразява всички достижения в тази посока - международното право и Хартата за правата на човека. Има много нови моменти като правото на търсене, получаване и разпространение на информация, правото на свободен избор на местоживеење и придвижване по територията на страната и други. Проведен е докрай принципът за неограничимост на седемте основни човешки права, фиксирани в чл. 27, ал. 1, чл. 28, ал. 1 и 2, чл. 30, ал. 1, 2 и 3 и чл. 36 - при абсолютно никакви останали случаи правата на човека, фиксирани в тази глава, могат да бъдат ограничавани само със закон и то изрично, когато е предвидено в конституцията. Безспорно това дава сериозни гаранции за неотменимост на човешките права в бъдеще.

Относно главата, регламентираща проблемите на парламента, лично аз подкрепям изцяло тезата за парламентарна Република като форма на управление в нашата страна и само с едно изречение смятам за доста необосновани аргументите, че в България републиканската форма на управление няма сериозни традиции. Не би трябвало да пренебрегваме историческото обстоятелство, че когато републиката отстоява позиции в Европа, България се намира под турско робство и през Освобождението (1878 г.) при нейното държавно устройство са преплетени интересите на две велики монархии - Русия и Англия, които безспорно слагат отпечатък и върху формата на управление.

Така или иначе всеки добронамерен историк и изследовател на българската народопсихология не може да не отбележи, че българинът е генетичен републиканец и би трябвало чрез новата конституция да обезпечим изцяло възможността за реализация на народовластието.

По чл. 66 в глава "Народно събрание" смятам, че е необходимо, а и опитът подсказва, че трябва да фиксираме срок (по преценка - три или шестмесечен) за оспорване на законността на изборите пред конституционния съд. В противен случай е възможно през целия мандат на парламента да се оспорва законността и на самия парламент, и на отделни мандати.

В чл. 67 от същата глава е необходимо да се отбележи, че поемането на задължителен мандат е недопустимо. Така е фиксирано в конституцията. Мисля, че от юридическа гледна точка този термин е неиздържан, тъй като не създава яснота от гледна точка на правните последици, в случай, че се приеме подо-

бен задължителен мандат. По-точно би било, че той е недействителен.

Необходимо е в чл. 81 с оглед на точност - чисто процесуална - да се фиксира, че парламентът заседава и взема решение при наличието на кворум. Изпусната е думата "заседава", а ние невинаги вземаме решения, основната работа са заседанията ни. Оставалото е продукт на тези заседания.

В чл. 84, където се фиксират изричните правомощия на парламента, които не могат да бъдат изземвани от който и да било друг орган, но те не са само тези, тъй като това е върховен орган. А и точка 12, където по предложение на президента парламентът може да вземе решение за обявяване на военно или друго извънредно положение, смятам, че парламентът може и да се самосезира.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Моля ви, прекратете вашата реч.

ВАСИЛ ДОЛАПЧИЕВ: Благодаря ви за вниманието.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Господин Арнаудов, имате думата.

ДИМИТЪР АРНАУДОВ: Уважаемо Бюро, госпожи и господа народни представители! Дебатите по проекта за конституция набраха необходимата скорост и сигурно ще продължат, макар и под други форми и след нейното приемане като цялостна конституция. Тя днес е в центъра на обществения спор за бъдещето на нацията и държавата ни. Ще бъде и в центъра и тогава, когато върху нейната същност ще се регулират сложни обществени отношения. Затова и днес върху нейния проект се противопоставят мирогледни представи, лутаци се от една прозрачна съсредоточеност върху потребителски устрем и карнавални версии на променящия се живот, до анархистки своеволия и трагични вошли по "щастливи времена". И всички те в един или друг момент се пречуват и претендират да поставят в своя полза качеството мъдрост.

"Мъдър е този, не който знае всичко, а който знае нужното!" В този смисъл нашата бъдеща конституция, за да бъде мъдра, ще трябва да пречувва своята стойност през това, кое е нужното, за да получим това, което е добро!

Съзнавам, че и конституцията е закон, а законът не е нищо друго освен личен стремеж към щастие, съчетан със стремежи към щастие на другия човек.

За мен проектът за конституция трябва да даде ясен отговор на три въпроса:

1. Ще я има ли България по начин, правещ я неразделима част от света, чрез принципи и норми, осигуряващи и правещи достойние нейните стойности като държава пред света, тоест новата ни конституция ще отрази ли търсеното движение към обединеното човечество?

2. Ще може ли българската нация да възроди европейската си същност, без това да противоречи на историческата ни самобитност и европейските представи за национално самочувствие и достойнство, тоест, проектът отразява ли националния ни дух в налагащото се ново политическо мислене?

3. Ще бъдат ли защитени гражданите на България по начин, гарантиращ им индивидуалния избор за щастие и просперитет, тоест обществото ни ще разкрие ли уменията си да се регулира върху достойнствата на човешкия род?

Не е трудно да се отгатне, че аз гледам на проекта за конституция като основно средство за създаване и охраняване на една национална демокрация, без абсолютизирането на минало и настояще.

Основанията ми за такъв поглед са следните:

1. Напийт век е преимуществено исторически и няма политическо гледище или тенденция, които да не се опитват да си създадат исторически фундамент и да обяснят исторически своите законни права.

2. Националната демокрация, взета в нейното историческо движение, е практически едно обвързано отношение - това на дължимото към изискването.

3. Конституцията не е само тълкувател, но и реформатор на правите. Тоест, тя трябва да осигури оптималност на миналото, политически и граждански пренесено в настоящето и бъдещето.

С други думи, доколко настоящият проект ни позволява да търсим една материализация на нашето историческо бъдеще, колкото и днес да ни е трудно да преценим бъдещето като история.

Най-напред бих искал да взема конкретно отношение по така наречения и обогатяващ спор около понятието "социална държава".

В нашето общество има доста онеправдани и социално унижени. Хуманната политика, като израз на държавна грижовност "от люлката до гроба", задълбочи застоя в жизненото ни равнище. Твърде дълго бяхме нравствени, за да продължаваме с безнравственост. Казвам го в духа на спора, тъй като не съм убеден доколко описанията и анализът по принцип върху социалните обстоятелства ще предотвратят или тушират до задоволителен минимум противоборството между челниците и изоставачите в материалното благополучие.

Опитвам се да мисля за ключа на това социално, като тип народно, върху практическите процеси, обвързващи бъдещето ни като едно консумативно общество. Американското слънце се нарича "долар" и не е тайна, че социалните явления се пренасят твърде бързо през водни пространства и граници. Статукото на властта може да доведе до ситуации, демагогски внушаващи помирение и цивилизоване, тоест моите опасения са да не останем на равнището на

онези предписания, които губят предишната си историческа оправданост. Мисля върху социалната целесъобразност към онези предписания, които, произтичайки от същността на понятието, ще трябва да станат след време вкоренени обичаи. Ако не забравим, че правственото в реализацията на жизнените цели ще се отразява върху материалната осигуреност, не е ли на този етап малко белег на наивност, че вчерашните несправедливи различия ще осигурят социалността като белег на ограничено равенство?

Равенство е идеологическа фраза с неосъществени практически реализации. И лично аз не съм убеден, че либералното е несъвместимо със социалното, че социалното ограничава либералното. Справедливото е това, което може да бъде и своеобразна правствена характеристика на грижовността. Това ще обясни и мосто въздържане от крайности при гласуването на тази характеристика. На второ място, отношението ми към основните начала в глава първа.

Оставам с впечатлението, че днес се страхуваме да боравим с понятията, отразяващи исторически непреходни стойности и ласкателно ги подменяме с представи за нови исторически характеристики. "Общественият страх" от "национално", "национализъм" и пр. превръща осъзнати истини в разменни монети срещу неизпълними обещания за лоялност и единство. Прав е господин Николай Генчев, като казва, че "национализъм е едно прекрасно чувство и една лоша политика". Защото, робувайки на една традиционна лоша и погрешна национална политика, трябва юридически дейностно да се опитваме да тушираме душевността на българина. Фактът, че в проекта се страхуваме да отразим, че България е еднонационална държава, внушава познати звуци от времето, когато представители на българския род са се срамували да се нарекат българи. В случая не абсолютизирам тази асоциация, а я използвам като мотив спрямо доказано обществено-историческо качество, политически подложено на необосновано отрицание.

Противопоставяйки се на една такава позиция, предлагам и ще продължавам да настоявам категорично в чл. 1 на новата ни конституция да бъде фиксирано, че България е еднонационална държава! Още повече, че не мога да приема за тъждествени понятията "единна" и "еднонационална", при налагащото се внушение на чл. 2, ал. 1.

Ако в действителност днес ние се отричаме от този факт, то мисля, че е задължително Великото Народно събрание да гласува официално и да декларира пред българската общественост, че България вече не е еднонационална държава. Но затова сигурно ще са необходими много смелост и много сили, за да се заяви категорично и официално.

Същевременно бих искал да повдигна един много сериозен въпрос. Проектът за конституция предлага ли охранителни мерки за българския език като официален език в републиката? Логичен въпрос при нелогични и, бих казал, абстрактно хуманни призови за неговото ползуване при направеното тълкуване по чл. 3. Явно не вникваме достатъчно добре в проблема. Освен всичко останало официалният език е и психологическа реалност, ставаща поле "за смелост" и натрапчивост, критерий за политическа лоялност при трайни трансформации на привидното. Определено това не се осъзнава, след като в тази зала чухме и гласове за "правото да бъдеш обслужван" на официалния език. За мен това право в смисъла на употребата е равнозначно на правото на някой да бъде благосклонен към теб чрез езика. По-точно:

- да те обслужва на официалния език по предпочитание;
- да те задължи да общуваш с някого на предпочитания от него език;
- правото на някой да откаже да бъдеш подпомогнат в собствената ти страна само защото уж не те разбира.

Ако моето мислене е погрешно, тогава ще отречем ли, че националният книжовен език трябва да бъде превърната в основен критерий за култура и образование, в средство за общуване? Желаете ли българският език да стане арена на политически приключения с множество тълкувания? Да го превърнем в произволен характер на знак, характеризиращ неуточнена норма, наивитетна и презрителна!

Аз лично смятам, че езикът трябва да се разглежда като език, официалният език - като официален език, защото в противен случай звученето би било едва ли не: Езикът не е език! Не търсете нулевата степен върху съществуващата тавтология, а прозрете липсата на охранителна норма за езика, който наричаме "език свещен на нашите деди"!

Затова предлагам в чл. 3 да има следното съдържание: "Официалният език в Републиката е българският. Той се охранява от държавата и неговото използване в държавните учреждения и публичните отношения е задължително."

Мотивът ми е единствен! Този текст в конституцията ще гарантира изработването на закон за защита на българския език, закон, съществуващ днес в редица държави, от които се учим на демокрация или пък даваме като пример за демокрация.

По чл. 13. Той със своите четири алинеи урежда въпросите за религиозните права и отношенията между религиозните институции и държавата. Ал. 3 има предимно констатиращ характера и няма законова патовареност. Като традиционна религия по този текст християнството не получава никакви прерогативи, а самата констатация възбужда въпроса за произтичащата тенден-

ция и означения. Какви са реалностите?

1. Хората, а не партиите и тяхната идеология са изграждали и ще изграждат това, което наричаме културен облик на нацията.

2. Социално-психологическите параметри в диалога между религиозните ценности се оценяват днес като политически дискомфорт, приеман религиозното разделение като национално.

3. Размитата политическа практика върху религиозно-праквената типология се обвързва с привличането на религиозната чувственост на страната на политическата обособеност.

Мислите ми за така наречената културна съподчиненост, силно притисната днес от политическия практицизъм, която в необозримо бъдеще може да оформи едно религиозно опозиционерство върху развиваните се на Изток религиозни доктрини. Казвам го в противовес на личното успокоение на господин Бахнев по отношение на ислямския фундаментализъм. Без да влизам в спор сега, ако е необходимо ще го направя, дали ислямският фундаментализъм е опасност или не, ще приведа следния факт. През месец април в Кайро се проведе международната конференция на висшия съвет по ислямските въпроси, която взе решение първо, за засилване ролята и единството на исляма, създаване на ислямски общ пазар, общ ислямски съд и армия. Тоест...

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Времето Ви изтече.

ДИМИТЪР АРНАУДОВ: Да, благодаря, само една секунда още, което е най-важно да кажа, ако ми позволите.

По глава трета, смятам, че това, което се изнася от представители на ДПС* е една манипулация по две причини. Първо, не мога да приема, че днес ще се раздухва тезата за етническо равенство при гарантирано юридическо равенство - това, което дава самата конституция - правата на гражданите. Второ, проблемът не е в това, кой има право и кой няма право и как да се подходи, а проблемът днес е в чувство за отрицание и различие в едно законодателно решение на тази степен, откъдето в даването или отнемането на права на самоопределила се група в рамките на нацията разрушава етническото им самосъзнание или стимулира друго, чуждо национално самосъзнание.

Къде е тази степен? Това е големият проблем, който трябва да бъде решен в тази конституция. И аз смятам, че тази степен е дадена именно в гаранциите в глава първа от чл. 4 до чл. 13 и в глава втора от чл. 24, 25 и 27.

Завършвайки с две изречения искам да кажа следното. Днес ние трябва да

* Движение за права и свободи (ДПС)

намерим тези опознати знаци на бъдещето. Да почувствуваме със своите сетива, че тази земя ще ни е нужна за хляб, дом и гроб, че ще трябва да завещаем нещо свято на децата и внуците си. Затова бих казал следното: Нека да се отречем от истини, които си отиват, и да се вречем в тези, които идват. Това просто е думата и волята на народа.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Шабан.

ЯШАР ШАБАН: Случайно съвпадение, пада ми се да говоря след моя колега от съседния избирателен район. Аз съм от 171. Кърджалийски едномандатен избирателен район.

Колеги народни представители, ръководени от волята на своите избиратели, от собствения си разум и желание, които са наше основно задължение, обсъждаме проекта за конституция на нашата страна. Използвайки правото си на народен представител, заставам тук пред вас с ясното съзнание, че не красивите политически речи, които чухме преди малко от нашите уважавани колеги или пък някакви декларации, ще ни помогнат да изработим една добра конституция, а конструктивните предложения с ясна мотивировка и мисълта за стремеж да станем равноправен член на обединена Европа и на международната общност, както е отбелязано в уводната част, преамбюла на разглеждания проект. А затова е необходимо и съгласие, и съобразяване с международните документи за правата на човека, подписани от Република България.

Изключването на дискриминацията и гарантирането на равни права, от една страна, и приемането на мерки за защита на лицата, принадлежащи към езикови, религиозни и етнически групи, подчертавам, наричани малцинства в международноправната доктрина, от друга, са две страни на един и същи проблем - проблемът за правата на човека.

Основната идея за защита на тези малцинства се заключава в гарантирането на възможността за хармоничното им съжителство с мнозинството при пълно съхраняване на отличаващите ги признаци на тяхната култура и самобитност, а не по начин, по който преди малко ораторите със своите политически речи според мен спечелиха достатъчно дивиденди, за да могат да бъдат предложени и да могат да спечелят поне няколко места от смесените райони за следващите избори за Народно събрание. Именно тази идея за това хармонично съжителство между малцинството е намерила израз и в двата текста на Международния пакт за граждански и политически права преди повече от 20 години. Това са текстовете на чл. 27 и чл. 2, ал. 1, които трябва да се разглеждат винаги в тяхната взаимна връзка.

Знае се от всички, че този международен договор е в сила за Република

България от 1976 г. Признаването и гарантирането от страна на държавата на лицата, принадлежащи към езикови, религиозни и етнически малцинства на такъв обем от права, който е предвиден за останалото население и наред с това гарантирането на определени права, които да съхранят тяхната самобитност и да доведат до тяхното фактическо равенство с мнозинството, трябва да намери нормативен израз и в новата българска конституция, а не да прави аналози с турската, с гръцката или с френското законодателство или с техните конституции. Струва ми се, че ние обсъждаме не турската конституция, а проекта за нашата българска конституция. И ако тази наша конституция ще се основава наистина на тези права, за които говорих преди малко, трябва да бъдат включени тези законови мерки.

Искам да вмъкна и едно уточнение, тъй като репликите от предишните няколко дни, когато се обсъждаше този проект, бяха в насока за нежелание да разберат някои колеги, че тук аз също не говоря за някакъв стремеж, за някакъв специален закон за привилегии на малцинствата, а пък към осъществяване на независимото равенство пред закона. А закрепването единствено на недискриминацията в текста на чл. 6, ал. 2 от проекта не е просто недостатъчно, а е липса на правна уредба, която България е длъжна да има, след като се е присъединила към Пакта за граждански и политически права.

Смея да твърдя, че страхът да се предвидят позитивни мерки в проекта за нова конституция в съответствие с чл. 27 от цитирания пакт говори и за известна, меко казано, проява на некомпетентност на съставителите му, макар и те да са професионалисти в съставянето и изработването на редица важни закони в Седмото Велико Народно събрание. Да се мисли, че тази правна норма се отнася само за страните, в които с конституцията или законите пряко или косвено се признава съществуването на малцинства е дълбоко погрешно. Защото това означава приложението на този текст да бъде оставено само на добрата воля на държавата. Съществуването на малцинства се определя на базата на обективни критерии.

В чл. 27 от Пакта за граждански и политически права изразът "държавите, в които съществуват етнически, религиозни или езикови малцинства" трябва да се разгледа като формулировка, която цели текстът да не стимулира възникването на нови малцинства. Но без съмнение се разбира, че там където съществуват те, текстът ще се прилага независимо кога са възникнали.

Имайки предвид това, си позволявам да предложа редакции за нови текстове и някои корекции в проекта, като се отказвам от правото си да изнасям политически речи за това, какво е било положението в отделните региони на страната. Защото именно такива политически речи ни противопоставят още

тук в Народното събрание и населението от тези райони ни слуша, а това настроение рефлектира в него, на което и станахме свидетели преди малко.

Конкретно. Първо, след ал. 1 на чл. 6 да се създаде нова алинея със следното съдържание: "Всеки гражданин на Република България свободно да определя своята етническа идентичност".

Второ, в чл. 54 да се създадат две нови алинеи със следното звучене:

"Ал. 2. Лицата, принадлежащи към дадено етническо малцинство поотделно, съвместно с други членове на това малцинство или чрез свои организации имат право свободно да изразяват, опазват и развиват своята етническа самобитност и култура, без да се допускат опити за асимилация против волята им.

Ал. 3. Лицата по предходната алинея имат правото да създават свои собствени образователни и културни институции, в съответствие с националното законодателство, както и да разпространяват и получават информация на своя език."

Трето, за да станат нормите на международното право част от вътрешното ни законодателство, според чл. 5, ал. 5, е нужно тази алинея да завършва с израза: "Създават непосредствено права и задължения на българските граждани".

Предложението на няколко колеги народни представители за отпадането на второто изречение от чл. 3 е основателно, тъй като самото понятие "публични отношения", без да се впускам в диспут или в разяснение, е неопределимо по своята същност. Политическите проблеми по своя характер са една променлива величина. Утре политически могат да бъдат проблеми, които днес не са.

Едновременно с това нормите на правото трябва да забраняват извършването на деяния, а не да създават забрани за намерения и идеи.

Имайки предвид това и чл. 27 от посочения Пакт за граждански и политически права, поддържам виждането за отпадане на ал. 4 на чл. 11, понеже не само понятието "партии на етническа основа" е неопределимо, но и оставането му в основния закон на страната ще говори за нежелание да се разберат и приложат в българското законодателство международноправните норми в областта на правата на човека, които отдавна изключват подобен род забрани.

Поради същите основания предлагам да отпадне ал. 4 на чл. 12. Подобен род разпоредби освен че не са по своя характер правни норми ще създават колизия и изкуствени пречки за реализиране на основните права на човека.

Не бих искал да се върна към дебатите и решението на Великото Народно събрание относно изучаването на своя език от гражданите на небългарски произход. Тук само искам да припомня, че по сега действащата конституция решенията имат силата на закон. Именно поради това недоумявам какво е нака-

рало съставителите на проекта в чл. 35 да възпроизведат текста от сега действащата Конституция с всичките негови несъвършенства и опасности, които крие. Надявам се, че тяхната воля не е била мотивирана от желанието, решението, за което преди малко говорих, да бъде отменено.

Предлагам ал. 2 на чл.35 да изглежда така: "Гражданите от небългарски произход освен задължително изучаване на българския език имат право да изучават и своя език в държавните учебни заведения."

И накрая изразът "единство на нацията", за тази нация, с което доста хора спекулират в нашата страна, употребен в чл. 42, ал.2 означава излизане извън кръга на основанията, предвидени в чл. 22 от Пакта за граждански и политически права, а несъобразяването с международните задължения не би ни доближило до световната общност.

В заключение съм длъжен да заявя, че не политическите страсти ме ръководеха да застава пред вас, за да изложа част от вижданията си върху проекта за конституция, а единственото ми желание да помогна според възможностите си за изработването на един наистина демократичен закон - една конституция, която ще защитава всеки гражданин на България, на Република България.

И както се постави въпросът: Ще я има ли България, ще бъде ли тази нация и в бъдеще, зависи и от това, как ще гласуваме. А то зависи най-вече от нашата съвест и съобразяване с международните документи, които ви цитирах.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Стойчо Донев.

СТОЙЧО ДОНЕВ: Уважаеми господин председателю, уважаеми госпожи и господа народни представители! Предложеният проект за конституция е една сериозна основа за дискусии, както го и доказва състоялото се широко обсъждане в пленарната зала. Струва ми се, че повечето от бележките вече започват да се повтарят. Във връзка с това съкратих значително изказването си, съобразявайки се с това, какво е казано. Ще се спра само на някои неща, които според мен не бяха засетнати.

Искам да погледна на конституцията отгоре, както се казва "от птичи поглед", за да видим нейната философия и конструкция. В нея личи стремежът да бъде създадена демократична конституция, но личи и усилието, с което това е направено. Липсва вдъхновението, липсва целеустремеността, личи, че съобразяването с отделни постулати на отделни партии, личи кое е оставено, за да се гласува от тази или друга парламентарна група. С други думи, в предложениния текст прозират шевовете на търсеното съгласие. Смятам, че едно умело редактиране е абсолютно необходимо, за да се намали словесният баласт, за да се изгладят шевовете, да стане тя лесно четима, да бъде достъпна за основ-

ната част от българския народ. Това би направило текста по-цялостен и хармоничен.

Смятам, че преамбюлът би трябвало да бъде заменен с българско име - предисловие или предговор. Казвам това, защото много хора ми се обадиха и ме питаха: "Какво е това преамбюл, да не би да е някаква комунистическа уловка и внимавайте вие там." (*Ръкопляскания и смях*) "Да не би да е някакъв капан." Смятам, че трябва да използваме, колеги, български хубави думи. "Предисловие" е една чудесна българска дума.

По същността на преамбюла. В сега действащата конституция има един парадокс. В нея са записани външнополитически принципи. Смятам, че в основния държавен закон не могат да се вписват външнополитически, които винаги са конюнктурно закрепени условия. Там са конституционно регламентирани отношенията на България със Съветския съюз и страните от социалистическата общност. В тази нова конституция аз намирам същия дух, независимо че вече с един друг акцент е записано, че ние заявяваме стремежа си да бъдем равноправен член на обединена Европа и международната общност. Това също е един външнополитически акцент - условие. Независимо от това, че съм твърдо убеден и желая България да стане равноправен член на Европейската общност, аз смятам, че в конституцията трябва да бъде записано нещо по-стабилно. Трябва да запишем, че се интегрираме към европейската ценностна система, която е в основата на изграждането на Европейската общност. Това е един стабилен принцип, а структурите на европейската общност са нещо преходно. Така че предлагам в преамбюла, или в предисловието, да бъде записано гореказаното - че ние сме привързани към европейската ценностна система.

Конституцията е един договор между гражданите и държавата. От тази гледна точка, предложеният текст не е добре балансиран. Правата на гражданите и правата на отделната личност трябва да бъдат ясно и категорично формулирани. Беше казано и отбелязано в много изказвания, че държавата е натоварена в предложения проект с твърде много функции. Пример за това е чл. 46, ал. 1, 5, 6, чл. 50, където държавата се задължава и гарантира права и т.н. - да не ги чета.

Смятам, че в чл. 4, ал. 2 не можем да приемем, както е записано - Република България гарантира живота, достойнството и правата на личността и създава условия за свободното развитие на гражданите и гражданското общество - не Република България гарантира тези неща, а би трябвало конституцията да ги гарантира. И затова предлагам да се впише - конституцията гарантира правата на отделната личност и я охранява срещу произвола на държавата, като

създава условия за свободното ѝ развитие в рамките на гражданското общество. Когато са гарантирани правата на отделната личност, това означава, че тази личност не може да наруши правата на друга личност, без да превиши своите.

В редица членове на глава втора, която третира основните права и задължения на гражданите, чл. 46, ал. 4, 52, ал. 2, чл. 55 е вписано, че държавата - смисълът е един и същ, според мен - че държавата се грижи и охранява здравето и здравословните и безопасните условия на труд и живот на гражданите. В смисъла на по-гореказаното, предлагам тези текстове да бъдат обединени и да се запише, че конституцията гарантира достъпността на здравната помощ и правото на живот в здравословна околна и трудова среда.

В чл. 52 е записано, че гражданите имат право на безплатно медицинско обслужване в държавни здравни заведения при предвидените от закона условия. Същото горе-долу се повтаря и в чл. 53, ал. 3, където е гарантирано основното и средното образование в държавните училища да бъде безплатно.

Уважаеми госпожи и господа, не бива да позволим отново една демагогия да продължава да се среща в нашия основен закон. Три неща у нас бяха "безплатни" - здравеопазването, образованието и земята. И трите неща ги доведохме до катастрофално състояние, и то защото изкуствено изключихме ролята на парите като регулиращ фактор. Ние взехме безплатността в най-елементарния ѝ смисъл. Аз искам да бъде правилно разбран. Не бих допуснал, колкото са ми силите, да бъдат отнети някои завоевания, които сме достигнали. Но бих искал да ги нарека не безплатни, а достъпна медицинска помощ, достъпно образование, което е парично регулирано, в което съществува регулаторната функция на лева. В такава форма, знаете, отдавна се борим за здравна осигурителна система, която на практика прави здравната помощ безплатна, но вкарва по един удачен начин лева като регулатор. Същото трябва да стане и за образованието.

Подготвеният нов закон за висше образование дава чудесни възможности за това, като левът действа като регулатор и стимулатор, какъвто ние досега няхахме.

Затова предлагам в чл. 52, ал.1 да бъде записано, че българските граждани са здравно осигурени и не е необходимо по-голямо многословие - те ще бъдат здравно осигурени както в държавните, така и в частните здравни заведения.

Придържам се към много други, казани от колегите ми преди това, постановки, но поради липса на време, не бих искал да ги повтарям. В един преработен вид, аз бих гласувал за тази конституция.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин

Стоян Стоянов.

СТОЯН СТОЯНОВ: Уважаеми господин председател, уважаеми дами и господа народни представители! Сериозното ни отношение към проекта за конституция на Република България изисква без излишни думи и приповдигнат тон да изпълним задълженията си като депутати по мандата, който ни доведе тук, и съвсем конкретно да изразим своите принципи виждания.

Ще се постарая в духа на това свое изложение да взема отношение по няколко важни въпроса, които пораждат различни и не винаги еднопосочни мнения.

Първият въпрос, на който искам да се спра, е за принципа на правото на труд, прокламирано в чл. 16 от проекта за конституция. Като член на Законодателната комисия за мен беше изненада, че този принцип предизвика немалко и разнопосочни дискусии в Комисията за изработване на проект за конституция. Искам да изразя подкрепа на визираната разпоредба на чл. 16. Трудът винаги е имал първостепенно значение за материалното и духовното развитие на обществото. Той е основният източник на необходимите за съществуването на хората блага. Традиционно е отношението на българския народ към труда като към висша ценност и важен определител на мястото на личността в обществото. Значението на труда в новите обществено-икономически условия нараства за преодоляване на паличните трудности и построяването на това, към което сме се запътили. Ето защо и проектът на Комисията за изработване на проект за конституция отделя специално внимание на мястото на труда в българската държава. Закрилата на труда като източник на лично и обществено благополучие и признаването на неговата роля именно като на основен обществено-икономически фактор, фактор, чрез който се създават блага в обществото и въз основа на който се разпределят. Идеята да се определи такова място на труда още в глава първа "Основни начала" следва да бъде приветствувана.

Като цяло предложението на Комисията за изработване на проект за конституция е съвършено. Но то би могло да се подобри в по-голяма степен, като се възприемат и следните предложения.

Първо. В ал. 1 на чл. 16 да се предвиди изрично, че трудът е основен обществено-икономически фактор в републиката. Това ще подчертае неговото значение като главен източник на богатства, като главно средство за осъществяване на напредъка в обществото. В духа на демократичните и хуманистичните традиции на българския народ е да се подчертае, че той уважава труда и го поставя в основата на обществото.

Сегашната алинея първа на чл. 16 да стане изречение второ на същата али-

нея. Разпоредбата следва да се запази така, както е предложена, доколкото определя личната и обществена значимост на труда и което е особено важно, прогласява неговата закрила от държавата. Дори да не се включи предлаганото от мен изречение първо, разпоредбата на чл. 16, ал. 1 ще обслужва същите потребности. Тя подчертава ролята на труда в живота на личността и на обществото. Държавата не просто насърчава, стимулира труда, тя го закриля. А това е особено важно за създаването и основните насоки в съдържанието на нашето бъдещо трудово законодателство.

Подкрепа заслужава идеята на чл. 16, ал. 2 от проекта на Комисията за изработване на проект за конституция. Формулировката обаче поставя някои колебания, като например какво значи по свой избор. Дали по свой избор гражданинът да реши да съдействува за напредъка на обществото, или по свой избор ще определя начините, по които е длъжен да съдействува за напредъка на обществото. Освен това не всеки гражданин може да бъде задължаван да съдействува за напредъка на обществото. Например малолетните, нетрудоспособните и други граждани. За да се избегнат посочените нееднозначни тълкувания и слабости, редакцията би могла да бъде: "Дълг на всеки гражданин е чрез свободно избрани средства и според възможностите си да съдействува..." по-нататък редакцията на текста продължава така, както е посочена.

Вторият въпрос, на който искам да се спра, е залегналата в чл.30, ал.2 и 3 на проекта за конституция на България презумпция за невинност. Вариантът, който е предложен в чл.30, ал.2, според мен крие една съществена слабост и предлагам следната редакция: "Ал.2. Лице, обвинено в извършването на престъпление или друго правонарушение, се смята за невинно до установяване на прогивното по определен от закона ред."

Ще се постарая накратко да приведа аргументи в подкрепа на това становище. В проекта за конституция се урежда презумпцията за невинност само по отношение на извършено престъпление. Но в живота съществуват и други правонарушения, за които вината е от съществено значение, защото е елемент на тези правонарушения и защото законите свързват с нея определени правни последици. Поради това тя е предмет на доказване не само в наказателното производство, но и по делата за други правонарушения. По-конкретно вината има значение при неправомерното увреждане, тя се взема предвид от модерните законодателства в областта на данъчните и митническите нарушения. Нашето законодателство и придава значение при делата за развод и при наследственото право. Поради това смятам, че идеята за презумпция за невинност трябва да се разпростре и върху правонарушенията и следва да намери подкрепа. Същевременно, както посочих, тя има значение и за правонарушенията,

които не са административни или дисциплинарни. Освен това е възможно вината да стане елемент и на някои правонарушения извън посочените при формирането на новите правни отрасли, които са извън административното право - данъчното, стопанското и екологичното право. Тенденцията в модерните законодателства е в обособяването на тези правни норми. Поради това предложената формулировка "престъпление или друго правонарушение" е по-добра, защото разпростира презумпцията за невинност върху всички правонарушения, при които вината има съществено правно значение.

На второ място, ако се приеме, че презумпцията за невинност следва да се разпростира върху по-широк кръг правонарушения, то изискването да се оборва само с влязла в сила присъда трябва да се формулира по-общо. Тази по-обща формулировка е установяването на противното по определен в закона ред. По-общата форма се налага, защото освен присъдите, те включват и други актове, каквито са решенията, наказателните постановления и т.н.

Последният въпрос, на който искам да се спра, е въпросът за смъртното наказание. На всички вас, уважаеми дами и господа народни представители, са известни трите варианта, които са дадени в проекта за конституция. В доклада на Комисията за изработване на проект за конституция на България се поставя въпросът дали въобще проблемът за смъртното наказание трябва да се третира в конституцията или той да бъде уреден в наказателното законодателство. От изложеното тук следва, че въпросът за смъртното наказание се свежда до два проблема: Първия, въпросите по същество и, втория, трябва ли тази материя да бъде уредена в конституцията?

Първо, по въпросите за същество. Освен посочените по-горе решения по въпроса за смъртното наказание е възможно и едно четвърто решение, и то да бъде в следния вариант: "Като изключение и в предвидените от закона случаи смъртното наказание се допуска за особено тежки престъпления, свързани с умислено лишаване от живот, както и за извършени във военно време престъпления против националната сигурност."

Два аргумента в подкрепа на това предложение. Първо, запазвайки принципната допустимост на смъртното наказание, една такава редакция в значителна степен отлага дискусиата по въпроса за неговата отмяна за по-спокойни времена. По-спокойни в смисъл, когато кривата на престъпността ще започне да спада. Второ, такава редакция на текста не изключва напълно отмяната на смъртното наказание в бъдеще, защото остава открита възможността в Наказателния кодекс да не се предвиди нито един случай на смъртно наказание. При това не е необходимо да се изменя конституцията.

Още в началото на текста се набляга на изключителния характер на това

наказание, т.е. на факта, че държавата ще го използва при осъществяване на наказателната политика само по изключение. Приемането на този текст ще ограничи принципната му допустимост до две групи случаи: Особено тежки престъпления, свързани с умишлено лишаване от живот, и на второ място, във военно време смъртното наказание ще е допустимо за престъпления само срещу националната сигурност. Националната сигурност може да се брани и чрез причиняването на смърт на тези, които посягат върху нея особено във военно време. Освен това във време на война престъпленията против националната сигурност често излагат на опасност или допринасят съществено за лишаване от живот на много хора. Изразът "в предвидените от закона случаи" е необходим, защото се предвижда конституцията да се прилага пряко освен в случаите, когато тя сама предвижда определени отношения да се уреждат в закона.

На втория въпрос - трябва ли материята относно смъртното наказание да се урежда в конституцията, аз отговарям положително. Конституцията провъзгласява правото на живот. Смъртното наказание е лишаване от правото на живот. А щом самото право на живот е конституционен въпрос, то и отменянето му също трябва да бъде такъв.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Благой Дечев.

БЛАГОЙ ДЕЧЕВ: Уважаеми господин председателстващ, уважаеми госпожи и господа народни представители! Аз се присъединявам към мнозинството от народните представители, които в своите изказвания на пленарни заседания оцениха положително и подкрепиха проекта за нова конституция на Република България. Основание за това ни дават нейните основни принципи и демократични начала, новите демократични разрешения, които проектът провъзгласява. Едновременно с това бих желал да се спра на въпроса за националната сигурност на Република България, която е една от най-важните функции на държавата за защита на установените от конституцията политически, икономически и социални основи на обществото, суверенитета, независимостта и националната цялост на страната. Националната сигурност е основна предпоставка за изграждането и развитието на демокрацията и за просперитета на новото гражданско общество. Горчивият ни досегашен исторически опит сочи, че когато въпросите за суверенитета и националната сигурност на страната са били подценявани, те са имали тежки последици за нашето политическо и обществено развитие. Ето защо искам да поставя на вашето внимание няколко въпроса, свързани със създаването на условия за по-добро гарантиране на националната сигурност и обществения ред, които по мое мнение следва да намерят по-пълно място в обсъжданите конституционни текстове на проекта.

В член 10 на проекта за конституция е записано, че въоръжените сили гарантират суверенитета и независимостта на страната, защитавайки нейната териториална цялост. При липсата на други текстове по повдигнатия въпрос в основните начала една такава конституционна постановка е най-малкото неточна, непълна и не съответства на една действителна конституционна норма. Това е така, защото въоръжените сили са гарант, но не са и не могат да бъдат единствен гарант за суверенитета, независимостта и териториалната цялост на страната. Тяхната защита и гарантиране във всяка модерна и демократична държава е прерогатив както на законодателната, изпълнителната и съдебната власт, така и на политическите и обществените организации, и на гражданите. Последните могат да притежават и да практикуват своите права и свободи само в една суверенна и независима страна. Ето защо по мое мнение член 11 от проекта трябва да придобие следната редакция: Първо - суверенитетът, независимостта и териториалната цялост на страната се защитават и гарантират от институциите на законодателната, изпълнителната и съдебната власт; второ - тяхната защита е въпрос на дълг за всеки български гражданин, където и да се намира той. Една такава конституционна постановка дава възможност в близко време след приемане на конституцията да се постави началото на изработка на закон за националната сигурност, в който да се открийт и регулират ясно задълженията на посочените институции в гарантирането и защитата на националната сигурност и националните интереси на страната. Такива закони съществуват в практиката на развитите страни като САЩ*, Германия и др.

За да има единство въпросът може да получи развитие и в следващия член 11, както в ал. 3, където е отразено, че партиите съдействуват за формирането на политическата воля на народа и се добави текстът: "и за защита на националните интереси." По такъв начин ще се получи до голяма степен симетрия с ал. 4, в която се забранява създаването на политически партии на етническа основа и такива, които си поставят за цел насилствено завземане на държавната власт и проповядват етническа, расова или верска вражда. За по-голяма прецизност може да се допълни този текст така: "Такива, които си поставят за цел насилствено завземане на държавна власт" се добави "застрашават националната сигурност или проповядват расова и верска вражда".

Възлов момент за гарантиране на националната сигурност, суверенитета, независимостта и териториалната цялост на страната е поддържането на въоръжените сили и Министерството на вътрешните работи като дееспособни, из-

* Съединени американски щати (САЩ)

вънпартийни, национални институции, функциониращи само в рамките на законовите им задължения. Във всички развити страни с оглед защита на висшите държавни интереси синдикални организации се създават във въоръжените сили и полицията само за защита на професионалните интереси на техните служители. За предпазването им от профсъюзни и други действия, които могат да се отразят негативно на функционирането на тези институти, на изпълнителната власт и оттам на сигурността на страната, синдикалната дейност в тях трябва да се регулира със специален закон. На това основание предлагам член 12 да бъде допълнен с нова алинея, която да гласи: "Синдикални организации във въоръжените сили се създават със закон." Подобен конституционен текст е необходим, тъй като съгласно международните конвенции, които България е ратифицирала, синдикалните сдружения не подлежат на други ограничения освен във въоръжените сили и полицията. Така например в конвенцията от 1948 г. на Международната организация на труда за свобода на обединяване и защита правото на организации член 9, точка 1 гласи: "Степента, в която гаранциите, осигурени с тази конвенция, ще се прилагат във въоръжените сили и полицията се определя от национални закони и наредби." По подобен начин този материал се урежда и в Конвенция 98 от 1949 г. на Международната организация на труда и в член 8, ал. 2 от Международния пакт за гражданските и политическите права. С предложения конституционен текст нормите на международното право за синдикална дейност във въоръжените сили и полицията ще се превърнат в позитивна форма на вътрешното ни законодателство.

От известно допълване и прецизиране по мое мнение се нуждае и текстът от ал. 2 на член 33 от проекта, третиращ ограничаването на свободата и тайната на кореспонденцията и други съобщения. В предложения конституционен текст изключения се допускат само когато се налага разкриване или предотвратяване на тежки престъпления с решение на съдебните власти. Текстът съдържа известно вътрешно противоречие. Съдебната власт не може да дава разрешение в онези случаи, когато тя няма правомощия, понеже не е поставено начало на съдебен процес. Същевременно предотвратяването и особено разкриването на тежки престъпления се осъществява в стадий на предварителна проверка, осъществявана от органите за сигурността и полицията. В този стадий съдебната власт няма надлежни пълномощия. Подобни разрешения, породени от обективна необходимост, създават възможност за проява на субективизъм или полицейски произвол нещо, което е имало място в миналото. Ето

защо, за да се защити това право на гражданите, въвежданите ограничения следва да бъдат уредени със закон. По такъв начин разглежданата материя е регламентирана в конституциите на ФРГ* и Гърция.

Член 10 от Конституцията на Германия гласи: "Ограничения могат да бъдат установявани само на основата на закон." По-долу в текста се определя в какви случаи се прилагат подобни ограничения. Детайлно тази норма е развита в Закон за правото на нарушаване правото на тайна на кореспонденцията и телефонните разговори от август 1968 г. Подобна законодателна практика дава много по-надеждна гаранция срещу допускането на субективизъм или произвол по отношение на правото на гражданите. Заслужава да се обсъди въвеждането на аналогично ограничение и в конституционния текст на чл. 51. Неговата втора част, определяща тайната на влоговете, е неприкосновена. Предлагам в този текст да се включи ал. 2 със следното съдържание: "Изключение от това правило се допуска само, когато се налага разследване на престъпление и в случаите, установени със закон." Една такава конституционна норма би дала по-добри предпоставки за борба с престъпността, спекулата и изпирането на "мръсни пари", което придобива голяма актуалност в нашето общество.

Съображенията за сигурност, както и за създаване на ефективни предпоставки за работата на полицията по осигуряване на обществения ред, за защита на спокойствието и правата на гражданите, би било целесъобразно в чл. 41 за провеждане на събрания и митинги да се допълни текст в ал. 2 с текста от чл. 82, ал. 2 на Търновската конституция. Този текст гласи: "Събранията във от здание, под открито небе, напълно се подчиняват на полицейските правила." Мотивите за това предложение са следните: Досегашната практика показва, че сега действащият закон в известен смисъл е непълен, неточен и лишен от живот, тъй като в него не са конкретизирани правата и задълженията на полицията, както и правата, задълженията и отговорността на демонстриращите граждани за спазване на обществения ред. Както историческите аргументи, така и практиката на развитите демокрации показват, че поведението на гражданите особено при провеждането на масови прояви следва да се подчинява задължително на полицейски правила, защото те имат основно задължение да гарантират обществения ред, сигурността и правата на гражданите. Тези правила, разбира се, следва да бъдат разработени на основата на съответен закон или да произтичат от закон, както се предвижда в конституционните норми на други държави.

* Федерална република Германия (ФРГ)

В заключение искам да споделя с вас, че формалният анализ на текстовете в глава втора показва, че в 34 от тях се фиксират права на граждани - политически, икономически, социални и други, докато техните задължения са сведени само до три члена. Това показва един сериозен дисонанс между права и задължения.

Положителна е тенденцията за изграждане на модерно гражданско общество, в което вмешателството и опекуството на държавата се свеждат до минимум. Същевременно в нито едно съвременен и демократичен общество задълженията на гражданите не могат да се сведат само до защита на отечеството и воинските задължения, до задълженията да се плащат данъци и да се оказва съдействие на държавните институции в случай на природни и обществени бедствия. Такова общество на практика не може да съществува. То ще се саморазруши или ще загуби своя суверенитет и независимост, което е равнозначно.

Без да изчервам изцяло въпроса за отговорността на гражданите към държавата и обществото, ще предложа в рамките на третирания аспект чл. 61 да придобие нова редакция със следния текст: "Гражданите са длъжни да оказват съдействие на държавата и обществото при защита на суверенитета, независимостта и териториалната цялост на страната при предотвратяване и разкриване на престъпления и правонарушения, както и в случаите на природни и обществени бедствия при условия, определени от закона." Без такава конкретизация конституционният текст изразява от съдържание дейността на редица органи на изпълнителната власт, в това число и на правозащитните. Снижават се обективните възможности да се изпълняват ефективно възложените им от конституцията и закона държавни функции, включително и за защита на националните интереси и интересите на обществото като цяло. В това се крие и смисълът на многократно отпращаните от служителите на Министерство на вътрешните работи зов към обществото за законова и морална подкрепа - за да могат по-ефективно да го защитават.

Смятам, че най-голямото достойнство на проекта на конституцията е човешката личност, която е поставена в центъра. Убеден съм, че при добра воля Седмото Велико Народно събрание има големия шанс и още по-голямата отговорност да приеме една съвършено нова, демократична конституция, която целият наш народ очаква с интерес.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Нешев за последно изказване на сутрешното заседание. Следобедното заседание ще продължи в 15 ч. В 19 ч. ще се проведе първото гласуване на проекта за нова конституция. Умоляват се народните представители масово да присъст-

вуват. (*Оживление в залата*)

СТЕФАН НЕШЕВ: Уважаеми господин председателстващ, уважаеми колеги! Много бързо измина времето от деня, когато обречеността ми да бъда в пълна политическа и социална сегрегация в обществото бе заменена с вота на 114. Русенски избирателен район да бъде участник в най-високопоставения форум на България - Великото Народно събрание. Затова днес, заставайки на тази трибуна, за да се изкажа по принцип върху основния държавен закон - цел на това Велико Народно събрание - изпитвам усещането, че давам отчет на своите избиратели, на своя народ дали съм оправдал вота, който те са ми гласували. Искам да заявя, че по същество по определени текстове ще изкажа своите виждания при разглеждането на отделните глави на второ четене. Позволете ми да започна от отговора на основния въпрос - конституцията, която разглеждаме, изпълнява ли основната цел, заради която трябваше да бъде създадена? За да отговоря на този въпрос, трябва да изясня нейната главна цел, а тя е - да се затвори завинаги страницата, описваща България като държава, принадлежаща към болшевишкия блок, и да ѝ се даде възможност да се влее в семейството на просперираща Европа.

Какво значи това? Това означава България чрез своя основен закон да е отнела всички възможности да бъде държава-партия, да гарантира политическия плурализъм, да осигурява независимостта на законодателната, изпълнителната и съдебната власт, да гарантира правото на щастие и възможността за развитие на всеки свой гражданин, да гарантира правото на съществуване и просперитет както на личната, така и на публичната собственост, да гарантира националния мир, като не разрешава преференции на политическа, верска и национална основа.

Мога да заявя с чувство на отговорност, че конституцията, която обсъждаме, изпълнява своята основна цел. Това не означава, че ние сме постигнали нейния идеален вариант, но и в този си вид тя дава основание да се изкаже благодарност на комисията, която я създаде и на нейния председател за положението от тях съзидателен труд. Като човек прагматик и реалист аз съм убеден, че не съществуват идеални системи и конструкции, но също така съм убеден, че в процеса на обсъждането този основен закон ще бъде усъвършенствуван и ще се освободи от тавтологични, стилистични и формалистични недостатъци, които го съпътствуват.

Позволете ми да взема отношение по някои съществени въпроси, т.е. по въпроси, които разкриват същността на основния закон. Гарантира ли конституцията демокрацията в България? Достатъчно е да прочетем текстовете на чл. 1, 2 и 3, както и чл. 4, ал.1 и 2 и чл. 6, ал. 1 и 2, за да се убедим, че демокра-

цията е основополагащ принцип на конституцията, която разглеждаме. Колкото до чл. 1, ал. 1, то аз, цитирайки чл. 2 на френската конституция, че "Франция е неделима, светска, демократична и социална република", оставям времето да бъде моят съдник за това, че ще гласувам за този текст в този му вид.

Изхождайки от току-що цитирания чл. 2 на френската конституция, искам да взема отношение и по другия основен въпрос - трябва ли да сме социална държава. Преди няколко дни уважаваният от мен колега от Асеновград по този повод каза, че това определение му създава асоциация, че конституцията била социал- демократическа. Това бе най-хубавият комплимент, който аз получих тук, във Великото Народно събрание, защото в предизборната си борба декларирах на моите избиратели, че се стремя към политическа дейност, за да мога да се боря за внедряване на социал-демократическите принципи в новото законодателство на България. Трябва да ви призная, че не аз или моите колеги от парламентарната група на Българската социалдемократическа партия извоюваха тази квалификация. Тя е повеля на историческото време, защото в своята еволюция човечеството използва органическата потребност да ползува за политически, икономически и нравствен кодекс философията на световната социалдемократия. Достатъчно е да се прочетат чл. от 39 до 52 на глава трета от конституцията на Кралство Испания, чл. от 37 до 41 на глава седма от конституцията на Бразилия, чл. от 15 до 18 на гръцката конституция и т.л., за да се убедим в горното. Още повече, България никога не е била страна на едри индустриалци, едри банкери или едри земевладелци . Напротив, тя е била и е страна на средния предприемач и на този фон стремежът да се манипулира народът ни с неолиберални концепции е политическо престъпление. Употребявам тази силна дума, защото в сегашното икономическо състояние на българския народ, за да може той да се приспособи към една система, която му предлага главно механизма на самоосигуряването, дори ако някой успее да го убеди в това, че тя има по-големи достойнства, то за да се възприеме такава система на самоосигуряване, е необходима една много важна предпоставка - да се натрупат ресурси в семействата за тази цел в продължение на две поколения. Статистическите данни показват, че българският народ в огромното си мнозинство няма такива ресурси. А още по-важно е, че младото поколение, което сега стартира в общественото производство, дълго време няма да е в състояние да посрещне със собствени сили каквато и да е неблагоприятност в обществото.

Позволявам си да взема отношение по въпроса за официалния език в България, т.е. По състоятелността и потребността от чл. 3. Искам да декларирам, че след като се запознах с чл. 3, точка 1 от Испанската конституция и чл. 13 на

Бразилската конституция - страни със смесен етнически състав, обръщам се с молба към уважаваните от мен народни представители от Движението за права и свободи да не експлоатират темата, наречена "възродителен процес", защото това е един акт, който кара цялото население на България да се срамува от него, нека, подкрепяйки чл. 3 на разглежданата конституция, да положим основите на държавното единение, обединявайки се всички около 4, 5 и 6 член, явяващи се гаранция за съвместно съществуване на всички граждани на България в рамките на нейните граници.

Завършвам с декларацията, че конституцията, която народът ни избра да създадем и приемем в окончателния си вариант, ще бъде истината легитимна виза за включването ѝ в семейството на европейските държави и всеки един от нас, който ще сложи подписа си под нея, няма да изпитва угризения и да се срамува за това пред своите потомци. *(Частични ръкопляскания)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Следобедното заседание ще започне в 15 ч. Обявявам почивка. *(Звъни)*

(След почивката)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ *(звъни)*: Господа народни представители, заседанието е закрито.

Има думата господин Палакаркин.

ВАСИЛ ПАЛАКАРКИН: Госпожи и господа народни представители, продължаваме разглеждане на проекта за конституция. Един проект, яростно атакуван от двама от най-видните представители на конституционното право в България. Смятам, че въпреки това, ние, които сме с гайдите, ще успеем да приемем този проект, защото тяхното мнение, изглежда, не се отнася толкова до нас.

Господа, досега се изказаха мнозина. Не бих желал да повтарям това, което казаха те. Аз се присъединявам към конкретните предложения на господата Обретенов, Бъчваров, Ахрянов, Златев, Нешев и др., но ще се спра на някои въпроси, които виждам малко по-другояче.

Когато се запознах с материалите, със самия проект, установих, че много от истините и текстовете, които са включени в нея, са заимствувани от една книга, която преди това бе раздадена на колегите от Социалистическата партия. Явно е, че този, който е предвидил и раздал тази книга, съдържаща конституциите на Съединените американски щати, Франция, Италия, Гърция, Испания, Западна Германия и Бразилия, е имал предвид, че социалистите имат нужда от повече образование по въпросите на демокрацията, отколкото пред-

ставителите на така наречена обединена опозиция. (*Ръкопляскания в опозицията*)

Разбира се, това не попречи на някои от представителите на обединената опозиция да основи проекта за конституция като достатъчно демократичен. Не знам какъв би бил той още по-демократичен и как би се приел от нас.

По същия, по историческо развитие ние принадлежим и най-много наподобяваме на събитията, които станаха в Гърция и Испания. Ние преминаваме от една социално - икономическа и политическа система към друга. И би следвало да ползуваме най-вече като пример техните конституции.

Общото, което може да се каже за конституцията, бе изтъкнато и от другите - съществува разпоезичие в нея, има разнобой и, как да кажа, не толкова разнобой, а личи, че тя е съставена от отделни елементи и няма онова спойващо единство, за което говори господин Велко Вълканов. Аз се придържам и подкрепям неговото предложение да се състави една комисия от специалисти на словото, които да обработят, да усвоят добре конституцията и да я редактират така, че тя да представлява едно цяло, удовлетворяващо изискванията и на най-прецизните люде. Разбира се, нашата конституция не може да бъде идеална, тъй като тя не може да има претенции да е конституция за хиляда и една години. Тя трябва да отговори на обществено - икономическото положение и политическото състояние на страната на така наречения преходен период. При това положение тя ще има несъвършенства, които в последствие вероятно ще бъдат изгладени ако не от нас, то от някои други .

Сега ние изживяваме онзи преходен период, който отделя четвъртата българска държава от петата, за която конституцията е предназначена.

Искам да кажа няколко думи за преамбюла. Преамбюл имат всички конституции - по-голям или по-малък. Нашият преамбюл ми се струва много по-добър и обхваща всичко, което трябва да има в една конституция. Тук, в този преамбюл би следвало да се приеме една друга формулировка, която е изказана от Николай Павлов, а именно: "България е демократична правова държава, основаваща се на труда, социалната справедливост и човешките идеали." Защо трябва да се каже "социална" и защо трябва да използваме "държава", а не "република"? Моите съображения са следните.

Всички модерни държави имат социална политика. Времето на либералната държава отдава е умряло. Всички модерни държави се вмесват в държавния, икономическия и политическия живот, като се опитват да регулират и да притъпяват острите противоречия - времето на класовата борба и на свободната разправа е отминало. Така че вишо не пречи в нашата конституция да фигурира думата "социална" или пък изразът "социална справедливост" и да се

основава на труда. Това не значи, че тя е социалистическа и комунистическа.

Защо трябва да използваме думата "държава", а не "република"? Защото република според мен е малко по - преходна дума. В смисъл, че България познава три държави с монархическо управление и една с републиканско. Сега искаме да кажем още една република. Не е ли по - добре да възприемем една по-постоянна, по - устойчива дума "държава"? Никой нищо не знае какво ще стане. Вие си спомняте, че преди две години никой не смее да оспори резултатите от Втората световна война. Това беше табу, това беше смъртен грях! Днес една държава липсва - това е ГДР*, а един блок се разпадна. Нещо повече. Искам да ви върна към германската конституцията. Хората, които са я направили, са били достатъчно предвидливи и са казали, че тази конституция, този акт се отнася и за онези германци, на които е отказано правото да участвуват в създаването ѝ.

Искам да взема отношение по националния въпрос - един щекотлив въпрос, с който се спекулира и който като че ли от някои хора не се разбира. Какво значи национален проблем и кой е националният идеал на България? Националният идеал на България означава всички българи обединени в една държава дотолкова, доколкото това не пречи на другите. Не искам да кажа, че ние трябва да присъединим Съединените американски щати и Канада, тъй като там има също български етнически групи. Те спадат към така наречените етнически малцинства.

Тук, разбира се, се поставя и въпросът за отношението на българския народ и българската държава към малцинствата. Как е възникнала българската нация? Вие знаете, България има 1300 години, от които 700 години са преминали в робство. Първото и второто царство са борба на утвърждаване и надживяване. Самуиловата орда пристига в България, обсебва известна територия, съединява се със славянството, в резултат на което се получава една сплав, една амалгама, в която участвуват освен славянството, траки, елини, татари, хуми, какви ли не. В края на краищата в резултат се получава българският народ или българската нация, която е съвкупност от отделни народности. Тук трябва да кажем, че нация това е една съвкупност от народности, това са людете, които населяват дадена територия, приемат законодателството на държавата и са нейни поданици. В такъв смисъл ние да въведем две понятия - националност българска и народност турчин, българин, циганин, евреи и т.н. Това би решило въпроса с етническите малцинства.

* Германска демократична република (ГДР)

В конституцията е решен добре въпросът с личните свободи. Казано е какво се налага на всеки жител, на всеки гражданин на страната. Аз мисля, че когато са гарантирани правата и свободите на единиците, това значи, че са гарантирани и правата и свободите на общностите, тъй като всяка една общност представлява една сума от единиците. Няма общност единица. Има общност множество от хора, на които са гарантирани всички права и свободи.

Одобрявам чл. 13, ал. 3, която казва, че традиционна религия е източното православие. Член 13 дава право на всеки да изповядва религия, каквато намери за добре. В Германската конституция обаче има една клауза, която урежда т.нар. религиозно образование за онези училища, които са религиозни. А онези, които не са религиозни, не изучават религия. Според мен би следвало в нашата конституция да има текст, който да реши въпроса с изучаването на религия в нашите училища. Гръцката конституция прави източното православие официална религия. Ние можем да не стигнем дотам, но да дадем това, което дава чл. 13. Разбира се, тук ще възникне въпросът с чл. 3, който говори, че официален език в България е българският. Смятам, че това е правилно и така трябва да бъде. Всяка държава има официален език. Това не значи, че малцинствата не могат да си служат с техния роден език в своите черкви, в домашните си огнища, в собствената си среда. Това не значи, че те нямат право да изучават турски език. Аз смятам, че всяко малцинство, което живее в България и което плаща данъци на тази държава, трябва да получи възможност неговите деца да изучават матерния език, езика на малката общност в държавните училища. Това е правилно и би трябвало да е така. И ако турското малцинство иска да изучава езика си, аз виждам в това един сремеж те да могат да разбират службите в техните храмове.

Предлагам чл. 11, ал. 4 за партиите да се допълни: "Онези, които проявяват етническа, расова, верска вражда и класова ненавист." Това нещо трябва да се добави, защото социалистическата партия, когато беше комунистическа, проповядваше класова ненавист, класова борба и т.н., нещо, които вече са си отживели времето.

Би следвало да се забранят не само партии на верска и етническа основа, но и партия на бога Молю. Не знам дали ви говори нещо Молю, но това е богът на парите. Е как така ние ще позволим един бог да създава партия и после да утвърждаваме тази партия? Нали всяка съвест може да се купи в свободното стопанство, пазарната икономика дава възможност да се купят и продават съвести! (*Ръкопляскания в опозиция*)

Смятам, че чл. 38, ал. 2 трябва да се изпълни с израза "и класовата ненавист".

Чл. 40, ал. 1 - за брака. Смятам, че е разумно да променим второто изречение. Законен е както гражданският, така и църковният брак. Защо да създаваме затруднения на гражданите? Ще ходи да се крие в църквата да прави сватба, да го венчава кум или поп и след това трябва отново да иде и да прави втора сватба в общината. Отива, свършва едната работа в едното или другото учреждение, но в гражданското отделение той така или иначе трябва да се регистрира.

Член 46, ал. 4 - за медицинска помощ. Казано е "всеки трудещ се". Ами ако не е трудещ се, как да бъде? Всеки гражданин има право на безплатна медицинска помощ. Този параграф е необходим, тъй като ние сме все още и ще продължаваме още известно време да бъдем в преходния период. Колегата Стойчо Дюнев да извинява, но трябва да приеме, че е така.

Смятам, че чл. 89, с който Народното събрание дава пълномощия на Министерския съвет да законодателства, трябва да отпадне.

Също така предлагам да отпадне вицепрезидентската длъжност. Не е нужна. Ние не можем да населим град Париж, госпожи и господа, толкова сме "много". Париж е 9-10 милиона, а ние сме 8 милиона, хайде нека сме 9 милиона. Ще останат свободни квартири и ще решим жилищния проблем на България. Но да имаме двама - президент и вицепрезидент, не е нужно.

В тази връзка да отпадне чл. 101, ал. 2, чл. 103 и чл. 105.

Чл. 106, точка 4, ал. 2, във връзка с чл. 13, когато президентът по някакъв начин престане да е президент, функциите му да се изпълняват от Министерския съвет, до избиране на нов президент. Това нещо трябва да отпадне. Ако се приеме да отпадне вицепрезидентската длъжност.

Госпожи и господа, за мое голямо удивление... просто се питам: "Какво да кажем ние с гайдите?" Две видни другарки - едната, изтъкнат специалист по законодателството, дългогодишен работник по законотворчество, другата, изключителен специалист по конституционно право, дадоха различно определение на конституцията във връзка с президентската институция. Първата другарка каза: "Конституцията така, както е направена, дава възможност за много силен парламент, слаб Министерски съвет и още по-слаб президент." Втората другарка миналия ден заяви, че Конституцията създава един много силен президент, който дори може да връща закони."

Аз смятам, че истината е някъде по средата, и едното, и другото е вярно. Но аз смятам, че един силен парламент, съставен от силни личности, в който преобладава една силна партия, може да роди само силно правителство и силен президент. Силно е онова правителство, което се уповава на силен парламент.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Времето ви изтече.

ВАСИЛ ПАЛАРКИН: Готов съм. Поддържам несменяемостта на съдиите. Аз съм за тристепенна структура - община-околия-област.

За символите. Смятам, че не подобава на един лъв да носи каскет или ста-
линка, подобава му корона. Короната е символ не на монархия, а на богатст-
во, на разкош, на блясък. Трябва да бъде на фон - бяло, зелено и червено.

Смятам, че за държавен химн трябва да се върне "Шуми Марица".

Господин Вълканов, господин Вълканов, вярно е, че има: "Марш, марш, с
генерала паш". Но с "Генерала паш" се върви и към кухнята и към столовата.
Песента огрязва епичните боеве на Шипка, тогава когато нашите хора, макар
и шена, са се борили с десетократно по-голям противник и са успели да изво-
юват свободата на България. Смятам, че "Шуми Марица" има право да бъде
национален химн. Ние изкълчихме "Мила родино", ние изкълчихме "Химна на
светите братя", ние изопачихме "Велик е нашият войник", Чеганският марш,
Българският марш, "Един завет". Какво по-хубаво имаше от това: "Чеган, че-
ган, ти помниш йощ борбата в нашта стая, - пощ, кога дружина сал една с кър-
вав меч до теб стигна". Не правя пропаганда на войната. Подкрепям проекта.
Аз се връщам към славните български традиции. Българинът е миролюбив,
сговорчив и патриархален човек. Той уважава добросъседството и добротата,
зачита щедростта и родолюбieto.

Надявам се, че днес ние дочитаме последната страница от комунистичес-
кото минало на държавата. Надявам се, че на седемнадесети ние ще я проче-
тем и ще я затворим, за да я предадем в архива.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин
Стоев.

КОСТА СТОЕВ: Уважаемо председателство, уважаеми дами и господа,
всяка конституция е послание на един народ от неговото минало и настояще
към неговото бъдеще. Оставяйки на историята и времето да бъдат съдници на
нашите дела, днес си позволявам само да изразя своето лично удовлетворение
от принципите и съдържанието на обсъждания проект за конституция в Сед-
мото Велико Народно събрание. Така предложен, той носи в себе си духа на
най-демократичните традиции на българския народ от възраждането до наши
дни, мечтите и заветите на най-големите българи. Дава ни шанс да сложим
край на противоречивото развитие на българската нация, да затворим страни-
ците на насилието от Освобождението до наши дни по българските земи. Чрез
тази конституция българският народ още по-тясно ще се впише в европейска-
та и световната цивилизация в края на ХХ и началото на ХХI век.

Изпълнявайки волята на своите избиратели и дълга си към родината, аз

ще гласувам така предложения проект след неговата окончателна редакция.

Като депутат по пропорционалната листа от 26.Хасковски многомандатен избирателен район, чиито черти съвпадат с границите на България с нашите две южни съседки - Гърция и Турция, и като район със смесено население, между което много бивши и настоящи, вътрешни и външни политици се опитваха и сега се опитват да прекарат разделителна линия, новата конституция е призвана да даде ясен отговор за единството, националния суверенитет и териториалната цялост на българската държава и нация.

В своята нова история българският народ никога не е бил агресор и завоевател спрямо своите съседи. Гледайки с оптимизъм в бъдещето, свързано с общия европейски дом, ние не бива да забравяме поуките от миналото и не можем да се откъснем от балканските реалности такива, каквито са били, са и могат да бъдат.

Сега напрежението не витас в отношенията между тези три съседни страни. Напротив, депопониращият туристически поток, гостоприемството на българи, гърци и турци, както и разширяващите се търговски контакти, очертават една нова атмосфера на държавните и човешките взаимоотношения в този район на света. И така трябва да бъде.

В същото време костите на десетки хиляди българи от Тракия, сред които са и тези на моите деди, останаха по чужди земи. Всичко това е минало, но то е предупреждение и заклинание, че не бива да бъдем наивни, а будни.

Смятам, че с удовлетворение от цялото население в този район ще се посрещне чл. 2 от проекта за Конституция, че Република България е единна държава, в нея не се допускат автономни териториални образувания и че нейната териториална цялост е неприкосновена. Това съдържание ще внесе успокоение и по-голямо доверие сред граждани, политически сили и етнически общности.

И доколкото това е проект за конституция на България, а не на отделен регион, убеден съм, че той се посреща положително от всеки български гражданин.

Тук смятам за уместно допълнението "с местно самоуправление", още повече, че самата терминология, според мен, не е съвсем точна. Просто трябва да се отдели в отделна ания.

Като член на Комисията по човешките права и националния въпрос изразявам подкрепата си на въпросите по правата на човека и междуестническите отношения, намерили едно пълно и точно отражение. В проекта за конституция централно място навсякъде заема човешката личност с нейните неотменими права. Свободата на личността и нейното достойнство, равноправието,

справедливостта са декларирани като основни отправни позиции. Убедително в проекта се защитава демократизмът и политическият плурализъм чрез предоставяне на гражданите на широк кръг политически права и свободи.

Изразявайки уважение към професионализма на господин Юлий Бахнев, който той винаги е демонстрирал в комисията и на пленарно заседание, аз не мога да се съглася с тезата, която той разви в своето изказване, че в проекта за конституция не е защитено правото да бъдеш различен. Напротив, формулировката на чл. 6 защитава многообразието на етническите, политическите, расовите и други принадлежности, но, което е много важно, изхождайки не от първенциално положение, а от позицията, че всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права.

Защитавам и формулировката на член 3 официалният език в републиката да е българският и неговото използване в държавните учреждения и публични отношения да бъде задължително без отпадане на термина публични отношения. Ще се мотивирам само с един аргумент.

За мен бе голяма изненада, когато на митингите на една универсална организация, в която членуват граждани от всички етнически общности, ораторите ползват само неофициален за нашата страна език. Това означава, че ако аз искам да членувам в тази организация, трябва да положа изпит по турски език, а това според мен не е нормално. Разбира се, тук е необходимо да се внесе повече коректност и яснота.

Само един бегъл сравнителен анализ на разпоредбите на Международния пакт за граждански и политически права и проектът за конституция ни убеждава, че България с този проект изпреварва в сферата на човешките права повечето европейски и балкански страни. Проектът за конституция не само прокламира основните човешки права, но с чл. 57 ги защитава. Всеки гражданин има правото на защита, когато са нарушени или застрашени неговите права или законни интереси. Спецификата на голяма част от тези права, особено на политическите, предполага детайлна правна уредба в отделни закони. И като член на Комисията по правата на човека и националния въпрос мога да изразя съжаление, че голяма част от тях не попаднаха в утвърдения приоритетен график за работа на Великото Народно събрание .

Предлагам към раздел "Основни права и задължения на гражданите" да бъде включен нов член 47 със следния текст: "Всеки български гражданин има еднакъв достъп и може да има всякакви държавни служби, публични функции и постове в съответствие с неговите лични качества, способности и професионална квалификация, при спазване на изискванията, посочени в специален закон. Много са мотивите, които ми дават основание да предложа този текст.

Ще посоча само някои от тях.

Не е тайна, че досега, а и сега държавните служби се раздават от правоимащите по роднинска или по политическа, партийна или съюзна линия. Всичко това накърнява интересите на държавата.

Второ, не са редки случаите на етническа дискриминация относно заемане на държавни служби. Смятам, че този текст има място в проекта за конституция. Той е в интерес на цялото общество и задълбочава доверието и интеграционните процеси в българската нация.

Накрая като български гражданин и като социалист с удовлетворение приемам формулировката на чл. 16, ал. 1 - "държавата закриля труда като източник на лично и обществено благополучие." За мен това не е само една нравствена позиция, не само едно продължение на основната добродетел на българския народ - трудолюбието, а е и една политическа и икономическа основа и модел на развитие на общественно-икономическите отношения в България. Този член определя труда като основен общественно-политически фактор и го извежда като главен и най-важен елемент от икономическата система на страната заедно със собствеността.

За мен постановката и лично положение на гражданин да се определя преди всичко от техния труд е предпоставка за просперитет на една нация. Това означава, че държавата отчита мястото и значението на труда в общественото развитие и личния живот на гражданите и чрез специфични правни средства създава условия за осъществяване на обществените отношения, свързани с труда. Закрилата се осъществява чрез уреждане на правата на работниците и служителите при или по повод полагането на труд и по реда на тяхното осъществяване. Юридически правилно и обществено целесъобразно е тази идея да намери отражение в основния закон на държавата. Тя е една от проявите на хуманизма на съвременното право.

Основните ми бележки към предложения проект за конституция са свързани с това, че една значителна част от формулираните текстове на конституцията имат статичен или декларативен, а не работен характер. В това отношение за мен един положителен опит е Италианската конституция.

Всички конкретни бележки, които имам, ще предам в писмен вид чрез Бюрото на Великото Народно събрание на Конституционната комисия. В тях са включени допълнения към чл. 65, където се определя възрастовата граница на народните представители. И ако моят приятел и съгражданин Цезар Карафезов предложи повишаване на долната граница от 21 на 28 години, аз искам да предложа горна граница за народните представители 65 години по обясними причини.

Подкрепям тристепенната система в месните органи на управление и много други неща, които се съдържат в писменото предложение.

Уважаеми господа народни представители! Досега се делияхме на червени, сини, оранжеви, зелени и всички други цветове на дъгата. Това деление е опасно, но не е фатално. Днес много повече ме тревожи старата тенденция, когато по-голямата част от обществото носи тежестта на реформата, а една част или отделни прислойки главно чрез спекула изпълняват поръчката на Маркс за първоначално натрупване на капитала. Тези стари и нови демократи от всички цветове са за безвластието и безредието. Те са против новите закони и новата конституция. Ето защо, уважаеми господа народни представители, в името на мирния преход, в името на републиката и парламентарната демокрация, в името на българския народ да сложим по-бързо и качествено подписите си под текста на новата конституция. *(Ръкопляскания)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Росен Хубенов.

РОСЕН ХУБЕНОВ: Уважаеми дами и господа народни представители! Естествено е възмущението, с което всеки от нас застава на тази трибуна, за да изрази отношението си към предложениия ни проект за нова конституция. Доверието, с което нашите избиратели са сложили в ръцете ни съдбините на страната, живота на децата си, бъдещето на българския народ в конкретния исторически момент, който без преувеличение трябва да характеризираме като преломен, е стократно по-ангажиращо, защото всеки от нас носи лична отговорност не само за осъществяването на един формален юридически акт, не само за изработването и приемането на една наистина демократична конституция, но и за нормалното протичане на трудния, понякога мъчителен процес на нравственото и политическото израстване на цял един народ до ценностите на демокрацията.

На нас, простосмъртните, които допреди година едва ли сме и предполагали, че ще бъдем в този парламент, се падна тежката задача не само да дадем на народа си една наистина добра конституция, но и да му помогнем да реализира големия си шанс за съгласие и обединение, за национално самочувствие и достойнство пред лицето на света върху здравата основа на един нов, прогресивен и демократичен обществен договор. Ние ще изпълним задачата си, уважаеми дами и господа, само ако народът повярва в нашата конституция, само ако народът повярва, че в нашата нова държава законът паистина с закон.

Ето защо, скъпи колеги, воден от уважението към тежкия кръст, който всеки от нас и всички ние заедно сме поели в името на добруването на народа си, в контраст с ония депутати, които ни напуснаха в решителния момент, за да

всяват разкол сред народа ни, за да разколебават вярата му и във Великото Народно събрание, и в проекта за конституция, самоназвали се "решителна опозиция", си позволявам да се обърне към вас - хора с побелели коси, изстрадали правото да сте тук по лагери и по затвори; към вас - хора на честния труд; към вас - майки, оставили децата си за месеци; към вас - мои връстници, без вина виновни за чужди грехове, с определеното решителни демократи.

Изразявам принципната си подкрепа на предложения проект за конституция. И воден от дълбокото си убеждение, че той е добра основа за изработването на прогресивен и демократичен нов основен закон на България, ще гласувам за неговото приемане по принцип.

Позволете ми същевременно да отпраща някои критични бележки към него и да поставя на вниманието ви няколко предложени за промени в текста.

Твърдо е убеждението ми, че алфата и омегата на демокрацията е законността, и че законност без силна и независима съдебна система е невъзможно. Ето защо ще коментирам няколко текста, регламентиращи разделението на властите, законодателната дейност и правосъдната дейност.

Първото ми предложение е да отпадне чл. 89 от предложения проект за конституция, регламентиращ тъй нареченото "делегирано законодателство". Тази разпоредба според проекта дава възможност на Министерския съвет, макар и в определени от Народното събрание случаи, да законодателства. А като аргумент в нейна подкрепа се посочва, че такава разпоредба има в редица развити демократични и правови държави. Всички ние, колеги, се обявяваме от тази трибуна за разделението на властите. Същевременно обективният човек би трябвало да си дава ясна сметка, че разделението на властите у нас все още е едно пожелание и декларативна конституционна норма. Аргументът, че такъв текст има в други държави не е основание ние да го приемем и в нашата конституция. От една страна, защото Министерският съвет напред с народните представители според проекта има право на законодателна инициатива, от друга - парламентът според проекта е постояннодействащ орган и винаги би могъл да откликне на внесено от Министерския съвет предложение за едно или друго законодателно разрешение. Същевременно позволяването на Министерския съвет да законодателства дава възможност за установяване на нова тоталитарна система. До размиването на границите между законодателната и изпълнителната власт и до negliжирането на самия парламент, за чието върховенство тук се чува толкова много гласове.

Ето защо аз предлагам в бъдещата ни конституция да няма възможност за делегирано законодателство и чл. 89 да отпадне.

Горещо приветствувам предложените разрешения за ново устройство на

бъдещата ни съдебна система - тристепенна съдебна система: Касационен съд, административно правораздаване и контрол върху всички административни актове, независимо от това, дали те са нормативни или индивидуални и създаването на върховен административен съд.

Същевременно в противовес на изказаните тук съображения, че следствието и прокуратурата би трябвало да бъдат отделени от съда, аз заставам на противното становище, подкрепяйки предложението в проекта разрешение. Съдебната система, за да бъде наистина силна, за да може наистина да контролира изпълнителната власт - би трябвало да бъде единна. Но, за да разсея опасенията, че ще се стигне до смесване на функциите на обвинението и правораздаването, и за да получи една сериозна конституционна гаранция бих искал да предложа нова алинея на чл. 134, ал. 3, която да бъде фиксирана в окончателния вариант на конституцията. "При осъществяване на своята дейност прокурорите и съдиите следователи са независими от съда".

Бих искал да предложа нова редакция на чл. 136, ал. 1, фиксиращ назначаването на съдебните магистрати. Аз предлагам съдиите, прокурорите и съдиите-следователи да се назначават от Президента на Републиката, по това назначаване да бъде един формален акт, един тържествен акт, по то да става след избирането на съдебните магистрати от Върховия съдебен съвет. Предлагам ново изречение, изключващо правото на вето на президента върху избиране съдии, прокурори и съдии-следователи от Върховия съдебен съвет, като предлагам да се включи и следното изречение: "Президентът няма право да отклони повторно направено предложение от Върховия съдебен съвет за назначаване на съдии, прокурори и съдии-следователи."

Предлагам също така мандатът на избраните членове на Върховия съдебен съвет да бъде не 7, а 4 години, тъй като действително е необходимо от тези членове да се избират от парламента, с оглед осъществяването на парламентарен контрол и върху Върховия съдебен съвет. Но ако мандатът е 7 години това би попречило на един парламент с 4-годишен мандат да направи замяна на част от избраните от друг парламент представители във Върховия съдебен съвет.

Изразявайки убеждението си, че независимостта на съдебната система е едно пожелание, ако тази система не е икономически самостоятелна, каквото е положението ѝ в момента, каквото беше положението през всичките тези тоталитарни години, аз предлагам нов чл. 126а, който да бъде включен в окончателната редакция на конституцията и да гласи: "Бюджетът на съдебната магистратура е самостоятелен, управлява се от министъра на правосъдието и се приема от Народното събрание по предложение на Върховия съдебен съвет, независимо от правомощията на Министерския съвет по внасянето на бюджета на

Републиката."

Същевременно бих искал, колеги, да поставя на вашето внимание една опасност. Мандатът на избраните в момента съдии изтича само след около месец. Според § 3 от преходните разпоредби на проекта за конституция новата система на правораздаването ще започне да действа едва след приемането на няколко устройствени и процесуални закона. Това предполага поне едногодишният срок, предвиден в преходните разпоредби на конституцията, за приемане на законодателството в съответствие с нея. Ето защо може би е удачно нашето събрание в преходните разпоредби на конституцията да гласува удължаване на мандата на избраните в момента съдии, до образуването и започването на функционирането на новата съдебна система.

Завършвайки, уважаеми колеги, аз си запазвам правото да направя още конкретни предложения по доста от отделните текстове в проекта за конституция, които предложения съм отразил и при работата си в конституционната комисия.

Позволете ми също така да ви припомня, че както е казал големият български поет: "България цяла сега нази гледа!" и да пожелае на всички нас мъдрост, човеколюбие, издръжливост и сили, за да изпълним отговорната си задача - да дадем на народа си нова и демократична конституция и да му помогнем да намери себе си по пътя на демокрацията. Българският народ несъмнено го заслужава. Нека и ние, неговите избраници, да заслужим доверието на своя народ. Благодаря ви за вниманието и ви желая успех!

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата за реплика господин Огойски.

ПЕТКО ОГОЙСКИ: Преамбюлт, предговорът, въведението на една конституция за 9 милиона е няколко реда. Предговорът на повече от говорещите колеги е по 30, 40 реда. Много ви моля, да бъдем делови!

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата за реплика господин Шишков.

ГРИГОР ШИШКОВ: Уважаеми госпожи и господа! Аз решително настоявам в разискванията за конституцията, първо, да говорим по същество, да говорим делово и да не вмъкваме, и да не използваме тези прения за конституцията, за да правим разни обзорни коментари от чисто политически характер, каквото се опита да направи тук преждеговоривият. Нека да бъдем и поделови, защото извинявайте, но мисля, че всички, които слушаме, виждаме много цинероновщина тук в тези изказвания. Нека в крайна сметка, да се предлагат неща по същество.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата за реплика

господин Обретенов.

ПЕТЪР ОБРЕТЕНОВ: Изслушах с интерес изказването на колегата Хубенов. По отношение на това, което той каза професионално във връзка с конституцията, ще спорим пак в Конституционната комисия и когато се разглежда на второ четене по същество.

Но това, което той каза като общополитически извод, бих искал да напомним на колегата Хубенов, че той не трябва да отива по-далеч от това, което е достъпно за неговите възможности, защото за излизането на наши колеги депутати от тази зала, една от причините за това излизане са именно изказванията, поведението на такива депутати отляво, които не са разбрали повелите на времето и се месят в неща, които не се лъжица за тяхната уста. (Недоволство на депутатите от БСП)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Господин Берон, имате думата.

ПЕТЪР БЕРОН: Уважаеми господин председател, уважаеми колеги! Като разбирам напълно мотивите на призива на г-н Шишков да не се правят тук политически изказвания, аз всъщност имам намерение да започна точно с това. И то поради факта, че десетина дена ме нямаше в пленарното заседание и не можах да си кажа това, което имах да кажа.

ГЛАС ОТЛЯВО: Господин Берон, бъдете кратък.

ПЕТЪР БЕРОН: Няма да просроча времето. На 16 май напуснах пленарната зала на Народното събрание, тъй като сметнах за уместни и справедливи исканията на нашите колеги, които са извън тази зала, а и на голяма част от нашия електорат - да бъде фиксирана дата за приключване на работата на това Народно събрание и за нови избори. Тъй като вчера такива дати бяха фиксирани и аз ги намирам за задоволителни, днес се връщам в тази пленарна зала. (*Ръкопляскания от опозицията*) Разбира се, за голяма част от хората, които са недоволни от това Народно събрание, тези дати не са задоволителни. Искат се избори веднага, които аз намирам, че е трудно сега да се организират.

Освен това съм убеден, че е необходимо да се приеме конституция от това Народно събрание. Всеки ден (*Ръкопляскания*), всеки ден ме срещат много хора по улицата и голяма част от тях ми казват - защо стоиш там, да приемете тази комунистическа конституция? На повечето от тях аз задавам въпроса - чели ли сте проекта. И се оказва, че повечето от тях не са го чели. Те са чули, че това е комунистическа конституция от хора, които също не са го чели и са го

* Българска социалистическа партия (БСП)

чули от други хора. *(Ръкопляскания)*

За самата конституция няма много да говоря, тъй като съм участник в Конституционната комисия и имах възможност да направя подробни изказвания по време на заседанията на комисията. Освен това предстои разглеждане член по член и смятам, че там ще наклонят везните в едната или в другата посока. Само с две думи ще кажа, че проектът за мен е един добър проект, който дава една добра основа за разискване. Нашето събрание трябва да приеме конституция, ако искаме наистина да оправдаем това, за което сме пратени тук. Този проект може да има известни недостатъци, ще се направят опити да бъдат отстранени, по тези критики, които досега съм чул, не ме убеждават, че той трябва да бъде отхвърлен. Една от тези критики, и то основна, е в чл.5 - недаването възможност за приемането на закони с обратна сила. Колкото и да е мъчно на някои, аз също смятам, че не трябва да има закони с обратна сила. Казва се, че по този начин няма да могат да бъдат осъдени престъпниците, които са тормозили страната в продължение на десетилетия. Аз съм на мнение, че това не е така. Даже и при сегашните закони, един състен съд и прокуратура, ако действуват наистина независимо и убедено и прилагат законите, ще могат да потърсят сметка за всичко онова, което е направено. Може би е необходимо към този член да се прибави една добавка, че не може да има давност за престъпления срещу човечеството, за престъпления срещу човечността, за престъпления срещу народа и т.н. Тази давност не трябва да съществува, а иначе трябва хората да бъдат съдени по законите, които са били в сила по време на извършване на престъпленията.

Че не може да се иземе имуществото на незаконно забогателите по тази конституция. Аз също, без да се смятам за особен специалист по право, смятам, че могат да се намерят многобройни начини да се потърсят сметка на всекиго - как е забогатял, и да се ограничи или иземе неговото имущество, даже и по сегашното законодателство. Или да се приемат нови закони, които да не противоречат на тази конституция.

Разбира се, при гласуването на отделните параграфи, съответно ще се изкажа, но тук само ще кажа, че съм за това да бъде внесано, че България е еднорационална държава, че официалният език е български, че традиционната религия е източно-православна и че трябва за герб да имаме знатен лъв с корона, която не символизира монархията, а суверенитета. Химнът може да остане "Мила родино" съвсем спокойно.

Аз, освен това, съм за тристепенна административна система с околии и назначавани околийски управители. *(Ръкопляскания)*

Искам да кажа и още няколко думи без връзка с конституцията, които не

можах да кажа на снощния митинг. Позволете ми, все пак да ги кажа. Те са нужни за много хора, които не пожелаха снощи да ме изслушат. Аз нямах намерение да говоря на митинга, но не мога да допусна довчерашните комунисти, чиито членски книжки още стърчат от джобовете, да наричат "предатели" моите колеги и съратници социалдемократи и земеделци. (*Ръкопляскания*) "Предател" е много тежка дума. Тя трябва да бъде употребявана на място, а не да бъде подлагана на тази девалвация, на която ние сме свидетели - за щяло и нещяло, всевъзможни лица раздават това определение, и то на хора, които са си дали младостта, здравето и живота в служба на този народ и са излежали десетки години по лагерите. Това са неща, с което не мога да се примиря по никакъв начин. (*Ръкопляскания*)

Разбирам нетърпението на всички тези хора, които се събират по площадите и не мога да ги нарека "гълъпа". Те са до голяма степен отчаяни от младостта, с която се развиват процесите у нас. Те видяха, че даже и етиопците изметеха своя червен сатрап Менгисто Хайле Мариам, даже и етиопците събориха статуята на Ленин и разните други комунистически символи, които им бяха натрапени, а ние тук не можем да направим това все още и се мотаем в една паяжина, която е сложена върху нашето общество.

Разбирам тяхното нетърпение, обаче, тези хора насочват ударите си не където трябва, и не е доктор Дерглиев, и не са социалдемократите и земеделците врагове на големите маси от нашия народ, които се събират по площадите. Враговете са съвсем другаде. Ако ние сме разединени, тези врагове наистина ще ни докарат до положението да съжаляваме за това, което правим сега.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Любомир Иванов, да се готви д-р Узунов.

ЛЮБОМИР ИВАНОВ (*депутати за национално съгласие, БСП**): Очевидно нещата започват да се повтарят в обсъждането при първото гласуване на конституцията и затова аз ще се огранича само с някои конкретни бележки. Преди това обаче искам да се спра на един друг въпрос.

Идеята, че политиката е изкуство на реалностите, е не само популярна, но и вярна. Днешното, а и в близкото бъдеще съотношение на основните политически сили е такова, че без едновременното участие и съгласие между тях предимно по принципните положения, невъзможно е естественото и мирно развитие на обществения живот у нас. Затова идеята за национално съгласие е от изключително значение и много хора вече разбират това. Тези, които работят

* Българска социалистическа партия (БСП)

против тази идея, против усилията за нейното осъществяване, ще бъдат вероятно отхвърлени от историята. Смяната на системата и демократичният процес у нас може би ще се реализират по цивилизован начин именно при това основно условие. Другите възможности ни отвеждат към нежелателни, макар и неизвестни варианти. Нежелателни от народа и неприемливи за нашите външни партньори. В този смисъл се съгласявам с тези оратори, които разбират, че и конституцията е продукт на националното съгласие. Действително са потърсени ценности, които не ни разделят, а ни обединяват. Тази конституция създава възможности за свободно развитие не на всякакви обществени отношения, а на такива, които се основават на великите общочовешки ценности, известни на всички нас, изгънати добре в преамбюла на конституцията. Това е конституцията, в центъра на която се поставя личността, нейните права, които стават права на групите хора. И в този смисъл на много места се открива императивност на текстовете, за да се гарантира необратимостта на промяната.

Така например в чл. 11, ал. 4 категорично се отрича насилието и враждата в политическия живот.

Ще представя на Конституционната комисия бележки към текстовете на чл. 5, ал. 2; Чл. 6, ал. 1; Чл. 13, ал. 4; Чл. 15, чл. 16, а държа да кажа на моите колеги как да звучи може би и как да бъде написан чл. 17, ал. 3, за която днес се говори, става дума за следното: "Всяка законно придобита собственост е неприкосновена." Не само частната, не само държавната, а всяка законно придобита собственост.

Имам бележки и по чл. 29, ал. 5, по чл. 31, ал. 1, където смятам, че трябва да стане така: "Личният живот на гражданите е неприкосновен, всеки има право на защита срещу незаконна намеса в личния и семейния му живот и срещу посегателството върху неговата чест, достойнство, спокойствие и добро име."

В чл. 53, ал. 4 предлагам следния текст: "Висните училища се ползват с академична автономия и се съобразяват с държавните изисквания и международните стандарти за подготовката на специалисти."

Предлагам отпадането на чл. 71, който може да се регулира от правилника на Народното събрание, и сливането на чл. 73 и чл. 74. Новият член, който ще се образува, да звучи така: "Народното събрание е постоянно действащ орган, който организира и осъществява своята дейност въз основа на конституцията и на правилника, приет от него."

Възразявам срещу двустепенната форма на административно-териториалното деление и вероятно ще се изкаже при евентуално разглеждане на този въпрос за деление на области по историко-географски и икономически признаци, като изразя желанието на голямата част от добруджанското население

за създаване на област "Добруджа". (*Единични ръкопляскания*)

Колеги, на много места в конституцията се употребява думата "точно". Например на стр. 2 се казва: "точно според конституцията." Мисля, че това е опит да се изрази някаква степен за спазване на законите. Знаят всички, че това е може би под влиянието на оригиналния речник на нашия уважаван заместник-председател господин Гиньо Ганев. В науката се говори за точно, когато става дума за т.нар. "точни науки", където количествените измерения са необходимост. Според мен законите или се спазват, или не се спазват, а неточното им спазване е по същество неспазване, а точното им спазване е просто спазване.

Преди да завърша, искам да помоля колегите в паралелната работа по приоритетните закони освен по конституцията да се включат и законите за средното и за висшето образование. Инвестициите в оптимално организираното образование имат изключителна възвръщаемост, да не се говори за това, че голямото дело, с което сме се заели, не може да се осъществи без образовани по модерен начин хора. (*Частични ръкопляскания*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата Атанас Узунов.

АТАНАС УЗУНОВ: Уважаемо председателство, уважаеми народни представители! Когато преди една година се проведеха избори за Велико Народно събрание нашият народ беше убеден, че изпраща своите представители тук, в Седмото Велико Народно събрание, с надежда, че ще бъде изработен основният закон на страната - законът над законите - конституцията, за която са мечтали поколения българи. В това отношение съм съгласен с преамбюла на конституцията, който казва, че се обединяваме, за да създадем демократична, правова и социална държава, основана на народовластие и съгласие.

Членовете на Българския земеделски народен съюз и лично аз мислим, че в тази конституция трябва да има определени точки, които да разрешават създаване на закони, които да пречат на определени привилегии както на определени лица, така и на отделни партии. Основните ценности, които Българският земеделски народен съюз е проповядвал и са залегнали и в конституцията като мир, равенство, хуманизъм, справедливост и търпимост са особено необходими сега, когато се изработва тази конституция, тъй като, ако действително тя бъде провалена, една от основните клаузи, а именно свободата е елемент, който се поставя под заплаха.

Разглеждайки основните начала на конституцията и залегналите в преамбюла точки, като лекар се спирам на въпроса за социалната справедливост в социална държава, за разлика от социализма и социалистическата държава. В

развитите страни като Съединените американски щати, според думите на една от парламентаристките, идвала в България - госпожа Кейс, съществува определена несправедливост по отношение на социалното осигуряване и осигуряването за здраве на около 42 милиона американци. В това отношение госпожа Кейс изрази мнение, с което съм напълно съгласен, че ние трябва да направим всичко възможно, за да защитим гражданите на Република България от безработица, болест, старост и възможност и да се пенсионираат... (*Оживление в залата*) При второто разглеждане на конституцията ние детайлно ще се спрем на всеки отделен член, за да можем да създадем действително социален чадър, който да бъде в защита на онези, които са слаби и същевременно да подтиква онези, които са мързеливи.

Когато влязохме в тази сграда в името на демократичната конституция, основният закон на държавата, всеки от нас бе наясно, както и целият български народ, какви са политическите съотношения и какви цели ще преследват отделните политически партии. Всички те имаха платформи. За дванадесет месеца обаче редица неща се измениха и сега съм принуден в началото, когато разсъждаваме общо по конституцията, да изляза от четвъртия принцип на Българския земеделски народен съюз, написан от Александър Стамболийски, в който се третира въпросът за привилегиите отново.

Ние сме против привилегиите и следователно, след като редица изборни длъжности, партийни лидери, президент и пр. могат да бъдат избрани само по изключение два мандата, то този въпрос засега не е поставен за народните представители. Това е една теза, която веднага ще срещне отпор в хора, които разсъждават иначе, че народните представители се избират от народа и следователно те могат да бъдат избрани, колкото пъти народът иска. Историята от дълбока древност до днес и наши примери показват, че дори и законодателната власт в определени моменти може да развърта. Затова мисля, че в конституцията трябва да има раздел, в който да се упоменава, че народен представител може да бъде избран максимум два мандата, след което един мандат да стои между хората, за да може да прави преоценка за своята дейност и действията на законодателите. Това ще отрезви всички онези, които малко или много се поддават на властолюбие, на себесъзерциание и, грубо казано, на определени карьеристични помисли.

Народният представител служи на българския народ и на своите избраници и следователно за него ще бъде само от полза да живее като всеки българин между тях определено време тогава, когато други заседават в Народното събрание, да виждат техните грешки, пропуски, а понякога други, не твърде чисти цели. В това отношение подкрепям моето лично становище с факта, че в ре-

лица страни, имащи двукамарни парламенти, става задължително преминаване в определена мандатност. След като ние настояваме и се борим дори партийните лидери да бъдат избирани мандатно, то това е подходящо и за народните представители. Моля всички присъстващи народни представители, както и българският народ да помислят за мандатността, защото действително се страхувам, че може да се появят професионални политици, които с различни способности освен добро за нашата родина могат да доведат и до различни злини.

В третата част на моето изказване искам да се спра върху текстуалната част на конституцията, в която се разглежда въпросът за безплатната медицинска помощ в държавните заведения. Водейки се от тази максима, ние с нищо не се отличаваме от досегашния ред. Искам ясно да бъде разбран - и досега в България не е съществувало безплатно здравеопазване. Следователно здравеопазването в България трябва да бъде гарантирано от конституцията. То да бъде гарантирано от здравноосигурителните фондове, задължителни за всеки български гражданин в страната, които ще поправят нанесените досега поражения в здравеопазването и същевременно ще създаде стабилитет и осигуреност в отношенията между пациент и лекар и мотивация за лечение и профилактика на всеки българин.

Повтарям, безплатно за гражданина - да, но платено от здравноосигурителните фондове и държавата. В това отношение искам да се спра на член 13, ал.2, където се казва: "Държавата съдействува за създаване на търпимост и уважение в отношенията между вярващите от различни вероизповедания и между вярващи и невярващи." Предлагам всички да размислим върху това, че конституцията гарантира търпимост и уважение, а не държавата да съдействува за търпимост - религиозна и каквато и да била.

В заключение бих искал да се обърна не само към народните представители, а и към целият български народ независимо от политическата принадлежност и да помоля всеки да прочете внимателно проекта за конституция и всеки лично да се смята отговорен за всяка точка от тази конституция, за всеки параграф, тъй като с нея ние ще живеем, а не, както напоследък чуваме за съжаление каква е била конституцията ни. Целият български народ и всеки гражданин отговаря за тази конституция, а ние сме длъжни да я приемем! *(Частично ръкопляскация)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Давам думата на Атанас Мочуров.

АТАНАС МОЧУРОВ: Госпожи и господа народни представители! Ще се стремя да бъда колкото е възможно по-кратък. Според мен глава първа и гла-

ва втора - "Основни начала" и "Основни права и задължения на гражданите" съдържат много поезия и емоционални пожелания, които са напълно излишни и нямат място в една конституция. Конкретните ми забележки са направени писмено и ще ги предам на Бюрото.

Сега по същество. Безрезервно подкрепям текста на чл. 6 и двете му алинеи. Редица народни представители отляво и отдясно изразиха същото становище, но вече имахме няколко пъти удоволствието да чуя репликите на господин Юлий Бахнев от Движението за права и свободи, който възразява, твърдейки, че чл. 6 от предлагания конституционен проект е недостатъчен, за да гарантира правата и свободите на гражданите с небългарски етнически произход.

Госпожи и господа, известна ви е сентенцията на Талейран (ако не ме лъже паметта), че думите са дадени на човека, за да прикрива с тях мислите си. Тук, в пленарната зала, твърде често сме я прилагали, но смятам, че е дошло време открито и високо да наречем нещата с техните имена. Целият конституционен проект е пронизан от идеята за стриктно спазване на всички международни споразумения относно правата на човека и гражданските свободи. Това е отразено текстуално на много места в различните глави. Ще цитирам ал. 2 на чл. 6: "Всячки граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви привилегии или ограничения в правата, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имотно състояние."

Господин Бахнев, а вероятно и други депутати от парламентарната група на Движението за права и свободи не са доволни от този текст.

В България до 1984 г. никога не е стоял въпросът за правата на хората с небългарски произход етнически произход. Българският народ се е отнасял през цялото свое 1300 съществуване с толерантност към иноверците. Два примера: През XIV век цар Иван Александър се развежда със законната си съпруга и се оженва за еврейка. В целия български фолклор през вековете няма нито един антисемитски текст. През Втората световна война нашият народ спаси евреите от нацизма. Не БКП* и Тодор Живков, не цар Борис III, а българският народ, българската културна и политическа общественост. (*Ръкопляскация*)

Друго. След Освобождението на България в пределите на княжеството остават да живеят хиляди турци. Нашият народ не познава до 1984 г. национал-

* Българска комунистическа партия (БКП)

ни погроми над етнически общности. Всеизвестно е, че "бащата" на народите Сталин беше голям специалист по националния въпрос. Той създаде в СССР* множество национални и автономни области. И окръзи. Днес цялото човечество знае какви "добрини" донесе на народите сталинската национална политика.

Но да се върнем към нашия проблем. Тук има достатъчно специалисти в областта на човешките права. Аз ще говоря просто. Колективните права, правата на общността винаги и неизбежно ограничават правата на отделната личност. Господа, всеки от нас го е изпитал на собствения си гръб. Кой не е получавал поръчение от профсъюзния, партийния и не знам си какъв комитет, което поръчение го е заставяло да върши неща, които не са по волята му? Но ако партията, профсъюзът и службата можеш да ги напунеш, с етническия произход и религията проблемът не стои така. Господин Бахнев и онези, които стоят на неговите позиции, иска да узаконят и да наложат колективното право над индивидуалното. Стремят се да ограничат правата на отделната личност. Предвиждам възраженията. Господин Юлий Бахнев иска гаранции да не би да се повтори насилственият асимилационен акт, наречен цинично от живковистите "възродителен процес".

Господа, твърдя, че подобен рецидив е невъзможен. И още нещо. Всяко насилие над колектива, над етническата общност и над народа винаги се изявява във формата на насилие над личността. Насилие над отделната, слаба и безпомощна личност. Гарантираме ли правата на всяка личност, ние сме гарантирали и правата на целия народ. Така стои въпросът и с изучаването на майчиния език, санкционирано от чл. 53, ал. 5: "Граждани и организации могат да създават училища по ред, определен със закон." Значи могат да се организират всякакви училища и в тях да се изучават всякакви езици. Но на някого се иска да организира училища, в който определен слой децата да изучават задължително даден език. Защо проявяваме недоверие към децата, да речем от турската етническа общност? Защо се страхуваме да заложим на тяхната добра воля и желание? Защо се стремим да създаваме на хората нови тежоби и задължения? Стигам до чл. 13, ал. 3. Цитирам: "Източноправославното вероизповедание е традиционна религия в Република България". На пръв поглед този текст изглежда много опасен. Слава Богу дебатите, които се развиха по повод празнуването на 6 май - Гергьовден, станаха причина да се изяснят нещата. На

* Съюз на съветските социалистически държави (СССР)

страничния наблюдател ще му се стори невероятно, но не от друго място, а от средите на депутатите от Българската социалистическа партия се чува гласове в защита на изповядващите исляма. Тези депутати от БСП* сметнаха, че ако приемем Гергьовден за празник на българската войска, това щяло да представява насилие върху съвестта на момчетата, изповядващи мохамеданската религия. Но ето, че от тази висока трибуна се чу гласът на депутат с турско етническо съзнание и категорично опроверга тези опасения. За сетен път бе доказан фактът, че различните религии могат да съжителствуват безконфликтно, ала атеизмът, който си беше прикачил прозвището "научен", десетилетия наред, толериран от комунистическата власт, се е изродил в една войнствуваща безбожна религия. Както се вижда, ще е необходимо дълго и търпеливо съжителствуване, за да се усмирят душите на нашите атеисти.

Искам да завърша с апел в защита на човека. Винаги обществото е било загрижено за своето съществуване като цяло. Неговите идеолози и пророците от всички религии неизменно учат човека да се жертва за близки, за род и родина, за някакви идеали. От хилядолетия насам певците приемат същото, разкрасяват образа на оnyi самоотвержен герой, който с нечувано себеотрицание и т.н. и т.н. А като изгъркаме лустрото от големите думи, какво остава? Самоотвержен, сам себе си отхвърлил. Себеотрицание, сам себе си отрекъл. Те загинаха, за да живеем ние, както простичко, но много точно бе казал преди години някой наивник, без да съзнава, че е разкрил една злокобна вековечна тайна. Нали според тези философи цялото е по-важно от частта. Колективът е по-важен от самата личност. Така безупречен и благороден изглежда този аритметичен хуманизъм. А в негово име, в името на общото добруване са извършени най-гнусните престъпления в историята на човечеството. Но край! Стига! Вече има създадена нова Харта за правата на човека. Нека не за колектива да се грижим, не за етническите общности и народа, а единствено за отделния човек. На отделния човек да не бъде сторено зло от омраза или от любов и самият той да не стори зло на останалите хора. Това е евангелието на новите времена, библията на XXI век.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Господин Кенан има думата.

АДЕН КЕНАН: Уважаемо председателство, уважаеми дами и господа народни представители! С голямо съжаление искам да подчертая пред вас, че проектът за новата конституция, който се предлага за разглеждане и приемане

* Българска социалистическа партия (БСП)

не от Седмото Велико Народно събрание, е най-песъвършеният, недемократичен и дискриминационен по отношение на малцинствата от небългарски произход, откакто съществува българска конституция, сиреч от Търновската конституция до днес. Искам да се изкажа и да направя конкретни предложения по четири въпроса, отнасящи се до етническите и националните малцинства, които не са предвидени в проекта.

Мисля, че не е необходимо да ви убеждавам в съществуването на национални малцинства в Република България. Това е всеизвестен и неоспорим факт. Затова аз ще ви цитирам само чл.79 от конституцията, приета на 4 декември 1947 г., който гласи: "Гражданите имат право на образование. Образованието е светско с демократически и прогресивен дух. Националните малцинства имат право да се учат на свой майчин език и да развиват националната си култура, като изучаването на българския език е задължително."

Тези малцинства, които са развивали своята национална култура десетилетия наред под гаранцията на конституцията от 1947 г., не могат да бъдат обявени по усмотрение на някои националшовинистични кръгове и агенти на Държавна сигурност от редовете на парламентарната група на ДПС* за етнически общности на българската нация, тъй като те имат ясно и оформено национално самосъзнание, което е коренно различно от българското.

Разрешете ми да приведа и становището на Международната хелзинкская федерация по правата на човека, пребивавала у нас от 22 до 27 октомври 1989 г. по покана на Комитета по правата на човека. Тогава беше потвърдено еднородното становище, че всеки сам без външна намеса или вътрешни манипулации трябва да определя националната си принадлежност, а не етническата си принадлежност. И затова в нашата страна стои въпросът за национално съгласие, а не за етническо съгласие на българската нация. Въпросът е дали България е еднонационална или многонационална.

В синхрон с гореизложените мисли предлагам на вниманието ви следните промени и допълнения в проекта за новата конституция.

Първото ми предложение е: в преамбюла на проекта, ал.1 вместо думите "ние, представителите на българския народ", предлагам да бъде вписан следният текст: "ние, народните представители от различните националности и етнически групи."

В ал.3 след израза "правата на личността" да се прибави и изразът "правата на малцинствата", а думата "нейното", да се замени с думата "тяхното".

* Движение за права и свободи (ДПС)

В ал.4 изразът "националното си и държавно единство" думата "национално" да се замени с думата "гражданското".

Второто ми предложение към чл.2 от проекта като точка трета да бъде вписан следният текст: "Република България е държавно образование от различни националности и етнически групи".

Длъжен съм да подчертая, че изрично съм упълномощен от моите избиратели от Шуменски многомандатен избирателен район да настоявам за включването на такива текстове в новата конституция на Република България. Тъй като предложеният от говорителя на ДПС* Юлий Бахнев, Мехмед Бейтула, Ибрахим Татарлъ нова точка към чл.6 на проекта за конституцията "етническа, езикова или религиозна общност", както и изразът "турско малцинство" абсолютно не удовлетворяват моите избиратели, защото в тях виждат скрит замисълът на нова по-забулена и по-бавна асимилационна политика. Затова настоятелното им искане в новата конституция да се утвърди следният текст към точка 3 на чл.6.

"Всеки гражданин на Република България сам свободно определя своята етническа и национална принадлежност без външна намеса, вътрешни манипулации или служебен натиск."

В този текст моите избиратели виждат единствения начин, т.е. единствената гаранция да могат свободно да се самоопределят и да се самосъхранят като турско национално малцинство и да живеят като равноправни граждани в рамките на настоящата конституция на Република България, ако действително искаме да бъдем цивилизована, европейска и правова държава.

Четвъртото ми предложение. Предлагам в точка 2 от чл.35 да отпадне съществуващият текст и вместо него да бъде вписан следният текст, заимствуван от чл. 79 на конституцията от 4 декември 1947 г.

Чл.35, точка 2: "Националните малцинства имат право да се учат на свой майчин език и да развиват националната си култура, като изучаването на българския език е задължително."

Накрая искам да ви съобщя и категоричното становище на моите избиратели, че ако се пренебрегнат техните основателни искания за справедливо разрешаване на национално малцинствения и етническите въпроси, които токущо предложих към проекта за нова конституция, и се приемат дискриминационните и асимилационните текстове в угода на великобългарския национализъм, ние ще се обърнем към световните международни организации за искане

* Движение за права и свободи (ДПС)

да сформират и изпратят в България авторитетна комисия, която ще установи наличието на национални малцинства и етнически общности у нас. В противоречие на националшовинистичните манипулации и блянове на определени кръгове и предателите от редовете на ДПС. Аз не мога да разбера какво толкова ги смущава господата българи националшовинисти и техните съмишленици отляво. Нали предложението на ДПС* е за единна нация, за единна българска нация. Имайте търпение, господа! Бавно, но славно ще дойде времето на гълтуването на Ленин по националния въпрос. Той казва "с образуването на нацията по правило местното етническо самосъзнание постепенно съвсем изчезва, като се заменя със съзнание за принадлежност към общонационалното цяло." Ето те това предлагат. Но вие трябва да бъдете малко по-търпеливи. Ето това е най-голямото предателство на род и нация, а вас ще ви помоля за търпение, ако се приеме тяхното предложение. Но аз не искам да цитирам думите на бащата на турската нация Кемал Ататюрк, който казва: "Каква гордост е да се наричаш турчин?" Но и аз искам да добавя като гражданин на Република България: "Каква гордост е да се наричам турчин и пълноправен гражданин на Република България?"

Ако се приеме една демократична конституция, която наистина ще защитава правата на националните малцинства и етнически групи, които искат да се самосъхранят като такива в рамките на конституцията, без да бъдат слети в българската нация принудително, а това да стане по тяхно желание.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Красимир Премянов.

КРАСИМИР ПРЕМЯНОВ: Уважаеми господин председател, дами и господа народни представители, много съжалявам, че в тази много важна част, в която се намира в изпълняването на своите пълномощия Народното събрание, се налага, да взема и отношение с реплика. Но това се налага поради следното обстоятелство. Аз проявявам постоянство и затова си позволих няколко такива по някои въпроси, свързани с основните принципи, с носещата конструкция, в която нашата конституция беше възприето да представлява в нейния сборен проект. И аз се учудвам, че някои депутати се опитват, след като техните лични мнения, които нямат никаква подкрепа нито в Комисията за изработване на проект за конституция на България, нито в духа на този парламент да се налагат по най-недемократичен метод собствените си тези.

Изслушах внимателно казаното от господин Аден Хюссин Кенан. Госпо-

* Движение за права и свободи (ДПС)

дин Кенан, струва ми се, е сгрешил парламента, в който трябва да се говори. (*Ръкопляскания в залата*) Защото ние тук се опитваме да намерим формулата на демокрацията в тази държава и всички стигнахме до единодушно мнение, че най-верният път за осигуряването на права и свободи за всяка личност, която живее в нея. Искам да му напомня, че ние предложихме най-демократичния начин за удостоверяването с българско гражданство. Едва ли има държава, която предвижда трите принципа - *ins solis, ins sanguinis, ins domicili*.* Защо той не обърна внимание на това, а ни натрапва тук някаква националистична теза, която според мен е по-остра и от тези, които той нарече "български националисти". Не си спомням някой от тази трибуна да си е позволил такова некоректно поведение към тези, които имат по свое желание и вътрешно убеждение правото да се самоопределят като небългари. По неговата логика някой може в тази държава, след като никой не трябва да манипулира правото му на самоопределение, да прецени, че е привърженик на една чужда културна традиция и да се самоопредели като привърженик на една друга култура, която е през морета и океани и няма общо с българската. Но не мога да се съглася и той няма право да говори тук, от тази трибуна, от името на българските граждани, които сами се определят, че живеят в различни културни, етнически общности. Няма територия, в която да има хомогенен състав на населението. Всеки човек е носител на определена индивидуалност и със своето образование. И кои са тези избиратели, които са наложили на нашия многоуважаем колега да говори по този начин пред Великото Народно събрание?

Възразявам и моля всички наши колеги, които говорят тук, в това Народно събрание, да уважават принципа, по който ние тръгнахме да решаваме националния въпрос, а той е: Равни права и свободи на всеки български гражданин. Българската нация е единна и неделима. Няма тъждество между национално малцинство и общност, определена на езикова, културна или етническа основа. Благодаря за вниманието. (*Ръкопляскания в залата*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Воденичаров за реплика.

РУМЕН ВОДЕНИЧАРОВ: Уважаеми господа народни представители, съвсем кратка реплика. Господин Кенан, уважавам вашите размисли на тема национално малцинство, но не мога да се съглася с тях. Преди всичко дефиниция за национално малцинство няма. Ако можете, доведете представители на Европейския съвет, както имахме преди няколко седмици. Доведете предста-

* Правото на личността, правото на кръвта, правото на дома - (букв. лат.)

вители на Обединените нации да ни убедят, че в България има турско национално малцинство. Въпросът за малцинствата според един от експертите по тези въпроси - проф. Армакора, който беше изнесен и господин Татарлъ знае това, понеже беше на кръглата маса във Виена, се решава по три начина: Единият е това малцинство да бъде разсеяно, асимилирано. Вие, изглежда, сте привърженик на този начин. Вторият начин е границата да бъде променена така, че да минава точно там, където двете общности се допират. Може би сте привърженик и на този начин? Ние сме привърженици на третия начин - двете общности, двата вида, изповядващи една или друга религия, граждани да живеят съвместно, да се уважават, обаче да са им гарантирани конституционно всички индивидуални човешки права.

Това, което вие искате, ние не можем да приемем. Вие може би искате да прекарате границата на ниво Шумен - Кърджали, по това няма как да стане. Така че хубавото на парламентарната демокрация е това, че ние ще ви изслушаме с внимание и след това ще гласуваме. И ще разбере дали вашата гледна точка ще бъде приета или тази на останалите. *(Ръкопляскания в залата)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата за реплика господин Конев.

ИЛИЯ КОНЕВ: Уважаеми колеги, аз смятам, че изказването, което чухме, смути не само всички нас в тази зала на Великото Народно събрание, но и всички граждани на Република България. Освен официална конституция, всяка държава има и една друга конституция, която бих нарекъл "художествена" конституция. Нашият народ има такава "художествена" конституция и често пъти гражданите, случва се така, не познават официалната конституция, но познават много добре "художествената" конституция.

Един от главните създатели на тази "художествена" конституция е нашият писател Йордан Йовков, който в своите съчинения е изказал много хубави мисли за турците, с които българите са живели заедно, и то във време на война, в дни на тежки изпитания.

Сега, когато чух това изказване, стигнах до убеждението, че големият сърцевед, големият българин, големият хуманист, който в цялото си творчество е отстоявал именно идеята за братство и разбирателство в България, е възприемал така турците, защото не е чувал изказвания, които днес ние бяхме принудени да изслушаме. Правите голямо зло на вашите сънародници, господа, представители от Движението за права и свободи, защото действително вие сте първите, които прокарвате такава непреодолима бразда между нас. *(Ръкопляскания в залата)*

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата Юлий Бо-

рисов.

ЮРИЙ БОРИСОВ: Уважаеми дами и господа народни представители, моята задача в момента е много трудна, затова защото аз ще продължа традицията, която днес се наложих. Искам да споделя мисли, които са свързани с националния въпрос, с неговото решаване в проекта и главно с възраженията, отправени към това решаване.

Въз основа на дебатите, проведени по тази тема, не е трудно да се констатира два факта. Една и съща система от текстове води до диаметрално противоположни оценки, оценки без допирни точки. И, второ, съществуващият спор не бележи никакво развитие, никакъв прогрес, той е замръзнал на точката на своя старт. В методологичната литература този втори факт се нарича квази диалог, тоест съвместно съществуване на два монолога, които само привидно си взаимодействуват. Подобна ситуация се дължи на несъвместимост на ценностите, или на неуеднаквени предпоставки.

Ще се опитам да дам обяснение на тези два факта. За едни депутати проектът съдържа в себе си условия за дискриминация по етнически признак, за други проектът изключва условия за дискриминация. Това са диаметрално противоположни оценки. Причината за тяхното съвместно съществуване не е в двусмислието на текстовете, а в съвършено различните подходи, бих казал философии, към правата и свободите. Първия подход условно ще назова атомарен, а втория - системен подход.

Дами и господа, позволете ми няколко предварителни разсъждения, които ще ми разрешат да очертая основните белези на тези два подхода. Българската общност, съставена от всички български граждани, обхваща етнически общности като свои подсистеми. И в този, условно казано, пространствен смисъл се явява като суперобщност. Всеки вид има свои неотменими характеристики, тоест характеристики, без които не може да съществува. Суперобщността се конституира от своя единен икономически и политически живот, от своята обща за елементите култура и от своя общ език.

Без тях тя е обречена да загине. Това загиване се нарича дезинтеграция. Всяка етническа общност се конституира благодарение на своя език, култура и евентуално религия. Без тях, без тяхното функциониране и обогатяване тя също е обречена да загине. Това загиване наричаме асимилация. В ползрението на атомарния подход присъствува само единият вид характеристики. За този подход нещастие се състои или само в дезинтеграцията, или само в асимилацията. Обратно, системният подход се интересува от взаимното оцеляване както на системата, така и на подсистемите. Той търси взаимното обвързване, баланса на различните характеристики. За атомарния подход всяко огра-

ничаване на любимата му характеристика е дискриминация. За системния подход ограничаването на една характеристика е задължително условие, което осигурява въздух, живот на друга. Атомарният подход разглежда едно право безотносително и винаги като право. Системният подход отчита, че едно право на границата на своето владение се превръща в задължение, което от гледна точка на други ценности добива образа на друго право. Дълбоко съм убеден, че конституционните текстове реализират системния подход, а отправените възражения - атомарния. Най-ясно и откровено разликата се проявява в отношението към второто изречение на чл. 3 от проекта, което гласи: "Неговото (на официален език) използване в държавни учреждения и публичните отношения е задължително". Всички направени възражения протестират срещу понятието "публични отношения" и предлагат то да се замени с изброявания от рода на: "актовете на съдилищата и държавната администрация" или просто да се запази само "държавни учреждения". Нито едно възражение не желае да посочи принцип, който ще обхване цялото богатство от казуси, който ще осигури баланса между официалния език и езиците на етническите общности. Вместо принцип възраженията предлагат елементарно изброяване, което може произволно да се разширява или ограничава. Тази произволност, тази липса на принципност прави всяко изброяване формално и конюнктурно.

Нека разгледаме предлаганата редакция: "Актовете на съдилищата и държавната администрация се издават на официалния език." Оттук следва, че във всички останали случаи всеки е свободен да използва какъвто език си пожелае. Това автоматически води до разрешена дискриминация срещу всички, които не владеят този език и които по силата на едни или други обстоятелства трябва или желаят да се включат в съответното общуване. Ако утре господин Вагенщайн пожелае да произнесе реч от тази трибуна на иврит, аз например какво трябва да направя? Как например ще се чувства господин Бахнев, ако някой видински депутат реши да упражнява красноречието си на влашки? Ще кажете, че тук употребата на български език се подразбира. Може ли някой да обясни принципно откъде се разбира? Ако използваме логиката на подразбирането, нека тогава изобщо да не включваме текст за официалния език, като се обединим около постановката, че неговата употреба се подразбира винаги, когато е необходимо. Изброяването "държавни учреждения" също е безпринципно. По силата на каква логика служителят в държавна фирма ще бъде задължен да използва официалния език, а служителят в акционерната фирма - не? Това също ли се подразбира? Струва ми се, че с принципа на подразбирането конституция не може да се прави!

Понятието "публични отношения" е плод на системния подход. Той нала-

га в конституцията един много прост и ясен принцип: Всеки гражданин, който реализира обществена роля, е длъжен да ползува език, достъпен за членовете на цялото общество. Един гражданин реализира обществена роля, ако е субект на отношение, в което имат право да участвуват и други представители на суперобщността независимо от тяхната етническа принадлежност. От позицията, която ви предлагам несъстоятелни изглеждат редица примери, с които възраженията бяха подкрепени. Например господин Богдан Атанасов заяви, че ако *X* каже през оградата на *У*: "Аман, бе аркадан!" в това няма нищо лошо, въпреки че отношението е публично. Разбира се, че няма нищо лошо, но няма, защото отношението не е публично и касае само *X* и *У*. Минаващият *Z* не може да настоява да му бъде преведено, защото това са лични, частни взаимоотношения и никой не е длъжен да го въвежда в тях.

Съвсем друг е случаят например с политическата дейност, до която ако не представлява държавна тайна, би трябвало да има достъп всеки без оглед на етническата му принадлежност. Това "без оглед" се осигурява от официалния език, който е един от главните свързващи елементи на общността, наричана "българска нация". Всяко друго разбиране в една или друга степен е дискриминационно. Дискриминацията се състои в хипертрофиране на едно право и неоправдано от гледна точка на човешките свободи потискане на друго право. Ако някой ме кара да водя преводач със себе си, за да си купя хляб, то той ме кара да бъда чужденец в собствената си страна. Не знам как би могло да се нарече това, ако не дискриминация.

Според мен е несериозен и още един аргумент, с който ни изненада господин Богдан Атанасов. Той заяви - цитирам протокола от 21 май - "Смятам, че това, което не може да се спре практически, не бива да се забранява". Ако използваме такъв подход всички текстове, свързани с човешките права, могат да отпадат. Например може да отпадне текстът, че всеки има право на живот, защото и с него, и без него в обществото винаги има убийства. Едно право или задължение стават правна норма именно защото се нарушават или не се спазват, разбира се, защото представляват обществена ценност. Ако те не се нарушават, никой законодател няма да се занимава с тях. Простете, че ще използвам следния пример: Никъде няма да срещнете написано, че рахитичните деца имат право да се припичат на слънце или че всеки има право да се бръсне в бръснарница. Няма ги записани, защото никой не накърнява това право.

Уважаеми дами и господа! По аналогичен начин стои въпросът и с културата, и с партиите на етническата основа. Именно защото е аналогичен, ще се ограничава с няколко изречения само за партиите на етническа основа. Таки-

ва партии неминуемо водят до хипертрофиране на едни права за сметка на други. Всяка общественозначима организация, още повече, ако се стреми към законодателната, изпълнителната и съдебната власт, трябва да дава принципа, подчертавам - принципа възможност на всеки при определени условия да се включи в нея. Партиите на етническа основа изключват принципно тази възможност. Съществуващите изключения са алогични. Аз бих могъл да стана работник, селянин, бизнесмен, лекар и пр., но съм безсилен да стана еврейин, циганин или турчин. Тази невъзможност превръща за мен една съответна етническа партия в нещо принципно чуждо и с това тази партия е само на една крачка от евентуалното ми дискриминиране.

Уважаеми дами и господа, позволете ми да се спра на втория факт, който констатирах в началото - липсата на диалог по обсъждания проблем. Известно е, че един диалог е възможен, ако са уеднаквени предпоставките. За съжаление аз не съм убеден, че това е налице. В своите разсъждения използвах няколко предпоставки, които не доказах и по силата на това те изпълняваха ролята на аксиоми. Ще ги обобща в три пункта. Първо, етническите общности се отнасят към българската национална общност така, както се отнасят подсистемите към системата. Второ, езикът и културата на системата са нейната кръвоносна система и всяко тяхно изолиране от общественозначими отношения е удар върху живота на самата система. Трето, всяка специфична дейност - културна, политическа и пр. трябва да присъствува като съставен, неотменим на цялата обществена дейност. Ако евентуалните опоненти на моите разсъждения не приемат тези предпоставки, цялата аргументация, която използвах, става нищожна за тях. Досега не съм чул например от представителите на Движението за права и свободи и ясни разсъждения нито по тези предпоставки, нито по логика и принципите, чрез които се извличат изводи. Бих искал да чуя такива разсъждения, а не правенето на клишета от рода на "живковизъм" и "тоталитаризъм". Тъй като обвинението ми е сериозно, ще завърша само с един пример в моя подкрепа. В свое изказване на 22 май тази година господин Мехмед Бейтула говори за нашия народ, имайки предвид общността от всички български граждани и за ограничаването на правата на част от народа, имайки предвид етническите общности. Оттук следва, че той разглежда етническите общности като част от цялото, наречено български народ. Само минути по-късно обаче той заяви: Българският народ се състои от една нация и тя е български и етнически малцинства. От това по-ясно не може да се каже, че съществува български народ и наред с него етнически малцинства. Още след няколко секунди господин Бейтула заяви, че трябва - цитирам - "всеки български гражданин свободно да определя своята национална идентичност". Интересно

как господин Бейтула съчетава "моя народ" като съвкупност от всички български граждани с твърдението, че българският народ представлява една нация и с твърдението, че всеки може да определя своята национална идентичност при това, като остава български гражданин? В какъв смисъл този гражданин тогава ще бъде български? Ако всички ние принадлежим, независимо от своя етнически произход към една и съща общност от хора, бих искал точно и ясно да кажем кои са тези характеристики, без които тази общност губи своя облик. Благодаря ви. Извинявайте за пресрочването на времето.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Христо Добрев.

ХРИСТО ДОБРЕВ: Уважаеми господин председателстващ, уважаеми колеги! Присъединявам се изцяло към онези народни представители, които изразиха удовлетворение от предлагания ни проект за конституция. Смятам, че той отговаря напълно на създадените се реалности в развитието на страната, на националните традиции на нашия народ, съответствува на международните споразумения и е на нивото на най-добрите образци на конституции на съвременни демократични държави. Всичко това е резултат на продължителния и задълбочен труд на парламентарната Комисията за изработване на конституцията, за което трябва да ѝ бъдем признателни.

През последните дни ние тук чуваме много интересни и богати по съдържание изказвания на депутати и от лявата, и от дясната страна, които подложиха на задълбочен анализ проекта за конституция и го обогатиха с много ценни и компетентни предложения. Смятам обаче, че на въпроса за националната сигурност не бе отделено достатъчно внимание. Ето защо аз ще се спра по-подробно на него.

Когато говорим за национална сигурност, съвсем естествено е най-напред да си изясним какво следва да разбираме под това понятие. Не бих се наел да му давам точно и пълно научно определение, а просто ще кажа, че за мен националната сигурност е едно изключително важно и задължително условие за запазването и съществуването на нацията като исторически сложила се етническа, териториална, културна и стопанска общност. Следователно националната сигурност следва да включва в себе си всички мерки, насочени към недопускане подкопаването и разрушаването на тази общност, към париране и ликвидиране на всякакви заплахи за суверенитета и териториалната цялост на страна, за националното единство, за стопанския и духовен просперитет и за живота и здравето на народа.

Националната сигурност на страната не е прост аритметически сбор от сигурността на отделните граждани. Като включва в себе си тази сигурност, тя е

нещо качествено различно. Сигурността на отделните граждани опира до гарантирането на някои важни човешки права, до мерките за социалното им осигуряване, до личния им жизнен стандарт, до действията на органите за обществен ред и правораздаването и други. Всички въпроси, свързани със сигурността на отделния гражданин, са намерили пълно и справедливо решение в съответните глави на проекта за конституция и това очертава един нов облик на Република България като правова и социална държава.

Що се отнася до въпросите на военната защита за сигурността на нацията, трябва да кажа, че те са засегнати много бегло и пестеливо - само в три члена. Смятам, че с оглед постигането на по-голяма пълнота и точност в това отношение в нашия проект следва да бъдат внесени някои допълнения и уточнения. Какво конкретно имам предвид?

Формулировката на чл. 10, а именно - "Въоръжените сили гарантират суверенитета и независимостта на страната", макар и да звучи гладко, не е перфектна. Със своята абсолютна категоричност тя изключва възможността въоръжените сили не по своя вина да не бъдат в състояние да гарантират суверенитета и независимостта на страната. Но колкото и нежелателно и опасно да е това, то е възможно, когато в резултат на неправилна бюджетна и икономическа политика или други причини те не бъдат осигурени с необходимите въоръжения, техника и запаси от материални средства и когато в резултат на неправилна външна политика или по други причини те бъдат поставени в условия да воюват с многократно превъзхождащи ги сили. За по-голяма точност смятам, че тази формулировка следва да придобие следния вид: "Въоръжените сили защитават суверенитета, независимостта и териториалната цялост на страната."

В проекта липсва и състав, който да задължава въоръжените сили при необходимост да участват в защитата на конституционния ред, в борбата със стихийни природни бедствия и в ликвидиране на последствията от крупни аварии.

Разбира се, става дума за участие при крайна необходимост, за участие, регламентирано от закона и основаващо се на решения на компетентните органи. Такава задача на въоръжените сили фигурира в конституциите на Германия, Франция, Испания, Гърция и на други западни държави.

Към недостатъците на предлагания проект следва да се отнесе и липсата в него на положение за деполитизацията на въоръжените сили. Този въпрос, както е известно, у нас бе решен с едно допълнение към Закона за политическите партии. Предвид на неговата особена важност за сигурността на страната, считам, че той трябва да намери своето място в конституцията като една

нова алинея на чл. 10.

Тук според мен следва да бъде отразено и едно друго необходимо ограничение на правата на военнослужещите, което се налага от спецификата на войсковия организъм и на задачите на въоръжените сили и е в интерес на сигурността на страната. Това е забраната за изграждане на синдикални организации, призната и от Международния пакт за граждански и политически права, чл. 22. Подобни забрани са установени в конституцията на Испания, Гърция и на много други страни.

В чл. 47 на проекта е закрепено правото на трудещите се на стачка, признато от международните споразумения, в които Република България е страна, и е отразено в конституциите на всички демократични държави. Известно е обаче, че това право е несъвместимо с принципите на строителството на въоръжените сили, където се изисква строга централизация и безусловна дисциплина. Неслучайно в чл. 8 от Международния пакт за политически, социални и културни права, прокламиращ правото на стачка, е казано: "Този член не възпрепятствува налагането на законни ограничения върху упражняването на тези права от членовете на въоръжените сили." Отчитайки това, както е и практиката на другите държави, предлагам към чл. 47 да бъде добавена втора алинея със следното съдържание: "Не могат да стачкуват военнослужещите и волнонаемните служители от въоръжените сили."

В чл. 84, където се излагат функциите и правата на Народното събрание, не е намерило място едно важно негово право - правото му да обявява положение на война, военно или друго извънредно положение, съдържащо се в конституциите на много демократични страни, включително и в тези на Съединените американски щати и Франция, където президентът е облечен с голяма власт. Вярно е, че това положение е отразено по един, бих го нарекъл, непряк начин в чл. 110 на проекта, в който са изложени функциите на президента на републиката като главнокомандуващ на въоръжените сили, и то във вид на ограничение на неговите права, но тъй като става дума за много важен прерогатив на Народното събрание, смятам, че неговото естествено място е в чл. 87.

Във формулировката на ал. 2 от чл. 148, така както е дадена в проекта, се изключват задълженията на областния управител, свързани с решаването на проблемите по отбраната на страната и по териториалната отбрана на областта. Смятам, че това е сериозен пропуск и предлагам тази алинея да бъде допълнена със съответен текст.

Има и други важни въпроси на сигурността на страната, които се нуждаят от съвременна правна регламентация, като тези за обществения статут на военнослужещите, за тяхното социално осигуряване и други, по смятам, че тях-

ното място не е в конституцията. Те са предмет на закона за въоръжените сили и на други нормативни актове.

Завършвайки, заявявам, че ще гласувам за приемането на проекта по принцип на първо четене, като се надявам, че направените от мен предложения ще бъдат отчетени при подготовката му за второ четене.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата Димитър Йончев.

ДИМИТЪР ЙОНЧЕВ: Уважаеми госпожи и господа народни представители! Следя наистина с интерес дебатите по проекта за конституция преди всичко от стенограмите. Прави ми впечатление, че това е една изключително съдържателна дискуссия и смятам, че тя прави чест на Народното събрание.

Искрено съжалявам за това, че се наложи ограничение във времето и че сега трябва да работим в рамките на 10 минути, нещо, което е много по-сериозно, отколкото психологическата обстановка в залата. Давам си ясна сметка, че ние в момента не си говорим един на друг в залата, а излагаме идеите си, излагаме вижданията си за това какво представлява този документ, какво е нашето място тук и как виждаме времето преди и след, а това са работи, които остават, остават за всички, които след нас ще работят в това събрание.

Искам да кажа няколко думи за проекта и за един важен проблем в него. Почти всички оратори преди мен го приеха и казаха добри думи за него като за един демократичен проект. Аз се присъединявам към тяхното мнение, но бих искал да си отговорим на един според мен важен въпрос, който отговаря на първото четене: Какво приемаме - една конституция реалност или една конституция мечта? Или ако трябва да го кажат по-безпристрастните юристи, те биха го казали така: "Това фактическа конституция ли е, или юридическа конституция?"

За мен това е много важно нещо. На пръв поглед всичко в конституцията е реално, но на втори поглед нашата бъдеща конституция описва свят, в който ние все още не живеем. Светът, който е описан в конституцията, това е един свят на индивиди, свят на хора от икономическото общество, свят на хора, които опеляват в пазарните отношения. Нашият свят все още не е такъв. Има още доста път, за да стане такъв. При това не става дума за един прост, примитивен капиталистически свят от преди 200 години, а става дума за един модерен, издигнал се до социална държава, икономически свят. А това иска и доста път. Как да го чакаме? Това е въпросът.

Условията в нашата страна, в нашето общество - всички знаем, че не са такива. Те не само, че не са приключили с модернизацията като общество, извършено е много, но има още много да се върши, но и най-важното - ние в пос-

ледния половин век не сме живели в условия на пазарна икономика. Не сме живели дори в условията на едни икономически отношения, където има състезание и където човекът се оправя сам. Ние бяхме политизирано общество, а е явно, че трябва да станем икономическо общество. Значи, работата е много сериозна. И за да не се окажем в средата на миналия век, ще трябва да се стремим към една социална държава от самото начало.

Не бяха случайни според мен споровете по въпроса за "социална държава" - да бъде или да не бъде. Дори и при условие, че не всички бяха достатъчно дълбоки като една научна конференция, то не е нужно. Но фактът, че хората се засягаха от този въпрос, беше много показателен. Такъв проблем съществува и той е много важен.

Съгласен съм с това, което беше изказано в дискусиите. Имаше два вида изказвания. Едните бяха доста сериозни по отношение на социалната държава - че социалната държава е държава, която се намесва в разпределителните отношения, в интерес на хората. Отделни оратори подчертаха много ясно това. По-важното обаче за мен е, че в лицето на социалната държава цивилизацията от втората половина на нашия век институционализира уважението към реалното човешко същество. Утвърди човека като една от основните ценности на прогреса и историята. В това беше смисълът на въвеждането на социалната държава.

Искам да кажа нещо, което би ни позволило да оценим на какво място точно се намираме в историята. Наистина съжелявам, че нямаме време, но смятам, че древните останаха в историята с това, че изповядваха култа на красотата и на тялото. А по-късно християнството откри в човешката душа правото на вечен живот. По такъв начин, макар и доста ефимерен, всеки беше признат за нещо на този свят. Бяха нужни близо 2000 години, за да се стигне до всеобщото право на всеки да се стреми да бъде собственик, което представляваше патосът на модерните общества от последните 200 години - икономическото съревнование и това разцъфване, което ние наричаме буржоазен период или период на натрупване, или няма значение как. Едва от няколко десетилетия обаче, искам да подчертая много силно това, след приключването на Втората световна война, в края на нашия век уважението и защитата на отделното човешко същество, на всеки гражданин, се превърнаха в норма в развитите страни. Никога досега в човешката история грижата за обикновения човек не е била юридическа норма. Това е една причина тези държави да се определят като социални. Столетията икономически живот ги доведоха до това хуманно прозрение.

В нашия проект за конституция има един раздел, вторият раздел, който ус-

тановява тази горда норма - правото на човешкото общество. И моят въпрос и моята тревога е как да намерим сили, за да ги осъществим тези права, тъй като те в никакъв случай не се свеждат до декларация. Декларацията е проумяването на законодателя. По-нататък остава реалността. Ние нямаме зад себе си столетията икономически живот, нямаме развития индивид, който сам да се справи в света на пазарната икономика. Тези навици и ценности просто у нас не съществуват. У нас съществуват други, свързани с очакването на сигурност, за спокойствие, за известно безразличие към неща, които не са толкова, така да се каже, важни са отделния човек. Трябва да сменяме начина, по който живеем, навиците си. Ние нямаме богатство в държавната хазна, за да може тя да плати тази разлика, нямаме и голям приятел, който да ни посрещне нуждите. И ето за мен голямата тревога. Ние сме на път да направим една прекрасна конституция. Няма ли тя да надскочи времето си и да остане един красив спомен, подобно на търновската? Въпросът ми е риторичен. Аз съм за конституцията. Искам само да погледна от тази гледна точка, защото съм уверен, че каквито и да са обстоятелствата, нашият стремеж с вас може да бъде само един и се радвам, че го преживяваме заедно - към хуманизъм, към едно развитие, към един прогрес, което е записано в нашата конституция.

Знам, че тя ще бъде от типа на конституцията - мечта, но знам също така, че тя ще пропраща пътя в живота, който е описан в нея, а това е бъдещето на страната. Може би на нас ни е такава оръсията, винаги да бързаме за десетилетия да правим онова, което хората са направили за столетия. Колко прокопсваме - не зная, но такава ни е съдбата. Грамадният проблем е този за реализирането на конституцията. Как да я съхраним в нашите реални условия? И аз мисля следното: Има един период от време, който трябва да преживеем, докато нещата станат адекватни. От нас се иска според мен един подвиг. Няма да се посвения да го отрека така е тази голяма дума и този подвиг е според мен на разбирателството. Разбирателството, което ние да въздигнем до ранг на национално съгласие и на национална добродетел. Този подвиг чука на вратата на България от времето на Кубрат, че и до днес. И аз мисля, че е време да му отворим вратата.

Преди малко преживяхме тук известно напъване около един болезнен въпрос, който ние като че ли на пръсти заобикаляме - как да определим мястото на тези, които наричат себе си турци в своето съзнание в България. Това е сложен и тежък въпрос, но при всички случаи, си мисля аз, трябва да гледаме реалността в очите, а реалността е такава, че каквото и да правим ние, в нашите си граници, все пак трябва да си даваме сметка съседните нам страни, които и да са те, защото не е само до това. Той е свързан и с разговорите за Ма-

кедония, и с разговорите за турските проблеми, вие знаете колко много неща се появяват сега. Ние можем да направим каквото си искаме, аз мога да ви гарантирам, че съседна Турция няма да промени отношението си към тези неща. Съседна Гърция няма да промени отношението си, съседна Югославия няма да промени отношението си. И големият въпрос е какво печелим и ние? Ние трябва да търсим решението, а не оптягане на отношенията. И затова мисля, че не беше много редно да се предлагат такива крайни решения в конституцията, след като например, изправена пред същия проблем, съседна Турция, тя не е в Южна Америка, а е до нас - няма такова решение в собствената си конституция. Няма да бъдем на равнището на Европа.

Съдено ни е да догонваме тази Европа, но ние имаме едно предимство - дадено ни е това право да гледаме как са изминали този път другите. Те просто са го изминали преди нас. Това е едно голямо право. То намалява възможността да правим грешки и ни дава възможност да се учим от грешките на другите. И аз мисля, че ние имаме достатъчно, за да го направим. Конституцията дава голяма надежда в това отношение. Ще трябва да защитим националните богатства. Аз бих искал да включим в тях и ефира, но това е друг разговор. Ще трябва да помислим за националната сигурност. Определено казано, това е една от големите ми тревоги и приветствувам ораторите, които говореха по този въпрос. Един от най-зле разработените въпроси в конституцията е този за националната сигурност.

Ще се наложи да балансираме още по-прецизно трите власти. Аз съм горещ привърженик на това да се ноопри идеята за конституционния съд. Ще имаме нужда от разговор по "делегираното законодателство". Ще трябва да защитим още по-добре етническите и културните права на всички граждани, но именно като хора от една нация. Ще помислим още за степените в административната система и т.п.

Но аз мисля, че всичко това е за второто четене на конституцията. Засега над всичко трябва да застане общата ни грижа да успеем в това историческо дело и ясното ни съзнание, че правим нещо ново, достойно за България. Но нещо трудно осъществимо, нещо, което изисква народно единение и строго спазване на един за мен свещен ред. На първо място трябва да уважаваме правата на човека, на второ място - да уважаваме националните си ценности, на трето място - да зачитаме партийните си пристрастия. Другото е, бих казал, от лукавия.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: Има думата господин Бояджиев.

ДЕНЧО БОЯДЖИЕВ: Уважаеми дами и господа народни представители,

в продължение вече на две седмици, тук, от тази трибуна, продължават обсъжданията по предложението проект от Конституционната комисия проект за конституция на Република България. Изказаха се много мнения и за и против текста, но аз подкрепям тази част от колегите, които смятат, че предложението им вариант е една добра основа за обсъждане на първо четене и в периода между двете четения за търсене на най-добрата формула при разработката на окончателния вариант. В редица изказвания открито се отирахиха упреци към съставителите на предложението ни текст, че това е една компилация между представените различни варианти за конституция или обличането на нови демократични виждания и подходи със стари конституционни формули. Не споделям и двете крайни според мен мнения, защото имах възможност подробно да се запозная с всички материали, внесени в парламента по тази материя. Убеден съм, че предложението текст е наистина плод на задълбочения и доста продължителен труд на нашите колеги. Разбира се, има много въпроси, които от гледна точка на спецификата на материята, която третират, предизвикват доста размисъл, а и в хода на обсъждането, което и в момента тече, убеждавам се - и различни виждания. Позволете ми да споделя някои свои мисли по въпроса, предизвикващи в мен особен размисъл.

По първия въпрос относно глава осма - "Местни самоуправления". От гледна точка проблематиката на въпросите, които се третират в нея, мисля, че нещълно е самото наименование още под номерацията глава осма. Смятам, че най-доброто наименование на цялостната глава би следвало да бъде местно самоуправление и местна администрация. Не е тайна, че въпросите, които се третират в тази глава до голяма степен имат широк обществен резонанс вследствие на непоследователната, а в много отношения и безпринципна политика в местното ни самоуправление. Кабинетните разработки и местнически уклони на бившите партийни величия при различните варианти на териториалното деление и изграждане на общините ни оставиха достатъчно силна доза социално напрежение, което и сега в отделни региони на страната продължават да се създават трудности при нормалната работа на местните органи на властта. Изразявам опасение, че съдържанието на така предложението чл. 142 в проекта за конституция на Република България не се намира най-добрата формула. Знаем, че големият спор дали да бъде двузвенна или тризвенна структура на местното самоуправление по вертикала, има различни сподвижници. Като член на постоянната Комисия по административно-териториалното устройство и местните държавни органи знам колко разгорещени бяха дебатите по този въпрос. Затова и съм убеден, че реално в нашето общество най-подходящ бил моделът на тризвенната структура- община, околия, област или окръг, как-

то ще се възприеме в окончателната редакция в зависимост от установилата се традиция.

Подробни и много силни аргументи тук, от тази трибуна, изложи нашият колега арх. Стайнов, които напълно споделям и подкрепям. Убеден съм, че едно такова решение ще се приеме от населението. Всеобщо е мнението, че общината се налага като основен орган на местното самоуправление, в което се концентрират основните функции по социално-икономическото развитие. Отричани или не, околните де факто съществуват и до ден днешен в нашето ежедневие, тъй като редица институти имат свои структури, които успешно функционират вече десетки години. Големият въпрос, на който трябва да се намери най-точен отговор според мен е вече в съдържанието на тези териториални структури, за да се избегне бюрократизмът, който ни беше спътник почти на всяка крачка през изтеклия период. Но това е въпрос, който ще бъде доразвит в специалния закон, конкретизиращ функциите на местните органи. Според мен това биха били общини със собствен бюджет и собствени приходоизточници, задоволяващи ежедневните потребности на хората, околнии, обхващащи група общини с постигнат баланс между максимално широкия кръг от потребности на населението и възможностите за тяхното удовлетворяване и над тях една областна или окръжна, както споделих, администрация, която да не се намесва в работата на общините или околните освен в предвидените от закона случаи. Структура, която навярно е най-близо до изказванията на принципите на демократизма и възможностите за свободен избор.

Твърдо подкрепям втория вариант на чл. 146, ал. 1, в който е заложена постановката кметът на общината да се избира пряко от населението за срок от четири години. Всяко друго решение би противоречало на духа на идеята за пряка ангажираност на населението при избора на ръководните органи и неминуемо би поставило отпечатък за ролята на субективния фактор и проявата на субективизъм при окончателното решение. Рецидиви в това отношение има предостатъчно. Съдейки от току-що изминатия път, имаме впечатление как реагира населението на такъв подход, а това ще бъде своего рода директен израз на вот на доверие към лицата, които могат най-добре и компетентно по негова преценка да го ръководят.

Позволете ми да споделя някои мои виждания и по други текстове от проекта за конституция. Не ще и дума, че сериозни дебати породих още началният член първи към основните начала на глава първа от проекта, където е казано, че България е парламентарна република. Много неща се изприказваха от тази трибуна по този въпрос. Още по-широка полемика представиха и средствата за масова информация. По-важното е, че мнозинството застава твърдо зад ре-

публиканската идея. Убеден съм, че и референдумът на 6 юли ще го потвърди.

Централно място заема човешката личност с нейните неотменими права. Свободата на личността и нейното достойнство, равноправието, справедливостта са декларирани като основни отправни позиции. В него много точно се закрепва народният суверенитет и разглежда народа като източник на държавната власт и неин носител. Прокламирането на общочовешките идеали и ценности е едно от най-сериозните завоевания на предложения ни проект.

Специално искам да се спра на член 27 относно възможността за приложението на смъртното наказание. Истина е, че в момента относно неговото приложение има паложан мораториум с решение на Великото Народно събрание. Въпросът обаче е принципен.

За съжаление в настоящия период при едно либерализирано законодателство и по-широки демократични свободи и занижен контрол в определени прослойки от населението се развива или намериха по-точно благоприятна среда за развитие на най-низки, долни човешки страсти. Внимателно изслушах словото на колегата Спас Мулетаров. Непрекъснато нарастващата тенденция към увеличаване на престъпността сериозно тревожи. Чувствително се завишиха тежките, умишлени криминални престъпления, които допълнително подклаждат градуса на социалното напрежение. От трите варианта на ал. 2 на чл 27 поддържам вариант трети, въпреки аргументите, които могат да се изтъкнат, че той е в разрез с духа на хуманистичните тенденции на съвременното световно развитие. Фактичестката обстановка показва, че на българина му е необходимо време, докато осмисли съдържанието на понятието демокрация.

Подкрепям изказаното преди мен съображение за отпадането на ал. 2 на чл. 16. Тя действително напомня много задължението за труд при социализма, което бе прокламирано и в Конституцията от 1947 г. и 1971 г. В условията на пазарна икономика полагането на труда ще се диктува от пазарните механизми, от свободната стопанска инициатива и пазарните отношения, не от конституционното прокламиране на задължението за труд.

Не приемам съдържанието и предлагам да отпадне чл. 89 от проекта за конституция. С този текст ние реално ще делегираме на Министерския съвет законодателни правомощия чрез т.нар. делегирано законодателство и реално ще ограничим законодателната функция на Народното събрание. Убеден съм, че това ще създаде обърканост в законодателството, двойственост в законодателните актове, пораждайки сложни въпроси на взаимоотношения между законите и постановленията със сила на закон.

Не искам да повтарям това, което и други казаха, че по същество то би би-

ло ограничение на парламентарния характер на републиката, провъзгласен в чл. 1, ал. 1 от предложението на проект. Може би най-силният аргумент срещу този текст е заложената постановка за постоянно действащо Народно събрание.

Специално искам да наблегна на няколко члена от глава втора - "Основни права и задължения на гражданите." Конституционният проект закрепва свободата на словото и печата, предвиждайки и съответните конституционни гаранции и ограничения. Предложените текстове разглеждат свободата на словото като право свободно да се изразяват мисли и убеждения, да се разпространяват и защитават чрез слово, звук или изображение. Съвсем справедливо това право не може да се упражнява за призоваване към насилствено престъпление, за разпалване на етническа, религиозна, национална или политическа вражда, за издаване на държавна тайна.

Тясно свързана със свободата на словото е свободата на печата. От особено значение за по-нататъшното демократизиране на обществото е признатата като основно политическо право на гражданите възможност за свободно сдружаване. Това право стои в основата на формирането на политическите партии като компоненти от политическата система на обществото и е предпоставка за развита парламентарна демокрация.

В заключение споделям своето виждане за президентската институция. Доста приказки се изприказваха от тук за това, какъв е балансът между президентската институция и Народното събрание. Необходими ли са допълнителни правомощия на президента. Подкрепям предложението в проекта за пряк избор на Президент от избирателната маса в страната. Смятам, че това е най-демократичният път за избор на държавния глава в една суверенна страна.

Имам обаче две възражения по отношение разпоредбите на точка 3 от чл. 107 и 111, които предлагам да отпаднат.

Смятам, че в двата случая тези правомощия поставят президента над Народното събрание. В първия случай се накърнява парламентарният характер на републиката, защото изходът трябва да се търси в съставянето на такова правителство, в което Народното събрание да има доверие или в краен случай да се саморазпусне, а във втория - правото на вето на Президента в случая само забавя публикуването на приети закони, защото няма яснота за критериите, от които ще изходи същият, за да върне един приет вече закон за ново разглеждане. Каквито и да бъдат тези критерии, това ще бъде пряка намеса в законодателната функция на Народното събрание, което смятам за абсолютно недопустимо.

Привързвайки, искам да заявя, че ще гласувам за така предложението на

проект за конституция на Република България. Казвам го, с чувството на убеден републиканец, изключвайки всякакви монархически предубеждения, които се появиха в последно време, защото съм убеден, че това е пътят, по който вече е пошла обновяваща се, демократична България.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ НИКОДИМ ПОПОВ: В 18 часа парламентът ще започне своята работа. Обявявам почивка!

(След почивката)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ИВАН ГЛУШКОВ (звни): Продължаваме заседанието. Давам думата на господин Петко Огойски.

ПЕТКО ОГОЙСКИ: Господин председателстващ, господа народни представители! Вече няколко дни ние разглеждаме втората търновска конституция. Като всяко нещо, колкото и да я разглеждаме, тя все ще бъде несвършена за прецизните вкусове на този или онзи, защото, както се знае, и на слънцето има петна... *(Оживление в залата)*

Много от изказаните тук мнения, предложения и поправки към проекта на конституцията изчерпиха част от това, което имах да кажа. Ще бъда кратък, ще се спра само на това, което не беше казано, и ще повтора онова, на което мисля, че трябва да бъде наблегнато. Като закон на законите Конституцията е основата на нашия живот в бъдеще, затова и нейното съдържание трябва да бъде прецизно огледано и установено. И така, конкретно на забележките ми.

Още в преамбулната част, както се изтъкна и от други, не приемам прилагателното "социална държава" не от страх, че щяло да изглежда "социалистическа", а поради неопределеност на изводите и тавтология. Това е нещо като бившата "народна демокрация". Има ли държава без общество, без свое общество? Нека отсенките на тази дума в чуждоземните езици не ни задължават към юношески произнасяния особено в конституцията.

В главата за основни права и задължения на гражданите чл. 45, ал. 1 би следвало да има следното съдържание. То досега е: "Задължение на родителите е да възпитават и отглеждат децата си." Мисля, че тези задължения трябва да бъдат двупосочни. Родителите са длъжни да създават нормални условия за живот и възпитание на децата си до навършване на пълнолетие. Децата са длъжни да се грижат за родителите си при старост и тежки заболявания, докато това е нужно. Тези задължения се уреждат и санкционират със закон. Това е моето предложение за ал.1.

В главата за Народно събрание никъде не се казва по кой начин ще се избира - пропорционален или мажоритарен. Зная, че може да ми се възрази, че

това е работа на изпълнителната власт, Министерския съвет, но, както се вижда сега - тук ще се предлага закон за обикновено Народно събрание. Мисля, че общоприетият начин за пропорционалната система като най-демократична е просто несъстоятелен. Избран съм и съм представител на 63-хилядното население на общините "Нови Искър" и "Панчарево", а там са избрани по синята листа заедно с мен по мажоритарната избирателна система 22 народни представители, от които никой не е ходил и не го показват, а има и червена листа, в която са избрани десетки народни представители.

С други думи, избирателят има право да размести и онези, които са първи, и за които има гласове ще влязат, а останалите не могат. Избирателят няма право да ги размества, те са подредени в партийните клубове. Там е отнето правото на избирателя да предпочете този или онзи. Загова мисля, че мажоритарният начин - централно събиране на остатъчните бройки гласове, получени извън един определен норматив, ще е най-справедлив и нормален за една демокрация.

В главата за Велико Народно събрание е казано, че се избират 200 допълнителни депутати към заседаващите, изглежда, вече от обикновеното Народно събрание. Мисля, че тази презумпция не е така и трябва да се разбира (предлагам нова редакция) Великото Народно събрание се избира в удвоен състав в сравнение с броя на обикновеното. Толкова.

В същата глава двете алинеи на чл.97:

"Президентът насрочва избори" и "Президентът свиква Велико Народно събрание", като че ли тук се говори не за Великото Народно събрание, а за правомощията на президента. Тези текстове или трябва да се отнесат към главата за президента, или да гласят: "Избори за Велико Народно събрание се насрочват от президента..." и т.н. Алинея 2: "Велико Народно събрание се свиква от президента в срок от един месец..." и т.н.

Освен това никъде не се регламентират правомощията на народния представител пред местни, околийски и централни органи на изпълнителната власт, с който той е в непрекъснат контакт на основание жалбите и сигналите на своите избиратели. Съвещателни ли му са, какви ли му са функциите - показваме картите, отиваме, обслужват ни, но какви са задълженията и правата ни - просто в картите пише, че са длъжни да ни сътрудничат, но това е твърде неопределено.

Друга, видимо дребна, но неприятна неточност (както е известно, не съм юрист, но разсъждавам по обща логика), защо при изреждане на трите власти винаги се казва: "законодателна, изпълнителна и съдебна", когато законодателната създава законите, съдебната определя към кого и как да бъдат приложе-

ни, а след това изпълнителната ги привежда на практика? Следователно редът им е: "законодателна, съдебна и изпълнителна". По този въпрос ще се изкажат юристите.

И още нещо: нека хуманният дух и характер на нашата конституция прогласи: Република България полага всякаква грижа и защита, която е допустима от международното право и за граждани на друга държава, когато те са българи по произход."

Всички ние сме смъртни, само България е вечна! Тя ще има своите депутати и своите велики и обикновени народни събрания, които ще поправят и допълнят тази и всички следващи конституции. Ние отговаряме за тази - втора търновска конституция, и аз след всички разумни поправки от постъпилите предложения ще я подпиша от името на тези, които ме избраха за народен представител.

Последната ми забележка е по националния химн. Нека той да бъде "Шуми Марица". Това е песента, с която са мрели нашите деди и бащи. Със свидните думи, с възвишената и музика те са опазили за нас и поколенията ни това най-свято парче земя под слънцето - нашата люлка - България! (*Частични ръкопляскания*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ИВАЕ ГЛУШКОВ: Има думата Мариана Христова.

МАРИАНА ХРИСТОВА: Уважаемо председателство, уважаеми колеги!

Като член на Комисията по изработване на проект за Конституция аз имах възможност да изразя своите виждания и предложения по този проект. Вероятно е малко пристрастно, но смятам, че това е един добър проект, който може да служи за основа при изработване и приемане на новия основен закон на обществото ни. Смятам, че той ще задоволи високите ни изисквания за създаване на достатъчно гаранции за свободно, демократично и перспективно развиващо се общество, в което отделният гражданин ще бъде осигурен за пълноценно участие в политическия, стопанския и обществен живот на страната, както и че ще му бъде гарантирана неприкосновеност, пенямеса в личния живот и свобода на мисълта, словото и убежденията. Този проект, от друга страна, дава ясна представа и очертава задълженията на отделния член на обществото във връзка с целостта и сигурността на родината, както и издръжката на държавата. Но, тъй като в представения ни проект, както и в доклада на председателя на комисията не са отразени, а и не могат да бъдат отразени всички виждания и съображения, обсъждани там, аз ще си разреша да се изкажа пред вас и да мотивирам своите предпочитания и виждания във връзка с обсъждания проект.

На първо място, в Комисията по изработване на проект за Конституция и в пленарната зала се чува изказвания, изразяващи несъгласие с разпоредбата на чл. 5, ал. 4 в проекта, в който се предвижда законът да няма обратна сила. Мотивите за възражение срещу тази постановка на проекта са, че по този начин се дава възможност на редица виновни лица да избегнат наказателна и гражданска отговорност. На юристите е известно, че това е принцип в международното право и България се е ангажирала с неговото провеждане в действащото в страната право. Това е един от основните принципи, разграничаващ средновековното от буржоазното право, и ако приемем в цялост принципа на чл. 4, ал. 1, че Република България е правова държава, както и този на чл. 6, ал. 2, че всички граждани са равни пред закона, без привилегии и ограничения, то очевидно, че съображенията от рода на изказаните са неоснователни.

Позволете ми да изкажа и едно свое лично съображение по този повод. Всички държавни мъже или жени, които идват на власт, трябва да знаят, че от този ден нататък приближава денят, в който те ще слязат от върховете на властта. Важното за обществото е да има достатъчно правни гаранции, че през този период от време ще бъдат равни пред закона, и ще отговарят за всичко, което правят именно по нормите на действащото законодателство. Но законът с обратна сила няма място тук и аз никога не бих се ангажирала с провъзгласяването на този принцип в нашата конституция.

На второ място в проекта (има предвид работния проект) се обсъждаше чл. 42 от него, но не влезе като окончателен текст принципът гражданинът да има право на задоволително жизнено равнище. Това е всъщност чл. 11 от Международния пакт за икономическите, социалните и културните права. Разбирам съображенията, които доведоха до неговото отпадане, но си разрешавам отново да поставя на вашето внимание този въпрос. Аз не мисля за здравите, мощните или мързеливите, имам предвид инвалидите, болните и сираците. От нещастие в живота никой не може да бъде застрахован, но животът на всеки един от нас е само един и държавата трябва да има ангажимент за осигуряване на условия, при които нейният гражданин достойно да изживее живота си. Тази норма се съдържа и в подписаните международни договори, ратифицирани по законодателен ред от Република България.

На трето място, в глава втора от проекта се предлагат няколко варианта за допускане или недопускане на смъртното наказание. Въпросът е дискуссионен. Не мога да приема обаче той да бъде решен еднозначно без цялостна промяна в системата на наказания по Наказателния кодекс. Известно е, че по сега действащата наказателна система на наказанията най-тежкото е лишаване от свобода в размер на 15 години. Двадесет години са предвидени само ка-

то алтернатива на смъртното наказание, а 30 години по изключение за някои най-тежки престъпления или при замяна на самото смъртно наказание. При това положение, отмяната на едно от наказанията без промяна на системата, и то при състоянието на престъпността в страната понастоящем би довело до несигурност и липса на доверие в наказателната политика у нас. Ако гражданите не приемат, че държавата, чрез своята съдебна власт, е в състояние да защити правата му и да накаже справедливо виновните, логично е сам да раздъва правосъдие. Надявам се, че никой тук не се съмнява в огромната опасност, която крие това.

И все пак, разрешавам си, ако пленумът приеме третия вариант от предложения проект, да разширим текста в следния аспект. Смъртно наказание да не се допуска и да не се изпълнява по отношение на жени. Тази, която единствена в природата дарява живота, не бива да бъде лишавана от него именно от човека.

Споделям разбирианията и вижданията, както и принципните постановки, които развиха пред нас няколко депутати във връзка с решаването на индивидуалните човешки права в глава втора на конституцията, свързани с етническият проблем.

Колеги, едва ли има някой в тази зала, който би пледирал за една или друга етническа група да се дадат по-малко или повече права, но на всички нас не може да е безразлично обстоятелството, че когато тези права в една или друга степен могат да бъдат използвани в ущърб на интересите на България, в един основен закон трябва да има достатъчно гаранции за това. Именно за обществените гаранции, конституционно закрепени, става дума и аз подкрепям вижданията на отделни колеги, които вече бяха изразени пред вас. Имам предвид изказванията на господин Румен Воденичаров, но господин Берон именно в този аспект, който споделям.

В чл. 57 от работния проект се обсъжда въпросът за създаване на парламентарния защитник. Впоследствие тази идея отпадна от проекта, тъй като броят на членовете на комисията, подкрепили съществуването ѝ, се оказа по-малък от тези, които решиха, че тя е излишна. Аз подкрепям тази идея и считам, че рано или късно, този проблем ще бъде поставен за решаване на вниманието на Народното събрание. Не всички въпроси и проблеми на гражданите могат да бъдат решени от съдилищата на страната. Ще има проблеми и отново тежки преноски ще обикалят от министерство на министерство, от Президентството до Народното събрание, от Народното събрание до съветите и кметствата и т.н. Никой няма право и не е в състояние да затвори вратите на гражданите към представителите на властта. Само гражданите решават това.

Убедена съм, че още дълго ще съществуват приемни, които формално и често безсилно ще придвижват нерешения проблем от едно ведомство в друго, от което на гражданина няма да му стане по-добре. Парламентарният защитник би решил именно този проблем. От една страна, би улеснил гражданите, а от друга - законодателната власт, във връзка със съвършенствването на действащото законодателство. И тъй като често поглеждаме как е в Европа, там отдавна са се убедили в ефективността от съществуването на тази институция. Малко по-подробно имах намерение да се спра на уредбата, предвидена в глава седма "Съдебна власт", но след изказванията на колегите Първанов, Мулетаров, Йоцов, Младенова и други моята задача е сравнително улеснена. Аз изцяло споделям техните виждания във връзка със структурата на прокуратурата и следствието, както и на самата съдебна система, и в тази насока ще направя само няколко бележки.

В чл. 136, ал. 2 на проекта се предвижда преместването, освобождаването и повишаването в длъжност на съдиите да става по предложение на министъра на правосъдието. Смятам, че с това се нарушава принципът на самостоятелност и независимост на съдебната от изпълнителната власт. Няма съмнение, че министърът е представител на изпълнителната власт, министърът при всички случаи е политически оцветен, той няма поглед върху кадрите и техните качества. Мисля, че неудачно е предложен за разреждане и проблемът с избора на главния прокурор в чл. 136, ал. 4, както и на председателя на върховния касационен съд и върховния административен съд. Това не са само административни ръководители, те са и политически фигури. Те носят политическа отговорност за дейността си. Моето предложение е техният избор да става от Народното събрание, а срокът за пълномощията им да бъде четиригодишен. Имам възражение и по чл. 134 от предложения проект, съобразно който прокуратурата се придава към съдилищата. И то към общите съдилища. Ако погледнем правомощията и в чл. 135, ще се убедим защо това не може да стане. Необходимо е да се осигури надеждна защита на интересите на гражданите, както и на обществения интерес. Изисква се да се засили контролът на прокуратурата върху дейността на администрацията и по проблеми в отделни сфери на гражданско-правните отношения. Тази самостоятелност на функциите изисква организационна самостоятелност на прокуратурата в самата съдебна система. Тя осигурява ненамеса в работата на прокуратурата, независимостта и нормалното функциониране на прокурорския апарат. Демократичната правова държава се нуждае от независима, самостоятелна и компетентна прокуратура. Споделям тук становището на колегата Първанов, че включването на съдиите и прокурорите към съда ще доведе на практика и в съзнанието на граж-

даните до мнителност, до съгласителство в техните действия. Принципите за изграждане на прокуратурата трябва да бъдат единство, йерархическа зависимост и несменяемост на прокурора.

Споделям и вижданията на изказалите се колеги по този повод, че съдебната власт, за да е независима, трябва да има самостоятелен бюджет.

И накрая ми разрешете една бележка отново към чл. 134, ал. 1 на проекта, в който се казва, че към всички общи съдилища има прокурор. Ако изхождаме от този принцип, това означава, че военните съдилища, които не са общи, няма да имат към себе си прокурори. Обективно това е невъзможно и аз мисля, че наистина системата на прокуратурата трябва да бъде подчинена на друг принцип. Бих изказала едно лично свое становище. Смятам, че не е необходимо да има Върховен касационен и Върховен административен съд. Върховният съд като цяло има далече по-широки правомощия и именно там трябва да бъдат съсредоточени и функциите във връзка с касацията, както и функциите на Върховния административен съд.

И накрая, разрешете ми да изразя своята убеденост, че всеки от нас с разум и отговорност ще подходи за решаване на спорните моменти в предложения проект и ще съдействува България в скоро време да има една демократична и справедлива конституция, която ще я представи добре пред света.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ИВАН ГЛУШКОВ: Има думата народният представител Андрей Андреев.

АНДРЕЙ АНДРЕЕВ: Уважаеми колеги, аз ще отговоря на призива на Петко Огойски да бъдем по-кратки и конкретни в нашите изказвания, затова ще се постарая да бъда по-лаконичен в моите бележки.

Господин председателстващ, уважаеми колеги народни представители, вече дни наред обсъждаме проекта за нова конституция. Чува се различни становища от пълно оборудване до пълно отрицание. Всичко зависи от хода и гледната точка на изказващия се. В библията е казано: "Който има очи нека да види, който има уши нека да чуе." Затова аз отправям апел към всички да отворим очите и ушите си, да се отнесем добронамерено и с чувство за голямата отговорност, която са ни възложили нашите избиратели и с общи усилия да изготвим и приемем такъв основен закон, който най-добре да отговаря на стремежа ни да изградим нова, демократична, свободна и просперираща България.

Смятам, че предложеният проект може да служи за добра основа в това отношение.

За да избегна оттегчението ви, ако повтарям вече казани неща, аз ще пропусна общите приказки и ще се спра на няколко конкретни проблема, за които смятам, че има основание да се доизяснят. Така например с чл. 1, ал. 1 на пред-

ложения проект България се провъзгласява за парламентарна република и това че подкрепи от преобладаващата част от изказалите се народни представители. Явно такова е било становището и на Комисията за изработване на проект за конституция на България.

Необяснимо защо от недоглеждане, от недостатъчно обмисляне или поради някакви други цели е вмъкнат чл. 89, с който се дава възможност за делегиране права на Министерския съвет да законодателствува - изпълнителната власт ще издава закони, които после сами ще изпълнява. Вярно, има някакви уговорки, но те ми напомнят за народната поговорка: "Подай си пръста, че да ти налам цялата ръка."

Господа, да не се впускам толкова надалече в нашата история. Нека само да си припомним, че халът, в който сега се намираме, започна от наредбите, законите, след 9 септември, че с укази, дори с постановление на Министерския съвет се отменяха, допълваха и изменяха не само закони, но и конституционни текстове. Нали по този начин бяха създадени и лагерите в Бобов дол, Белене, Ловеч, Скравена? Нали по този начин започна изграждането на социализма, одържавяването на земята, икономиката, дори и на хората?

За това както Българският земеделски народен съюз, така и аз не мога да приема съществуването на тази възможност.

Няколко думи по въпроса за Великото Народно събрание. Споделям предложението на народния представител господин Обретенов целият негов състав да се избира пряко от населението, а не само да се допълва от нови народни представители. Той изложи мотивите.

По отношение на съдебната система. Напълно се солидаризирам с народния представител Иван Първанов и другите колеги, които споделяха това негово становище. Предложеният вариант е неприемлив. Щом в едно ведомство ще бъдат и следствието, и прокуратурата, т.е. обвинителната власт заедно със съдебната власт, то с основание ще се поставя под съмнение безпристрасността на издадената присъда. За това споделям възраженията както на изказалите се колеги, така и на Главната прокуратура и на председателя на Върховния съд, които са за тяхното разделено третиране в Конституцията.

Приемам за разумно предложението на колегата Велко Вълканов Пленумът на Върховния съд да изпълнява функцията и на Конституционен съд.

Струва ми се, че е недопустимо само на 12 съдии, и то избрани по този ред, който е посочен в проекта за конституция, да се предоставят права, дори по-големи от тези на Народното събрание и на Президента.

Няколко думи по въпроса за местното самоуправление. Уважаеми колеги, решаването на този въпрос зависи от нашето убеждение-какво самоуправле-

ние искаме да предоставим на общините. То да бъде провъзгласено само на книга, пък било в Конституцията, било в специален закон или истинско, действително самоуправление. След 68 години потъкваме правата на населението, сега гражданите на нашата страна са обхваната от еуфорията да се управляват, без дори да се замислят дали на практика те имат тази възможност. Сега всеки град, всяко село, та дори и всяка паланка искат да бъдат самостоятелна община.

В Комисията по административно-териториално устройство и местните държавни органи при Великото Народно събрание вече има постъпили предложения за разделяне на страната на 1200 общини. Може да станат и повече. Какви следва да бъдат изходните ни принципи, на които следва да се изграждат новите общини? За мен това са демократизмът и самоуправлението, икономичност и висок професионализъм на съветниците и на административните служители. Възможно ли е да осъществим това в тези 1200 общини? За мен, който съм работил около 15 години в системата на съветите, не е възможно на този етап това.

Какво имам предвид? Съгласно изследванията на експертите на Комисията по административно-териториално устройство и местните държавни органи в малките общини само около 35 на сто от основните жизнени функции на населението ще могат да се решават от общинските съвети. И това е естествено, защото тяхната материална база не може да позволи повече. Те не могат да изграждат самостоятелно специализирани здравни заведения, средни и специални училища или да не говорим за висши учебни заведения. Те са зависими от други органи в изграждането и ползуването на съобщителните, транспортните, водоснабдителните и прочие връзки, в изграждането на културните си институти и т.н. Всички тези жизнени за населението функции явно ще се получават и ползуват от другите, по-големи общини или на по-високо административно ниво. А щом ще се получават от други органи и общини, то общинските съвети в малките общини ще са зависими от тях. Това означава че голяма част от предоставените им права ще останат само на книга, провъзгласени, но реално неосъществими.

По отношение на икономичността. Пак по изследванията на посочените по-горе експерти издръжката на големите общини ще струва по 9 лева на човек от населението, а на малките по 78 лева. И това е естествено, колкото са по-малки общините, толкова по-скъпо ще струва на гражданите издръжката на управленския апарат. Да не говорим с колко ще се увеличат и административните служители.

Освен това малката община не може да осигури самоиздръжката си, а ще

очаква помощ и дотация от държавата. А това означава да е зависима отново от други държавни органи. В тези общини професионализмът на съветниците и служителите им също ще бъде на по-ниско ниво по обективни причини.

Ето защо за разлика от многобройните народни представители, които се изказаха за тристепенната система на административно управление, аз подкрепям предложението на Комисията за изработване на проект за Конституция на България за двузвенна система - община, окръг или област. Смятам, че това сега е необходимо на нашата страна. Ако все пак надделее становището за тризвенност, то в този случай е необходимо на околните да се предоставят много по-големи права, в това число да имат и орган на самоуправление, пък бил той и от делегирани представители на съответните общини и да има собствен бюджет, с който да могат да се удовлетворяват нуждите на гражданите за труд, обитаване и отдих от общините, които да имат тази възможност.

В заключение искам да споделя, че по принцип аз ще подкрепя предложениния проект за конституция, като си запазвам правото при гласуването на отделните текстове да направя и някои други бележки. Благодаря ви за търпимостта.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ИВАН ГЛУШКОВ: Поиска думата господин Корнажев.

ПЕТЪР КОРНАЖЕВ: Господин председател, госпожи и господа народни представители! Правя процедурно предложение да се прекратят изказванията на първото четене на конституцията. (*Ръкопляскания*)

Съображенията ми лаконично са следните.

Понеже сме в ефир, да го чуят и гражданите. Гласуването на първо четене е по принцип. Аз имам усета, че в тези дни няма сериозни размивания по принципите. А при второто четене очевидно всички ще съдействуваме за поправки и изглаждане на отделни текстове. Затова правя процедурно предложение да прекратим разискванията по първото четене.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ИВАН ГЛУШКОВ: Тъй като бях обявил, че трябва да се готви колегата Йордан Андреев, аз предлагам, за да бъдем коректни, да му дадем думата и на него и след това да гласуваме процедурното предложение за прекратяване на разискванията. Има думата колегата Йордан Андреев. Преди него думата за процедурно предложение поиска господин Пирински.

ГЕОРГИ ПИРИНСКИ: Бих искал само да подкрепя предложението на господин Корнажев и да направя едно предложение, господин председател. Онези от депутатите, които са записани за изказвания по първото четене, да имат предимство при даването на думата за второ четене. Текстове, които някои

от тях са предали в Бюрото, да се имат предвид още в хода на редакцията след първото четене от конституционната комисия и редакционната група. И да помоля депутатите от фракцията на БСП* специално, които са се записали за изказване, да проявят разбиране и да подкрепят предложението, което беше направено.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ИВАН ГЛУШКОВ: Има думата народният представител Йордан Андреев.

ЙОРДАН АНДРЕЕВ: Уважаемо председателство, уважаеми колеги народни представители! Аз не съм земеделец и без да се заричам, както някой, сигурно никога няма да бъда, но избирателният район, от който идвам, има такава характеристика и това ми дава правото, използвайки съответната терминология, да кажа: Господа, с откриването на дебатите по проекта за нова конституция започна и нашата дългоочаквана парламентарна жътва. Тя започна, и то именно тук, на тази законодателна нива, в тази пленарна зала на Народното събрание, а не някъде навън далеч от аргументите на парламентарните опоненти. И нека всеки народен представител да поеме кръста си, без да се огъва от теснопартийни ветрове и съмнения. Та нали затова сме угълномощени от своите избиратели да обсъдим и приемем новата конституция на демократична България. В името на постигането на тази цел ние сме просто длъжни да подчиним политическите си интереси и пристрастия на общонационалните.

Изхождайки от тази гледна точка, аз искам веднага да споделя, че според мен, предложеният проект от Конституционната комисия е една добра основа за приемане на съвременен и демократичен основен закон в унисон с европейските стандарти. Смятам, че негоден е не този проект, а всеки опит да бъде обявен той за такъв, и то предварително. Аз ще гласувам за проекта при първото четене, защото съм убеден, че той като цяло отговаря на възжеланията на моите избиратели за конституционното изграждане на българската държава като парламентарна република, като единна, демократична, правова и социална държава с местно самоуправление без допускане на автономни териториални образувания. Защото, анализирайки разпоредбите на чл.3, 6, 11, 12 и цялата глава втора от проекта, не мога да не приема, че в него са заложени конституционните основи на една правилна, дългосрочна и научнообоснована според мен политика по националния въпрос. Защото най-после споделям начина, по който в проекта е реализирана идеята за правовата държава. Тя памира израз в

* Българска социалистическа партия (БСП)

последователното регламентиране и защита на основните принципи на тази държава - върховенството на закона, равенство пред закона, законност в дейността на държавните и други органи и организации, независимост на съдебната власт.

Могат, разбира се, да се изтъкнат и редица други достойнства на проекта, но подчинен на стремежа си за лаконичност и конструктивност, бих искал да се ограничи с някои размишления по спорни моменти и непълноти в него.

На първо място смятам, че принципът за разделение на властите, прогласен в чл.8 от проекта, не е последователно проведен и защитен. Характерен пример за това е чл.89 от проекта, уреждащ т.нар. "делегирано законодателство". Аз се обявявам решително против него, защото намирам, че това е едно с нищо неоправдано връщане назад към времето на известните укази на Държавния съвет, връщане към времето на политиката на свършените факти, пред която беше изправено Народното събрание. "Делегираното законодателство" на практика означава доброволна делба на законодателната власт между Министерския съвет и парламента. И то забележете - по инициатива на последния. Както се казва, поредният парадокс.

А какво става с принципа за разделението на властите, а какво става с разпоредбата на чл.62, ал.1 от проекта, визиращи Народното събрание, а не някой друг - осъществява законодателната власт? Без съмнение те са нарушени. Няма логика в това един уважаващ себе си постоянно действащ парламент да претостъпва законодателната власт на правителството. Затова и всякакви позовавания на практическа необходимост, целесъобразност, бързина или гаранции като тези в ал.2 и 3 на споменатия текст, губят своя смисъл.

Ето защо аз предлагам чл.89 да отпадне, а чл.62, ал.1 от проекта да придобие нова редакция: "Народното събрание осъществява цялата законодателна власт."

Други аргументи за лапсирания теза, че принципът за разделение на властите, прогласен с чл.8 от проекта, не е последователно проведен и защитен - можем да намерим в разпоредбите на чл.107, ал.1, точка 3 и особено на чл.111 от проекта. Последното правомощие на президента, посочена в чл.111, подписва законите, приети от Народното събрание, и дори да връща вече приети закони за ново обсъждане, смятам за неправилно. Дори само ако обсъдим една възможно хипотеза - връщане на закона поради неговата неконституционност според президента, това ще бъде една негова неделикатна намеса в законодателните функции на Народното събрание, с много рискове и за самата президентска институция. Воден от тези съображения, предлагам разпоредбите на споменатите членове 107 и 111 да отпадат.

Второ, за разлика от много мои колеги, убеден съм, че в проекта трябва да се посочи и избирателната система, по която ще се провеждат парламентарните избори. Определяйки предварително чрез Конституцията правилата на парламентарната надпревара, правилата на парламентарната игра, ние, уважаеми колеги, бихме дали допълнителни гаранции за политическа стабилност в страната. Противният подход би означавал всеки три-четири години да се променят тези правила, изхождайки от егоистичните и моментни интереси на една или друга управляваща партия за сметка, разбира се, на общонационалните.

И още нещо. Мисля, че тази избирателна система трябва да бъде мажоритарната, защото съм убеден, че тя в по-голяма степен от пропорционалната би могла да гарантира чрез прецизния филтър на избирателите в условията на една действителна конкуренция не само избора на най-добрите, на най-компетентните, но и според мен на най-толерантните, с най-висока обща и политическа култура кандидати за народни представители. Партийните листи на пропорционалната система, колкото и да се удобни за партийните ръководства отляво и отдясно или от центъра, не са най-доброто решение за страната, за връзката избиратели - народни представители. И това го доказва нашата парламентарна практика. Разбира се, аз не твърдя, че мажоритарната система е идеална, че тя е едва ли не панацея за всичките ни парламентарни неблагоприятия. Но тя само е по-малкото зло.

В този ред на мисли предлагам чл.63 да добие следната редакция: "Народното събрание се състои от 200 народни представители, избрани по райони, на основата на мажоритарната система."

И, трето, не мога да приема статута на прокуратурата, така както е отразен в глава седма от проекта и по-точно нейното състояние на подчиненост в организационното състояние на съда. Аз се обявявам за единна, силна и независима прокуратура, която да може ефективно да защитава правата и законните интереси на гражданите, да организира и води борба с престъпността, с престъпленията, с другите правонарушения, да взема необходимите мерки за отмяна на противозаконни актове и за възстановяване на нарушени права. Главният прокурор, а това според мен трябва да важи и за председателя на върховния съд, трябва да се избира, отзовава и отчита пред Народното събрание. От своя страна именно главният прокурор трябва да подбира своя екип, като той назначава и освобождава от длъжност останалите прокурори, той именно ръководи и контролира тяхната дейност. В този смисъл следва и да претърпят според мен съществени изменения разпоредбите на чл.135, 136 и 138 от глава седма "Съдебна власт".

Гласувайки в подкрепа на проекта при първо четене, аз си запазвам правото при следващите фази на дебатите по проекта да направя устно или писмено и редица други редакционни уточнения, свързани със статута на Народното събрание, президента и местните органи на самоуправление.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ИВАН ГЛУШКОВ: Сега ще трябва да гласуваме процедурното предложение, което беше направено. Преди това Йовчо Русев иска да вземе отношение по този въпрос.

ЙОВЧО РУСЕВ: Уважаемо председателство, уважаеми колеги народни представители! Искам да изразя своето съжаление във връзка с предложението на господин Корнажев да се прекъсне дискусиата. Това често е ставало. В продължение на 10 месеца от тази трибуна ние слушахме достойни и не дотам достойни за Великото Народно събрание слова. Слушахме ги с търпение. Тогава, когато дойде редът да изпълним нашата основна мисия, за която избирателите са ни изпратили във Великото Народно събрание, се прави предложение за прекратяване на дискусиата. Вярно е, че е невъзможно да не се повтарят някои позиции, но всеки народен представител е дошъл тук с мисълта, че ще участва в изработването на новата Конституция на Република България. Затова изразявам още веднъж съжалението си за това предложение и ще гласувам против него.

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ИВАН ГЛУШКОВ: Преди да поставим предложението за прекратяване на дебатите на гласуване, искам да подчертая, че то беше подкрепено от господин Пирипски от името на парламентарната група на Българската социалистическа партия. *(Оживление)* Уважавам мнението на колегата Русев, но искам да информирам всички народни представители, че в дискусиата по проекта за нова Конституция на България по време на предварителното обсъждане са взели участие 35 народни представители. На 12 април - осем изказвания и две реплики, на 16 април - 6 изказвания... *(Народните представители протестират срещу четенето на тази статистика)*, на 18 април - 5 изказвания, на 29 април - 9 изказвания. Освен това в самата дискусиа по проекта за нова конституция на първо четене са участвували до днес 66 народни представители. Ако прибавим и изказалите се днес - това први около 80 души народни представители, а заедно с обсъждането на "Основните начала" - над 110 народни представители са взели отношение по проекта за конституция на Република България.

Очевидно е, че всички народни представители, които са се записали, а има твърде много записали се, които не успяха... *(Шум и оживление в залата)* Моля ви, изчакайте да свърши и след това ще искате думата. Не се намираме на футболното игрище. *(Народни представители шумно възразяват на председа-*

телствувация)

Искам да кажа, че народните представители, които не успяха да вземат думата, ще имат предимство при второто четене на Конституцията. Освен това са постъпили много писмени предложения за промени в отделни членове на конституцията, които ще бъдат взети под внимание от Конституционната комисия.

При това положение, моля народните представители, които са съгласни с предложението за прекратяване на дебатите на първо четене, да гласуват.

С 210 гласували за, 59 - против, и 21 - въздържали се, предложението за прекратяване на дебатите се приема.

Искам да ви информирам, тъй като беше поставен въпросът колко души още са се записали, че има около 25 народни представители, които не са успели да вземат думата и ще имат възможност при второто четене да направят конкретни предложения за промяна на текстове на членове от проекта за Конституция на Република България.

Уважаеми колеги, пристъпваме към гласуване на първо четене по принцип на проекта за Конституция на Република България. Моля, народните представители да гласуват! Трите минути текат.

ЕЛЕНА КИРЧЕВА (от място): Бюрото гласува ли?

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ИВАН ГЛУШКОВ: Бюрото вече гласува - да. Очевидно трудно ще прескочим цифрата 290. Моля, ако някой все още не е успял да използва правото си на глас, да направи това. (*Народните представители със ставане на крака и бурни ръкопляскания посрещат изписването на резултата от гласуването на светлинното табло*) С 276 гласували за, само 1 против и 4 въздържали се проектът за конституция на Република България е приет по принцип на първо четене! Благодаря! (*Бурни ръкопляскания*)

Моля за малко внимание. Давам думата на господин Гиньо Ганев - председател на Комисията за изработване на проект за Конституция за кратки пояснения по по-нататъшната процедура във връзка с приемането на Конституцията.

ГИНЬО ГАНЕВ: Имам да кажа само няколко думи, госпожи и господа народни представители. Идвам тук поради това, че преди малко се поставиха въпроси, които иначе са много точно обяснени в правилника за работата на Великото Народно събрание.

Нека първо да направя съобщението: Комисията за изработване на проект за Конституция ще има заседание утре в 10,30 часа сутринта в зала "Запад".

В текстовете на чл. 80 до 87 от правилника за работа на Великото Народно събрание е посочена последователността на обсъждането и приемането на

Конституцията. След като Комисията по изработване на проект за Конституция ще бъде готова ще се направи доклад пред Великото Народно събрание, който ще се основава на анализа на всички предложения, направени устно и писмено в хода на първото разглеждане. Тогава дискусиата ще протече текст по текст, което значи глава след глава и отново гласуването ще изисква, за да бъдат приети отделните текстове едно мнозинство от 2/3 от присъстващите народни представители. Но, както видяхте сега, макар че това изискване беше валидно и за първото четене, господин Глушков съобщи, че броят на гласувалите в полза на конституционния проект по принцип надвишават 2/3 от общия брой на народните представители във Великото Народно събрание! (*Ръкопляскация*)

След това на базата на график, който Комисията по изработване на проекта за Конституция е възможно утре или най-късно в друг ден да представи тук, между второто и преди третото четене ще се посочи и датата и процедурата по националния референдум. Третото четене предполага само писмени предложения, направени след второто гласуване, и то, ако такива предложения са постъпили от определен брой народни представители. Това е посочено изрично в правилника и нека да не се забравя, че с третото четене процедурата не приключва. Някой схванат - в парламента, а изглежда и вън от него, че това ще бъде последното гласуване. Но всъщност последното, четвъртото по ред, окончателното гласуване на Конституцията, за което вчера се прие то да стане във Велико Търново на 17 юли, е истинското одобряване на Конституцията, защото тогава гласуването чрез саморъчното подписване на всеки от народните представители трябва да събере най-малко 2/3 от общия брой на членовете на този парламент. Така че юридическият опит, с който може да се сметне, че Конституцията е приета е това гласуване, което засега се очертава на 17 юли. Да се надяваме, че в междинните фази активността, готовността на парламентаристите ще позволят и на Комисията за изработване на проект за конституция да предложи текст, значително по-добър от това, което разискваме сега. Благодаря. (*Ръкопляскация*)

ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ ИВАН ГЛУШКОВ: Благодаря ви, господин Ганев. И преди да закريم днешното заседание няколко съобщения.

Утре работата на парламента ще продължи от 15 часа при следния дневен ред:

1. Министър-председателят Димитър Попов ще информира Великото Народно събрание за своето посещение в Съветския съюз и проведените разговори.
2. Второ четене на законопроекта за Сметната палата.
3. Отговори на актуални въпроси от страна на министри.

Закривам заседанието

(Закрито в 19 ч. и 20 м.)

ЗАМЕСТНИК-ПРЕДСЕДАТЕЛИ:

Никодим Попов

Иван Глушков